

Olavsstipendet 2020

*«Det å møte opp,
det har jeg troen på»*

Prest på Dal

*Kirken på urbane tettsteder
og
prestens rolle i menighetens samhandling med lokalmiljøet*

Av: Kjersti Gautestad Norheim og Silje Kivle Andreassen

Innholdsfortegnelse

I. Innledning	3
1. Bakgrunn for oppgaven	4
2. Hva vet vi om fenomenet?	9
3. Analyseenhet og problemstilling	12
4. Forskningsdesign	13
5. Reliabilitet, validitet og generalisering	14
6. Faglig sammenheng	15
7. Oppgavens oppbygning og struktur	15
II. Teoriperspektiver i spill	16
1. Stedets identitet	16
2. Samhandling	22
3. Thirdspace, det tredje rommet	26
4. Heterotopiske rom	28
III. Metode	30
1. Forskernes for forståelse og å studere i egen organisasjon	30
2. Metode for datainnsamling	31
3. Metoder for analyse av materiale	33
IV. Analyse	37
1. Stedet	37
2. Samhandling	47
3. Kirkebyggets betydning og gudstjenesten som samhandling	54
4. Presten	65
V. Drøfting	79
1. Stedet	79
2. Samhandling	85
3. Kirkebyggets betydning	90
4. Gudstjenesten som sted for samhandling	96
5. Presten	102
VI. Konklusjon	106
VII. Fem utfordringer	108
<i>Kirken er lokal</i>	108
Utfordring: La prester være lokale	108
<i>Kirkebygget er en ressurs</i>	108
Utfordring: La kirken være åpen for folk	108
<i>Gudstjenesten er en samhandlingsarena</i>	108
Utfordring: La flere slippe til i gudstjenestearbeidet	109

<i>Kirken er fortsatt ønsket</i>	109
Utfordring: Møt opp og vær tilstede	109
<i>Presten har en sentral rolle</i>	109
Utfordring: Gi rom for at prestatjenesten kan utfolde seg	110
Litteraturliste:	111
VEDLEGG	115
Vedlegg 1: NSDs godkjenning	115
Vedlegg 2: Intervjuguide for intervju med prestene	118
Vedlegg 3: Intervjuguide for intervju med lokale aktører	119
Vedlegg 4: Informasjonsskriv og samtykkeerklæring	120

I. Innledning

1. Bakgrunn for oppgaven

Da Olavsstipendet for 2020 ble utlyst hadde utlysningsteksten overskriften «*Kirken i lokalsamfunnet*». Teksten som fulgte fanget vår interesse: «Kirken er landsdekkende og finnes i et hvert lokalsamfunn. Selv der både butikk, postkontor og skole er borte, er fortsatt kirken der. I mange kommuner er kirken regnet med som en viktig aktør, og blir lyttet til. Presten er fortsatt synlig og tillegges en form for autoritet, også i lokalsamfunn der kirken ikke lenger er en majoritetskirke. Hvordan tenker prestene om sin egen rolle og ansvar i dette, og hva er gevinst og kostnad knyttet til et bredere samfunnsengasjement? Hva slags språk skal kirken bruke i det offentlige rom? Er det forskjeller på by og land?»

Vi er begge sokneprester i menigheter på urbane tettsteder. Silje Kivle Andreassen har vært sokneprest på Holmlia i Oslo fra 2015, og Kjersti Gautestad Norheim har vært i Birkeland sokn i Bergen fra 2011. Gjennom arbeidet vårt har vi begge et stort engasjement for kirkens plass i lokalsamfunnet, både når det gjelder det kirken kan bidra med inn i nærmiljøet og hva kirken kan bety for mennesker som oppsøker den. I dette prosjektet ser vi nærmere på to menigheter på urbane tettsteder hvor samhandlingen mellom kirke og nærmiljø fungerer godt. Gjennom intervjuer med både sokneprester og samhandlingspartnere fra lokalmiljøet vil vi fokusere på hvordan de samhandler, hva som motiverer dem og hvordan de ulike aktørene opplever samhandlingen. Vi er også særlig interessert i prestens rolle i samhandlingen.

Samfunnets endringer og urbanisering

Den norske kirkes posisjon i Norge i dag er i endring, og noe av dette er knyttet til endringer i samfunnet. Til tross for en aktiv distriktpolitikk øker stadig befolkningsveksten i norske byer. Ved utgangen av 2019 meldte Statistisk sentralbyrå (SSB) at 82% av Norges befolkning er bosatt i tettsteder.¹ Tallet er fortsatt stigende, og det er særlig de urbane tettstedene som

¹ <https://www.ssb.no/befolkning/statistikker/befteft> 06.11.2020 SSB bruker uttrykket tettsteder om steder hvor det bor mer enn 200 personer og hvor det er mindre enn 50 meter mellom husene. Standard klassifisering av tettstedene skjer etter innbyggertall, og det skilles mellom befolkningstall på 200 – 1 999, 2 000 – 19 999, 20 000 – 99 999 og over 100 000.

vokser, altså tettsteder sentrert omkring byene.² I befolkningsframskrivingen 2020—2050 fra SSB presenteres en tydelig forventning om at sentraliseringsprosessen i Norge kommer til å fortsette også i årene som kommer.³ Vi har i vår undersøkelse vært opptatt av å finne ut på hvilken måte kirke og lokalmiljø kan samhandle på slike urbane tettsteder.⁴

Tettsteder i endring

Det skjer noe med byer og tettsteder når de vokser. Sentralisering og befolkningsvekst gjør at gamle strukturer endres. Ny tettsteder oppstår, noen blir større, andre vokser over i hverandre og integreres i en større enhet. Slike endringer påvirker også stedets identitet. Et viktig spørsmål i møte med slike endringer er hva som må til for å bygge eller sikre en god stedsutvikling.⁵ God stedsutvikling kommer ikke av seg selv. Det krever at noen tar en aktiv rolle i arbeidet og at det avsettes ressurser til både planlegging og gjennomføring av nødvendige tiltak. I tillegg kreves det at ulike aktører, både innbyggere, næringsliv og organisasjoner, mobiliseres til felles innsats, skriver Kommunal- og moderniseringsdepartementet på regjeringens nettsider.⁶ Hvilken rolle kan Den norske kirke eventuelt spille i det å utvikle steder i endring? Hvordan kan Den norske kirke, i samhandling med andre aktører, bidra til å fremme god stedsutvikling lokalt?

Fra statskirke til folkekirke

Samtidig som samfunn og bosetningsmønster endrer seg, fører også strukturelle endringer til at kirken får en ny posisjon i samfunnet både på nasjonalt og lokalt plan. Fra å være statskirke med prester som er embetsmenn utnevnt i statsråd, har Den norske kirke blitt et eget rettssubjekt som skal være Norges folkekirke slik det er nedfelt i Grunnlovens §16. I et stadig mer flerkulturelt og flerreligiøst samfunn som befinner seg i en stadig pågående sekulariseringsprosess har kirken de siste årene opplevd synkende medlemstall, lavere

² Statistisk Sentralbyrå om sentralisering: <https://www.ssb.no/offentlig-sektor/artikler-og-publikasjoner/sentralisering-aarsaker-virkninger-og-politikk> 06.11.2020

³ Statistisk Sentralbyrås befolkningsframskrivingen for 2020-2050 <https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/befolkningsframskrivinger-for-kommunene-2020-2050> 06.11.2020

⁴ Vi forholder oss til en definisjon av urban som uttrykker at det har noe med byer/bykultur å gjøre; som er typisk eller særegent for byen og dens kultur eller som er bymessig. <https://snl.no/urban>

⁵ <https://www.regjeringen.no/no/tema/kommuner-og-regioner/by--og-stedsutvikling/id1235/> 06.11.2020

⁶ <https://www.regjeringen.no/no/sub/stedsutvikling/ny-prosess-og-verktoy/id2362047/> 06.11.2020

dåpstall og mange steder opplever man også færre deltakere på gudstjenester. Den norske kirke har gått fra å ha en hegemonisk posisjon i samfunnet til at det flere steder er slik at majoriteten av befolkningen ikke er medlemmer i Den norske kirke.

I sin artikkel *Kirken som fellesskap*⁷ peker Harald Hegstad på noen av de utfordringer folkekirken står overfor i en ny tid. Den konstantinske epoken er over, og det er ikke lenger slik at vi i Norge og ellers i Vest-Europa har et enhetlig, kristent samfunn. Likevel spiller fortsatt folkekirkene rollen som majoritetskirker og forvaltere av nasjonal kultur, hevder Hegstad: «Dette er forhold som folkekirkene ikke bare kan hoppe bukk over og late som de er minoritetsgrupper i et entydig ikke-kristent samfunn.»⁸

Kirken som sendt til verden og til konkrete steder

Kirken er etter sitt vesen både universell og lokal. Det greske ordet for kirke, *ekklesia*, var opprinnelig betegnelsen på demokratiske forsamlinger tilknyttet de greske bystatene. Det var altså en betegnelse på en *lokal* forsamling. På samme måte er kirken også en *lokal* størrelse tilknyttet et sted. Den norske kirke er territorial i den forstand at grunnenheten er soknet, et geografisk avgrenset område.

Kirken er lokal, og kirken er sendt til verden. I boka *Den virkelige kirke*⁹ begrunner Hegstad kirkens sendelse skapelsesteologisk.¹⁰ Kirkens sendelse til verden er også Guds frelsende handling i verden, selve Guds misjon – *missio Dei*. Hegstad tar her til orde for misjon som en grunnleggende del av kirkens identitet.¹¹ Dette er et godt ekklesiologisk utgangspunkt for vårt prosjekt i og med at vi er interessert i hvilke muligheter en prest i en lokalmenighet har til å samhandle med nærmiljøet. Hva har lokalmenigheten til felles med sitt lokalmiljø? Og hva har kirken å bidra med til sitt nærmiljø?

⁷ Hegstad, Harald (2015) *Kirken som fellesskap*. Red. Nikolajsen J.B. *Nasjonal kristendom til debat*, s.253-266

⁸ Hegstad, H (2015) s.254

⁹ Hegstad, H. (2009) *Den virkelige kirke. Bidrag til ekklesiologien*, Tapir akademisk forlag

¹⁰ Hegstad, H. (2009) s.73

¹¹ Hegstad, H. (2009) s.75

Er samfunnet sekulært eller post-sekulært?

For å kunne se nærmere på kirkens rolle i samfunnet i dag, må vi også spørre hvilken plass religion har i det norske samfunn i dag? Det er et stort spørsmål som ikke vi kan svare fullstendig på i rammen av denne oppgaven. I innledningen til boken «A Secular Age»¹² skriver Charles Taylor om hva som kjennetegner et sekulært samfunn, og han trekker frem tre særtegn. Det første handler om hvordan det offentlige rom i et sekulært samfunn synes tilsynelatende tømt for Gud. Religion er ikke lenger knyttet til staten, og tro er blitt et privat anliggende. Videre er et sekulært samfunn preget av at mennesker vender seg bort fra religiøs overbevisning og praksis. De går rett og slett ikke lenger i kirken. Til slutt understreker han religionens valgbarhet. I et sekularisert samfunn er Gud fortsatt valgbar, men som et valg blant mange.

Da statskirken ble opphevet, først i Svenska kyrkan og så Den norske kirke, ble det tolket som et tegn på sekularisering. Særlig når dette skjedde parallelt med at de tidligere statskirkene opplevde synkende medlems- og gudstjenestetall. En forventet konsekvens av en slik sekularisering var at religion og tro gradvis skulle forsvinne fra det offentlige rom og den offentlige debatten. Når det ikke skjedde, ble det behov for en ny måte å forstå samfunnsutviklingen på.

Innenfor sosiologien blir sekulariseringsbegrepet kraftig debattert. Det at religionen fortsatt er tilstede i det offentlige rom kan enten tyde på at sekulariseringen ikke har funnet sted, eller det kan, som den tyske sosiologen Jürgen Habermas hevder, være et tegn på at det norske samfunnet ikke lenger er et sekularisert samfunn, men heller et postsekularisert samfunn på like linje med store deler av Europa, Nord-Amerika og Australia.¹³ Begrepet post-sekularisering er omdiskutert, men Habermas hevder at det er gode grunner til å gi mange av de vestlige samfunn denne betegnelsen. Et argument for dette er nettopp religionens fortsatte tilstedeværelse i samfunnsdebatten, men også misjonens fremgang i

¹² Taylor, Charles. (2007) *A Secular Age*. The Belknap press of Harvard University Press.

¹³ Habermas, Jürgen. (2008) *Notes on a post-secular society*. Signandsight.com.

<http://www.signandsight.com/features/1714.html> 08.12.20

Afrika og Øst- og Sør-Øst Asia, samt forekomsten av fundamental radikaliserings innenfor flere religiøse grupper kan peke i den retning.¹⁴

Et kjennetegn på post-sekulære samfunn er at religiøse og sekulære perspektiver har status som like viktige. Å få til samhandling på lokalt plan vil i så fall sannsynligvis fordre både dialog og en viss grad av sameksistens mellom tro og fornuft. I møte med materialet har vi derfor forsøkt å se nærmere på hvordan informantene beskriver samfunnet de er en del av, hva som er kirkens rolle i det samfunnet og hvordan kirkens rolle i samfunnet preger samhandlingen mellom kirke og samfunn på lokalt plan.

Presten som symbolbærer og lokal leder

Kirke og samfunn er altså i endring. På samme måte er også presterollen i endring. De siste årene har boplikten blitt opphevet, prestene har fått streikerett og arbeidstidsordningen er innført. «I større grad enn før ligner presten på en ordinær arbeidstaker», hevder Erling Birkedal i et intervju med avisen *Vårt Land*.¹⁵ Samtidig er presten fortsatt en symbolbærer og for mange også en fysisk tilstedeværende representant for folkekirken slik tidligere preses for biskopene i Den norske kirke, Helga Haugland Byfuglien, skriver i etterordet i antologien *Folkekirke nå*:

«Også i fremtiden vil hvert sogn i Norge være betjent av prest. Prestetjenesten er derfor ikke bare symbolbærer, men også den konkrete og fysiske representant for folkekirken. Presten er tilstede hos medlemmene i livets viktige hendelser, og møter folkekirken i dens dybde og i dens bredde.»¹⁶

I vårt forsøk på å finne ut hvordan kirke og nærmiljø samhandler og hvilken rolle presten kan ha i en slik samhandling, var det viktig å gå dit dette skjer – nemlig til en lokal menighet og dens nærmiljø. Vi bestemte oss for å bruke såkalt *best practice* tilnærming. Vi bad biskopene komme med forslag på menigheter som samhandler godt med nærmiljøet, og etter en

¹⁴ Habermas, Jürgen. (2008)

¹⁵ Bø, Tove (13.01.2016) Pesterollen har endret seg betydelig. *Vårt Land*
<https://www.vl.no/nyhet/presterollen-har-endret-seg-betydelig-1.674349?paywall=true> 08.12.20

¹⁶ Byfuglien, Helga Haugland (2015) *Etterord*. Red. Stephanie Dietrich. *Folkekirke nå*. Oslo. Verbum akademisk.

utvelgelsesprosess tok vi utgangspunkt i to menigheter som ligger på steder vi av anonymitetshensyn har valgt å kalle Berg og Dal.

2. Hva vet vi om fenomenet?

I denne delen presenterer vi kort noe av den forskningen som er gjort i nordisk sammenheng på lokalkirkens forhold til sitt nærmiljø og på presterollen. Denne forskningen bidrar med kunnskap til vår undersøkelse av kirken på urbane tettsteder og prestens rolle i menighetens samhandling med lokalmiljøet.

Kirke og lokalmiljø

Særlig i Sverige er det de siste årene gjort studier på lokalmenigheter som gjør grep fordi nærmiljø og omgivelser endrer seg. F.eks. har Ideström og Linde gjort forskning på en menighet som åpnet kirkehuset til bosted for flyktninger i 2015.¹⁷ Kristina Helgesson Kjellin¹⁸ og Andreas Holmberg¹⁹ har begge forsket på menigheter som er tilknyttet nettverket *Framtiden bor hos oss*. Dette nettverket består av ca. 30 menigheter i Svenska kyrkan og ble dannet på starten av 2000-tallet av menigheter som opplevde at deres lokalmiljø var i stor endring, med et økende mangfold av ulike kulturer og religioner, og med synkende antall medlemmer.

I Norge er det gjort interessante funn på folks tilhørighet til sin lokale kirke i Ingrid Staurheims doktorgradsarbeid om «Kirkebygg og identitet».²⁰ Hun har forsket på kirkebranner i Våler (2009) og Porsgrunn (2011) og hvordan tap av kirkebygget påvirket folk i lokalmiljøet. Staurheim bruker Millers objektiviseringsteori for å forklare kommunikasjonen mellom kirkebygget og lokalbefolkningen, og Bourdieus habitusteori som vektlegger kroppen

¹⁷ Ideström, J. og Linde, S. (2017) *Det här är någonting vi måste göra*. Svenska kyrkans forskningsenhet, Uppsala

¹⁸ Kjellin, K. H. (2016) *En bra plats att vara på. En antropologisk studie av mångfaldsarbete och identitetsskapande inom Svenska kyrkan*. Skellefteå: Artos Academic.

¹⁹ Holmberg, A. (2019) *Kyrka i nytt landskap. En studie av levd ecklesiologi i Svenska kyrkan*. Skellefteå: Artos Academic.

²⁰ Staurheim, I. G. (2020) *Kirkebygg og identitet. En religionsosjologisk undersøkelse av folks forhold til kirkebygget belyst gjennom reaksjoner på (to) kirkebranner*, PhD-avhandling ved Teologisk fakultet.

som utgangspunkt for menneskers kommunikasjon med verden. Den tredje hovedteorien hun gjør bruk av er Gumbrechts nærværsteori, for å vise hvordan et kirkebygg kan kommunisere mening utover den praktiske meningen som nyttebygg. Ifølge Staurheim gir disse teoriene grunnlag for å beskrive og forstå hvordan mennesker er avhengig av den ytre materielle verden for å få kontakt med sitt eget indre.²¹ Staurheim ble overrasket over hvor tungt tapet av kirkebygget var for dem som ikke definerer seg som kirkeaktive. Tilhørigheten til kirkebygget kan være sterk også uavhengig av tro. Dette skriver Staurheim om i en kronikk i avisen *Vårt Land* 6.11.20: «Tilhørigheten var for mange grunnleggende og relatert til deres identitet uavhengig av hva de ville svart på spørsmål om tro.»²² Og kirkebygget kan knytte folk sammen som lokalsamfunn.²³

Presterollen og rammer for prestedtjenesten

De siste årene har bl.a. Angela Timmann-Mjaaland²⁴, Tone Stangeland Kaufman²⁵ og Fredrik Saxegaard²⁶ bidratt med forskning på presterollen i norsk kontekst. Marianne Gaarden, dansk forsker og biskop, har gjort et forskningsarbeid som avdekker at prestens autentisitet er avgjørende for om det dannes mening hos tilhørere som lytter til forkynnelse, eller det som Gaarden beskriver som lytterens indre dialog med prestens ytre ord.²⁷ I en artikkel som Gaarden har skrevet i samarbeid med Tone Stangeland Kaufman og Kirsten Donskov Felter peker disse på prestens *person* som en viktig del av prestens rolle og formidlingsevne. Betoning av embete kan bidra til å skille mellom prestens rolle og presten som person, mens betoning av kall kan vitne om at prestene i større grad opplever yrket som en del av sitt personlige liv. Særlig er det et av spørsmålene de stiller til slutt i artikkelen som det er

²¹ Staurheim, I. G. (2015) s.56

²² Staurheim, I. (06.11.20) «Kirkebranner forteller oss noe viktig», avisen *Vårt Land*: <https://www.vl.no/verdidebatt/kirkebranner-forteller-oss-noe-viktig-1.1797585> 06.11.20

²³ Staurheim, I. (06.11.20)

²⁴ Timmann-Mjaaland, Angela (2019) *Kall og autoritet. En studie av soknepresters autoritet i endringsprosesser*, Artikkel i TPT 1/2019

²⁵ Saxegaard, F. (2009) *Presten som symboliserende, strategisk og samhandlende leder: en modell for sokneprestens lederskap i folkekirken*. Halvårsskrift for praktisk teologi, 26(2), s.17–28

²⁶ Kaufman, Tone S. (2016), *Verken «24/7» eller «Ni-til-fire»: Presterollen mellom arbeid og fritid hos norske menighetsprester*. Tidsskrift for praktiske teologi 2/16, Luther Forlag, Oslo

²⁷ Kaufman, Tone S. og Felter, Kirsten D. og Gaarden, Marianne (2016) *Person og tjeneste. Persondimensjonens betydning for prestens profesjonsutøvelse*, Tidsskrift for praktisk teologi 2/16, Luther Forlag, Oslo

interessant å ha med inn i det arbeidet vi her gjør: «Hvordan kan man i pastoralteologien samtenke embetsteologi, kallsteologi og spiritualitet, der man ikke ser på person og profesjon eller embete som dikotomiske størrelser, men snarere som dypt innvevd, og der de gjensidig kan berike og avlaste hverandre?»²⁸

«Arbeidstidsavtalen» ble innført for prester i 2016, og enkelt sagt kan man si at prester gikk fra å «telle dager» til å «telle timer». Når prester skal planlegge og rapportere arbeidstid brukes det elektroniske arbeidsverktøyet TID. Åse Rugland, som selv er prest, har skrevet en masteravhandling der hun har intervjuet 8 prester om deres opplevelser ved innføring av fast arbeidstid: «[...] alle de intervjuede informantene beskrev overgangen til ny arbeidstidsavtale som ganske liten i praksis. Dette ble forklart på ulike måter, men prostens valg av måte å lede på ble brukt som begrunnelse fra flere.»²⁹ Selv om overgangen til ny arbeidstidsavtale oppleves som liten i praksis er bekymringen for hva den likevel kan føre til ganske stor: For det første handler det om at den delen av prestejobben som omfatter kreativt arbeid og entreprenørskap er vanskelig å måle og dermed vanskelig å rapportere. For det andre er prestene spent på om prosten vil bruke styringsretten, noe som kan innebære at prestens frie handlingsrom blir mindre.³⁰ Prestene frykter at kontroll og styring utenfra kan minske rommet for å jobbe med å bygge nære relasjoner lokalt.³¹

Helt til slutt i denne delen tar vi med et tema som det foreløpig ikke er forsket på i norsk kontekst, nemlig opphevingen av presters boplikt som trådte i kraft 1. september 2015. Etter denne datoen kan presten selv velge hvor hun eller han vil bo, og har da heller ikke i samme grad mulighet til å leie bolig rimelig i sitt sokn. Hvilke konsekvenser bortfall av boplikt har fått for menigheter og for presterollen er det dessverre lite kvalifisert kunnskap om. Presteforeningen³² melder om ulike reaksjoner på dette, bl.a. at en del menighetsråd

²⁸ Kaufman, Felter og Gaarden (2016) s. 53

²⁹ Rugland, Åse (2020) Masteravhandling: «*Fra fri til bundet?*» – *Presters opplevelser ved innføring av fast arbeidstid*, s. 38
<https://prest.no/artikkel/masteravhandling-fra-fri-til-bundet-presters-opplevelser-ved-innforing-av-fast-arbeidstid/> 12.10.20

³⁰ Rugland, Å. (2020) s. 50

³¹ Rugland, Å. (2020) s. 56

³² Samtale med boligombud i Presteforeningen Ingvild Osberg, oktober 2020

uttrykte bekymring for at de ikke ville få en like bra prestetjeneste dersom presten valgte å ikke bo i soknet. Erfaringen viser nok likevel at de fleste prester oppleves som tilstedeværende og engasjerte selv om de bor utenfor soknet. Det kan synes som om prester er mindre mobile enn før, og at når man søker seg til en ny tjeneste ser man etter stillinger som er i kjøreavstand til hjemmet en allerede har etablert seg i.

3. Analyseenheter og problemstilling

Vårt forskningsobjekt

I dette prosjektet undersøker vi kirkens rolle på urbane tettsteder, og vi ser på hvilke muligheter kirken har for samhandling på slike tettsteder. Vi tar også for oss hvilken rolle presten kan ha i en slik samhandling. Med utgangspunkt i to menigheter som begge ligger på et urbant tettsted, har vi intervjuet to sokneprester og tre av deres samhandlingspartnere lokalt. De to stedene vi besøkte valgte vi å kalle Berg og Dal. På Berg intervjuet vi soknepresten og rektor på en lokal barneskole, leder for historielaget og en bandleder som soknepresten jevnlig samhandler med. På Dal intervjuet vi presten, rektor på barneskolen, leder for frivillighetsentralen, i tillegg intervjuet vi også en annen av menighetens ansatte. Vi hadde to samtaler med hver av prestene underveis i feltarbeidet. Vi gjennomførte også en felles refleksjonssamtale med dem i etterkant.

Primære forskningsspørsmål

Å være folkekirke på urbane tettsteder i en ny tid fordrer noe annet av kirken enn det gjorde da kirken var statskirke i et mer enhetlig samfunn, og Norge i mindre grad var preget av at folk flest bor på urbane tettsteder. Fordi vi valgte å ta utgangspunkt i to menigheter hvor samhandlingen var antatt å fungere godt, hadde vi en forventning om å finne prester som jobbet bevisst for å være synlige i nærmiljøet. Spørsmålene vi ønsket å finne svar på var:

Hvilken rolle spiller kirken på urbane tettsteder?

Hvilke muligheter er det for samhandling mellom kirke og nærmiljø på slike steder?

Hva er prestens rolle i denne samhandlingen?

Prosjektets begrensninger

Olavstipendet gir en mulighet for prester til å gjøre et forskningsarbeid og samtidig har det sin klare begrensning. Vi har derfor måtte gjøre tydelige prioriteringer i vårt prosjekt.

Én prioritering er å undersøke prestens rolle i kirke og lokalsamfunn som *lykkes* med samhandling. Vi tror at kirken har nytte av å lære mer om hva prest og andre aktører i kirke og lokalsamfunn gjør når samhandling ser ut til å fungere. Vi har derfor valgt å *ikke* undersøke steder der en slik samhandling angivelig ikke fungerer. Ulempen med et slikt valg er at vi ikke får innsikt i hva som skjer når samhandlingen ikke synes å fungere.

En annen begrensning er prosjektets størrelse. Vi tror det er mer nyttig å studere to prester og deres menighet og lokalsamfunn grundig i stedet for å studere flere uten å få mulighet til å gå i dybden. Dette prosjektet er ikke stort nok til å gjøre en bred studie, og vi velger derfor å begrense omfanget til to case for å sikre dybde i intervju og observasjoner.

En tredje begrensning er fokuset på prestens rolle. Det kan godt være at det er andre roller i en menighet som er minst like viktige i samhandlingen med lokalsamfunnet; som kirkemusiker, menighetsrådsleder, daglig leder, diakon, kateket eller andre. Studiet vårt ville trolig sett annerledes ut om vi tok utgangspunkt i en av disse rollene. Argumentene våre for å velge presten er delvis for å begrense studiet, delvis fordi det er prestens rolle som konkret blir nevnt i utlysningsteksten til stipendet, og delvis fordi vi som skal forske selv er prester og ønsker å lære mer om prestens rolle i samhandlingen mellom kirke og lokalsamfunn.

4. Forskningsdesign

Gjennom å undersøke samhandling mellom kirke og nærmiljø på to ulike steder hvor samhandlingen virker å fungere bra, har vi som mål å finne svar på spørsmål om *hvordan* kirke og lokalmiljø samhandler, hva som *motiverer* de ulike aktørene til samhandling og hvordan de *opplever* samhandlingen. Vi ønsker også å ha et særlig fokus på *prestens rolle* og muligheter i den aktuelle samhandlingen.

Prosjektets tidsramme har vært begrenset til 6 måneder, og vi har vært to kollegaer som har arbeidet sammen hele perioden i tett dialog med veileder. Vi valgte å nærme oss spørsmålene gjennom å ta i bruk kvalitativ metode. Utvelgelsesprosessen ble innledet ved at vi spurte biskopene i Den norske kirke om tips til menigheter som samhandlet godt med nærmiljøet. Datainnsamlingen skjedde primært gjennom semistrukturerte intervjuer samt observasjonsnotater for i større grad å etablere en «tykkere» beskrivelse.³³ Etter koding og kategorisering tok vi i bruk teoriperspektiver som kunne gi oss en bedre forståelse av de funn vi har gjort. Hele prosessen med både innsamling og analysering av datamaterialet står utførlig beskrevet i metodekapitlet.

Vi identifiserte tidlig at det kunne oppstå noen utfordringer knyttet til at vi som prester i aktiv tjeneste i Den norske kirke skulle forske på andre prester, altså våre kollegaer. Det å dele yrke med noen av informantene kan gi noen fordeler, men det kan også føre til at vi har noen blindsoner i møte med materialet. Et grep vi tok i den forbindelse var å legge opp til en refleksjonssamtale med de to prestene i etterkant av feltarbeidet, hvor de ble med som medforskere og vi alle fire i fellesskap kunne samtale om forskningsfunnene.

5. Reliabilitet, validitet og generalisering

Da intervjuguiden var ferdigstilt, utarbeidet vi en datahåndteringsplan som vi la ved i en søknad til Norsk Senter for Forskningsdata (NSD).³⁴ Selv om vi ønsket å anonymisere data i forbindelse med rapporten, ønsket vi å ha en godkjenning fra NSD for å kunne foreta intervjuene i forbindelse med feltarbeidet. Begrunnelsen for anonymiseringen er at vi tror det kan gi informantene mulighet til å snakke friere om tematikken, slik at vi kan få frem mest mulig bredde i materialet. Fordi kirke-Norge er lite har vi derfor forsøkt å være ekstra nøye med hva vi tar med av informasjon som kan være gjenkjennbart og dermed skade anonymiseringen. Vi fikk godkjenning fra NSD for å gjennomføre intervjuer med lydopptak som slettes etter at prosjektperioden er over. Vi laget avtaler både for både prestene og for

³³ Bryman, Alan (2012) *Social research methods*. Oxford University Press. Begrepet «tykkere beskrivelse» spiller på det som Geertz kaller *thick description*. S. 392

³⁴ Se vedlegg 1. For informasjon om Norsk Senter for Forskningsdata: <https://www.nsd.no/> 07.12.20

aktørene fra lokalmiljøet hvor de fikk informasjon om prosjektet og både skriftlig og muntlig informasjon om datahåndtering.³⁵ Disse avtalene ble signert i forkant av de aktuelle intervjuene.

6. Faglig sammenheng

Vi er prester og teologi er vårt primære fagfelt, men vi har i prosjektet også gjort nytte av teoretiske innsikter fra andre fag som sosiologi/religionssosiologi og pedagogikk.

7. Oppgavens oppbygning og struktur

Rapporten er bygget opp etter en struktur tilpasset en masteroppgave og er delt inn i fem deler. I innledningen gir vi en bakgrunn for prosjektet, plasserer det i relasjon til tidligere forskning på feltet og setter det inn i en faglig sammenheng. Del to er en teoridel. Den ble til etter at vi hadde kodet og kategorisert datamaterialet og så at vi hadde behov for å gripe til ulike fagdisipliner og teoriperspektiv for å belyse våre funn. Etter teoridelen følger metodekapittelet, før analysedelen kommer som del fire. Etter analysedelen kommer en drøftingsdel som følges av et oppsummerende utblikk.

³⁵ Se vedlegg 2

II. Teoriperspektiver i spill

Arbeidet vårt har primært vært empiristyrte. Intervjumaterialet ble første kodet, før vi kategoriserte materialet i ulike kategorier. I forlengelse av den prosessen lette vi etter teori som kunne gi fortolkningshjelp til materialet. Vi endte opp med et bredt teoritilfang. Utfordringen med et såpass bredt tilfang er at vi ikke har hatt mulighet til å gå i dybden på samme måte som vi kunne ha gjort dersom vi hadde begrenset tilfanget. Vi valgte likevel en slik arbeidsform fordi vi så at flere teorier kunne gi hjelp til å få frem en bredere fortolkning av materialet.

1. Stedets identitet

Den stadig pågående sentraliseringen i Norge – og i verden for øvrig – fører til at steder forandres. Nye tettsteder vokser frem og mer etablerte tettsteder vokser. Enkelte tettsteder vokser over i hverandre, og andre slås sammen til større enheter. Urbane tettsteder er i endring. Derfor er det interessant å se hva som skjer med tettsteder og lokalmiljø når de endrer seg. Hvilken identitet får stedet, hvordan formes denne identiteten og på hvilken måte preger identiteten stedet?

Begge stedene vi besøkte var relativt ny-utbygde. I løpet av få år hadde disse tettstedene gått fra å være landlige områder med spredt bebyggelse til å bli tettbygde drabantbyer med en kombinasjon av blokk- og villabebyggelse. Noe av det som overrasket oss mest underveis i feltarbeidet var hvor viktig det synes å være for informantene å *beskrive stedet*. Prestene snakket om det, og deres samarbeidspartnere fra nærmiljøet snakket om det. Det var som om de forsøkte å tegne opp nærmiljøets identitet gjennom å beskrive stedets historie, beliggenhet, bebyggelse og befolkningssammensetning, men også hvordan de selv forstod og tolket stedets identitet. Dette fokuset på beskrivelsen av nærmiljøet fikk oss til å lure på hvilken rolle nærmiljøets identitet spiller i samhandlingen lokalt.

Et sentralt teoriperspektiv som kan bidra til å fortolke dette er begrepet *place identity*, som vi har valgt å oversette med stedsidentitet. Begrepet knyttes til en amerikansk forsker innenfor psykologi, Harold M. Proshansky. I en artikkel fra 1978 peker han på viktigheten av

å betrakte stedsidentiteten som en egen komponent i individets identitetsdannelse.³⁶ Stedsidentitet forstås dermed hos Proshansky primært som individets inkorporering av sted i selvet, noe som med andre ord kan betegnes som *individets* stedsidentitet. Denne forståelsen har siden blitt utfordret av den finske forskeren Anssi Paasi.

Paasi, som er professor i geografi ved Universitetet i Oulu, hevder at det kan være viktig å skille mellom to ulike aspekt ved stedsidentiteten, nemlig *individets* stedsidentitet og *stedets* stedsidentitet.³⁷ De to aspektene både utfyller og overlapper hverandre, hevder Paasi, samtidig som han argumenterer for at de likevel bør holdes atskilt. *Stedets* stedsidentitet handler om det som skiller et sted fra et annet ytre sett, men også i forhold til hvordan stedet blir forstått og oppfattet.³⁸ *Stedets* stedsidentitet er med andre ord en *sosial konstruksjon* som bygges på *den fysiske virkelighet*. Denne todelingen understrekes i arbeidet til den kanadiske geografen Edward Relph. Relph deler *stedets* stedsidentitet i to atskilte deler og skiller mellom stedstilknytning (*identity with place*) som i større grad er en indre, mer subjektiv opplevelse, og den mer kollektive, objektive stedsoppfatningen (*identity of place*). Disse to delene er delvis overlappende og kan være vanskelig å skille fra hverandre.³⁹

Stedsidentitet er altså en samling ideer knyttet til hvordan samfunn skapes, oppleves og endres.⁴⁰ Til tross for at det de siste årene har vært en stadig økende publisering av forskning innenfor en rekke ulike fagdisipliner knyttet til begrepet stedsidentitet, kan begrepet være krevende å definere. Det er stor enighet om at dannelsen av stedsidentitet er en dynamisk prosess, men det finnes pr i dag ingen felles enighet om hvilke komponenter den består av. Det finnes flere målbare komponenter knyttet til formingen av individets stedsidentitet enn det gjør for hvordan *stedets* stedsidentitet dannes. En av

³⁶ Proshansky, Harold M. (1978) *The City and Self-Identity*. Sage Journals. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0013916578102002> 08.12.20

³⁷ Peng, Jianchao/Strijker, Dirk/Wu, Qun (2020) *Place Identity: How Far Have We Come in Exploring Its meanings?* Artikkel in *Frontiers in Psychology*, <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2020.00294/full> 08.12.20

³⁸ Peng, Jianchao/Strijker, Dirk/Wu, Qun (2020)

³⁹ Relph, Edward (1976) *Place and placelessness*. London. Pion.

⁴⁰ Kilde: Wikipedia: https://en.wikipedia.org/wiki/Place_identity 08.12.20

hovedutfordringene i den forbindelse er at stedets stedsidentitet i så stor grad knyttes til individuelle opplevelser av stedet, og ulike individer opplever og beskriver ofte samme sted på forskjellige måte.⁴¹ Likevel synes stedsidentitet å spille en viktig rolle ikke bare for individet, men også i forhold til å bygge fellesskap og skape tilhørighet og forpliktelse til et sted og til samfunnet som er der.⁴²

Hvordan bygge stedsidentitet?

Et viktig spørsmål i møte med urbane tettsteder som gjennomgår større endringer er derfor: Hvordan skapes eller fremmes stedsidentitet? Dette så vi i Norge i forlengelsen av etterkrigstidens utbygginger. Fremveksten av bydeler, og etter hvert som bilen i større grad ble allemannseie også forstedene, hadde gjort byene større. Særlig i bydelene var det tenkt at man kunne kombinere det beste fra byen med det beste fra landsbygda.⁴³ Mange av stedene ble bygget i en funksjonell stil, godt tilrettelagt for mobilitet samtidig som også de viktigste fellesfunksjonene fantes lokalt.⁴⁴ Det viste seg imidlertid etter hvert at det ikke var gitt at disse stedene utviklet en egen identitet. Mange av dem fikk etter hvert kallenavnet *sovebyer* fordi det var steder folk reiste til og fra stort sett for å sove. Det var verken arbeidsplasser eller noe særlig fritidsaktiviteter der. På slike steder oppstod det etter hvert behov for å bygge eller styrke stedsidentiteten. En sterk stedsidentitet har nemlig vist seg viktig for å skape tilhørighet og mobilisere mennesker til deltakelse, men også for å motvirke dem–oss polarisering på stedet.

Det finnes mange måter å bygge et steds identitet på. En mulighet er å fremheve kvaliteter som allerede finnes på stedet, enten i naturen eller i hvordan stedet er utbygd. Samtidig har det vist seg avgjørende i en identitetsformasjonsprosess å fremme og styrke mellommenneskelige relasjoner og offentlige rom for deltakelse og sosial kontakt.⁴⁵ Med

⁴¹ Peng, Jianchao/Strijker, Dirk/Wu, Qun (2020)

⁴² Peng, Jianchao/Strijker, Dirk/Wu, Qun (2020)

⁴³ Vie, Hanne Kathrin (2014) *Stedsidentitet i forstaden: et casestudie av Indre Arna. En masteroppgave ved Norges miljø- og biovitenskaplige Universitet (NMBU)* <https://nmbu.brage.unit.no/nmbu-xmlui/bitstream/handle/11250/277581/Oppgaven.onsdag2.pdf?sequence=1&isAllowed=y> 08.12.20

⁴⁴ Vie, Hanne Kathrin (2014)

⁴⁵ Vie, Hanne Kathrin (2014)

andre ord spiller offentlige rom en viktig rolle sammen med både private og offentlige foreninger, lag og organisasjoner. Og det er kanskje først og fremst her Den norske kirkes rolle blir tydelig. For som vi har sett er kirken alltid lokal. Den norske kirke er geografisk og finnes over hele landet, og det gjør kirken til en mulig aktør også i byggingen av stedsidentitet lokalt.

Begrunnelsen for å delta i byggingen av et steds identitet kan for kirken ligge i kirkens sendelse, slik vi så det hos Hegstad. Det finnes både skapelsesteologiske, missiologiske og diakonale begrunnelser for kirkens stedsidentitetsbyggende rolle. Dette fant vi også spor av i intervjuene vi gjorde med de to prestene. De lokale aktørene begrunnet imidlertid ikke nødvendigvis samhandlingen med kirken teologisk. Det gjorde at vi hadde behov for å utvide teoritilfanget for også å kunne ivareta deres innspill og begrunnelser. I arbeidet med dette kom vi over Robert D. Putnam og hans bruk av begrepet sosial kapital.⁴⁶

Sosial kapital

Putnam er professor i statsvitenskap ved Harvard University. Han argumenterer i boken *Bowling alone: The collapse and revival of American community* for viktigheten av sosial kapital for å få et samfunn til å fungere. Sosial kapital handler ifølge Putnam om hvordan tillit, normer og nettverk kan forbedre et samfunns effektivitet gjennom å gjøre det lettere å få i stand koordinerte handlinger.⁴⁷ Et grunnleggende premiss for sosial kapital er at sosiale nettverk har en verdi. Et samfunn med stor sosial kapital vil få store gevinster som bedre helse, mer lykke, bedre barneverd, økt sosial toleranse, mindre etnisk vold og økt økonomisk vekst, hevder Putnam.⁴⁸

Putnams arbeid tegner opp det amerikanske samfunnet som et samfunn hvor den sosiale kapitalen har sunket dramatisk de siste årene. I undersøkelsen kom det frem at amerikanere generelt har mindre kontakt med naboer, deltar i færre organisasjoner og lag og tilbringer

⁴⁶ Den franske sosiologen Pierre Bourdieu er også kjent for sin bruk av begrepet sosial kapital, men han knytter i større grad enn Putnam begrepet til betydningen av sosiale klasser.

⁴⁷ Hansen, Tore. https://snl.no/sosial_kapital 08.12.20

⁴⁸ Putnam, Robert (2000) *Bowling alone: The Collapse and Revival of American Community*. Simon&Schuster Ltd. S. 290

mindre tid med familie og venner enn tidligere. Årsakene til dette er sammensatt. Noen grunner kan være endrede familiestrukturer, urbanisering og homogene forsteder, tv/internett, arbeidsfordeling, bilkultur og mangel på møteplasser.⁴⁹

I Stortingsmelding 39 (2012–2013) refereres det til en undersøkelse som Dag Wollebæk ved Institutt for samfunnsforskning har gjort. Undersøkelsen konkluderer med at forvitring av sosial kapital, som Putnam altså hevder er gjeldende i USA, ikke på samme måte har funnet sted i Norge.⁵⁰ Det må i den forbindelse imidlertid legges til at Wollebæk sine undersøkelser er fra 2011, og at det derfor ikke tar høyde for endringer i det norske samfunn etter dette.

Sosial kapital bygges blant annet gjennom at folk treffer folk på tvers av sosiale og kulturelle lag. Det fordrer at det aktivt bygges møtesteder og skapes fellesskap lokalt. En god offentlig skole er viktig for å bygge ned ulikheter og muligheter også på tvers av sosiale lag. Samarbeid og samhandling på tvers av organisasjoner og lag spiller en stor rolle. Det gjør også utformingen av byrom og fellesarealer.⁵¹ I dette bildet er frivillige organisasjoner og lag viktige aktører fordi de skaper møteplasser slik at mennesker i nærmiljøet kan møtes ansikt-til-ansikt og tillit kan bygges.

Brobyggende sosial kapital

Vår forskning fokuserer på lokalmenighetens samhandling med nærmiljøet. I den forbindelse kan det være viktig å innføre en skjelning mellom ulike former for sosial kapital. Putnam skiller nemlig mellom sosial kapital som binder sammen mennesker internt i en gruppe (*bonding*) og sosial kapital mellom ulike grupper, som han kaller brobyggende sosial kapital (*bridging*).⁵² Putnam understreker i sin forskning viktigheten av menigheter og religiøse

⁴⁹Smith, M. K. (2001, 2007) 'Robert Putnam', *The encyclopedia of pedagogy and informal education*, <https://infed.org/mobi/robert-putnam-social-capital-and-civic-community/> 08.12.20

⁵⁰ St.Mld 39 (2012–2013) Se: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld-st-39-20122013/id729296/?ch=3> 08.12.20

⁵¹ Tvinnereim, A.B. (12.11.2015) Putnam, den amerikanske drømmen og den norske folkesjela. *Dagsavisen*. <https://www.dagsavisen.no/debatt/putnam-den-amerikanske-drommen-og-den-norske-folkesjela-1.674024> 16.11.2020

⁵² Claridge, Tristan (2018) *What is the difference between bonding and bridging social capital?* Artikkel i *Social Capital. Research and Training*: <https://www.socialcapitalresearch.com/difference-bonding-bridging-social-capital/> 08.12.20

felleskap som arenaer for bygging av sosial kapital. I boken *Bowling alone* hevder Putnam: «Faith communities in which people worship together are arguable the single most important repository of social capital in America»⁵³ Og tilsvarende sier han i boken *American Grace* at: «Religiously observant Americans are more civic and in some respects simply "nicer"». ⁵⁴

Putnam understreker at dette funnet i størst grad er gjeldende for protestantiske kirkesamfunn.⁵⁵ At menigheter og religiøse organisasjoner har en særstilling når det kommer til å bygge sosial kapital problematiseres imidlertid i Wollebæks rapport om religion og sosial kapital i norsk kontekst. I rapporten (2013) konkluderer han med at det på norsk mark er lite som skiller mennesker som er aktive i religiøse organisasjoner fra andre mennesker som ikke er det med tanke på deltakelse i samfunnet. Bindende sosial kapital synes sterkere blant religiøse, mens den brobyggende sosiale kapitalen virket å være på lik linje med deltakere i sekulære organisasjoner.⁵⁶ Wollebæks rapport bekrefter imidlertid et annet av Putnams funn som handler om at deltakelse synes å avle deltakelse, at mennesker som er engasjert i frivillig arbeid et sted har større sjanse for også å engasjere seg et annet sted. Dette har vist å gjelde like mye for religiøse som for sekulære organisasjoner. Det synes å eksistere en såkalt *spillover*-effekt som går ut på at aktive deltakere i en organisasjon har større sjanse for å være aktive også i andre organisasjoner. Wollebæk avslutter sin rapport med å fastslå at sterke organisasjoner – både religiøse og sekulære – er helt sentrale for å bevare tilliten i et moderne samfunn ikke minst på grunn av nettverkseffekten.⁵⁷

I vårt materiale synes stedsidentitet å spille en viktig rolle i forhold til samhandlingen mellom ulike aktører i nærmiljøet. Det er også mye som tyder på at samhandling og nettverksbygging mellom ulike aktører er avgjørende for å bygge sosial kapital, og da særlig

⁵³ Putnam, Robert (2000) s 66

⁵⁴ Putnam, Robert (2010), *American Grace*. Simon and Schuster. USA. s444

⁵⁵ Norris, Pippa/Inglehart, Ronald (2004) *Religious Organizations and Social Capital*. Artikkel i ICNL, International Center for not-for-profit law: <https://www.icnl.org/resources/research/ijnl/religious-organizations-and-social-capital> 08.12.20

⁵⁶ Wollebæk, Dag (2013) *Religion og sosial kapital: Hva viser internasjonale spørreundersøkelser?* Se: https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kud/samfunn_og_frivillighet/rapporter/rapport-2013-4-religion-og-sosial-kapital.pdf 08.12.20

⁵⁷ Wollebæk, Dag (2013)

den formen for sosial kapital som Putnam kaller *brobyggende*. Vi vil derfor se nærmere på hvilken rolle byggingen av (felles) stedsidentitet spiller i samhandlingen mellom kirke og nærmiljø, hvilke muligheter en slik (felles) stedsidentitet kan gi og på hvilken måte en felles stedsidentitet kan være med på å skape rom for bygging av sosial kapital.

Det er også viktig for oss i det videre arbeidet å ha et maktkritisk blikk på identitetsformasjon. Det kan være mange interesser knyttet til det å bygge stedsidentitet, og det kan være mange ulike aktører som ønsker å delta i prosessen. Fordi et steds identitet blant annet kan avgjøre hvorvidt et sted oppfattes som attraktivt eller ikke, så vil det også være interessant for økonomisk motiverte aktører å ta del i identitetsformasjon og/eller – styrking. Ulike aktørene kan ha ulike agendaer for identitetsbyggingen, og det finnes et maktperspektiv knyttet til det å bygge stedsidentitet på samme måte som det er makt knyttet til det å fortelle historien til et sted.⁵⁸

2. Samhandling

Vi har i vårt prosjekt ønsket å se på samhandling mellom kirke og nærmiljø med utgangspunkt i to steder hvor denne samhandlingen er antatt å være god. Vi har også ønsket å se på hvilken rolle presten spiller i samhandlingen. For å forstå hvordan samhandling skjer hadde vi et behov for å forstå mer av hva samhandling er.

Samhandlingsbegrepet

Selve ordet *samhandling* er hentet fra dataverdenen og omhandler grensesnittet, altså kommunikasjonen mellom maskin og menneske. En prosess som fordrer en form for oversettelse. Som sosiologisk teori blir samhandling forstått som samspill, vekselvirkning og aktiviteter hvor to eller flere aktører interagerer med hverandre, og er ifølge sosiologer som Harold Garfinkel og Erving Goffman en nøkkel til å forstå samfunn og sosiale aktiviteter.⁵⁹ Samhandling knyttes ofte til positive begreper som kommunikasjon, gjensidighet og gevinst,

⁵⁸ Raadik-Cottrell, Jana (2010) *Cultural memory and place identity: Creating place experience*. PhD-avhandling innenfor filosofi som blant annet omhandler stedsidentitet og skaping av steds erfaring.

⁵⁹ Store Norske Leksikon: <https://snl.no/samhandling> 08.12.20

men samhandling innebærer også et maktperspektiv og kan romme konflikt, utbytting og manipulering.

Hva er samhandling?

Professor i pedagogikk, Glenn-Egil Torgersen, hevder at *samhandling* er et norsk ord med et distinkt kulturelt fundament, og at det derfor er viktig å kjenne til særtrekk ved norsk kultur for å kunne forstå begrepet.⁶⁰ Ikke minst handler det om å forstå hvor viktig medvirkning og tillit er i forhold til utvikling både innenfor organisasjoner og i samfunnet ellers. Sammen med sin kollega, Trygve J. Steiro, har Torgersen gitt følgende definisjon på samhandling: «Samhandling er en åpen og likeverdig kommunikasjons- og utviklingsprosess mellom aktører som kompetansemessig utfyller hverandre og utveksler kompetanse, direkte ansikt-til-ansikt eller mediert via teknologi eller med håndkraft, som arbeider mot et felles mål og hvor forholdet mellom aktørene til enhver tid hviler på tillit, involvering, rasjonalitet og bransjekunnskap.»⁶¹

Felles intensjon og mål, som forutsettes kjent for de involverte, synes å foreligge som en forutsetning for samhandling i de fleste definisjoner av begrepet.⁶² Trygve Steiro tar utgangspunkt i fotball som eksempel på dette når han sammen med Per Øyvind Saksvik bruker tidligere Rosenborg-trener, Nils Arne Eggen, og hans godfot-teori for å beskrive samhandling i møte med uforutsette hendelser. En fotballkamp er pr definisjon uforutsigbar og derfor er det å kunne improvisere viktig. Samhandling handler om improvisering, men det handler også om evnen til å spille andre gode og om å kanalisere ego-driften mot en kollektiv innsats. I tillegg understreker Steiro og Saksvik også her viktigheten av å finne felles

⁶⁰ Torgersen, et al. (2018) *Interaction: Under Risk: A Step Ahead of the Unforeseen*. Cappelen Damm. S. 42 <https://press.nordicopenaccess.no/index.php/noasp/catalog/book/36> 08.12.20

⁶¹ Torgersen & Steiro (2009) *Ledelse, samhandling og opplæring i fleksible organisasjoner*. Læringsforlaget. Se: <https://openaccess.nhh.no/nhh-xmlui/bitstream/handle/11250/2560948/masterthesis.PDF?sequence=1&isAllowed=y> s.25

⁶² Torgersen, Glenn-Egil et al (2017) *Prospekt: Forsknings- og bokprosjektet Ny Samhandlingsteori- samhandling under risiko*. Cappelen Damm Akademiske. <https://docplayer.me/47347252-Ny-samhandlingsteori-samhandling-under-risiko.html>

grunn, eller som Nils Arne Eggen sier: «Det er ikke før felles grunn er etablert at improvisasjon fører til mening og utvikling.»⁶³

Torgersen og Steiro peker i sitt arbeid på 15 underliggende prosesser som de hevder er viktige for å få til en effektiv samhandling. Det handler blant annet om delt situasjonsforståelse, klar rollebevissthet og koordinering. Men Steiro og Torgersen fant også at teft, tillit, trygghet og åpenhet er viktige elementer for å få til en effektiv og velfungerende samhandling.⁶⁴

Å lede en samhandlingsprosess

Å få til samhandling i en verden som er både kompleks og i endring, fordrer god ledelse. I sin beskrivelse av god ledelse knytter Torgersen og Steiro an til Immanuel Kant sitt *kosmopolitiske ideal* og hans forståelse av *der Weltbürger*, verdensborgeren.⁶⁵ Tanken om verdensborgeren bygger på et verdensbilde hvor alle mennesker er velkomne, uavhengig av tid og sted, og hvor alle mennesker er borgere, uavhengig av nasjonalitet og kulturell tilhørighet. Samhandlingsledelse vil i et slikt verdensbilde kreve åpenhet for kunnskapsutveksling, men også bevissthet om egne verdier, holdninger og ikke minst toleransegrenser. Gjensidig respekt er avgjørende for god samhandling, og en god leder er som verdensborger et handlende subjekt som er åpen, men som samtidig kjenner sine toleransegrenser. Det er en som har oversikt, men som samtidig også selv involverer seg og deltar i samhandlingen.⁶⁶

Å tune seg inn

På mange måter kan samhandling sammenliknes med å skape musikk hvor hver aktør er sitt eget instrument. For at samhandlingen, eller musikken om du vil, skal bli bra, avhenger det at vi stemmer instrumentene opp mot hverandre, eller *tuner oss inn*. Dette gjelder ikke minst for ledere. Kierkegaard har sagt om ledelse at: «Dersom noen virkelig skal lykkes i å

⁶³ Eggen og Nyronning (1999). *Godfoten: Samhandling – veien til suksess*. Aschehoug. Oslo. S 125

⁶⁴ Torgersen, Glenn-Egil et al (2017)

⁶⁵ Torgersen, et al. (2018) Kapittel 10

⁶⁶ Torgersen, et al. (2018) Kapittel 10

lede en person til et bestemt sted, må man først og fremst sørge for å finne vedkommende der hvor han er og begynne der.»⁶⁷ *Å tune seg inn* handler om å lytte, å spørre og å bry seg om den andre og om situasjonen vi befinner oss i. Samhandling kan derfor sammenliknes med jazzinstrumentalister som spiller sammen: Hver og en spiller sitt instrument på en måte som er tilpasset de andre slik at vakker musikk skapes, men det krever øving.

På samme måte krever samhandling at vi øver, at vi *tuner oss inn*, lytter til den eller de andre og til situasjonen.⁶⁸ En slik øving skjer ofte i løpet av selve samhandlingsprosessen og kalles *underveislæring*.⁶⁹ I forskningen Glenn-Egil Torgersen har ledet omkring samhandling i møte med kriser og det uforutsette er det flere viktige punkter som går igjen. Noen av dem kan også være interessante å se nærmere på inn mot vårt forskningsprosjekt. Det handler om viktigheten av sosial støtte fra leder og kollegaer. Det handler om å kunne oppøve evnen til improvisasjon og nytenkning, om kaostrening og god kulturforståelse, og så handler det om å oppøve evnen til å opparbeide tillit, også det som kalles spontan tillit når det er nødvendig.⁷⁰

I det videre arbeidet med å se på samhandling mellom kirke og nærmiljø og ikke minst på prestens rolle i samhandlingen, vil det være Torgersen og Steiro sin definisjon av samhandling vi legger til grunn. Vi kommer til å se på hvilket rom presten – og eventuelt også andre aktører – kan ha som leder(e) i en samhandlingsprosess. Og vi ønsker å se på hvilken rolle det å etablere *felles* grunn kan ha i samhandling og hvordan det kan hjelpe ulike aktører til å jobbe for et felles mål på tross av ulik motivasjon.

⁶⁷ Kierkegaard, Søren (1964) Synspunktet for min forfatter-virksomhed: En ligefrem meddelelse, rapport til historien. Oslo. Gyldendal. S.96 (vår oversettelse).

⁶⁸ Torgersen, et al. (2018) Kapittel 5.

⁶⁹ Torgersen, et al. (2018) kapittel 14

⁷⁰ Torgersen, G.E./Steiro, T.J. (28.02.20) *Når krisen inntreffer. Samhandling for å møte det uforutsette*. Debattinnlegg i Nidaros. <https://www.nidaros.no/nar-krisen-inntreffer-samhandling-for-a-mote-det-uforutsette/o/5-113-21038>

3. Thirdspace, det tredje rommet

I prosessen med å kode og kategorisere datamaterialet ble vi overrasket over hvor viktig stedsidentiteten syntes å være for å finne felles grunn for samhandling lokalt, og vi undret oss over om dette ble forsterket på steder hvor identiteten var i endring. Dette satte oss på sporet av Edward Soja og hans bruk av *Thirdspace*-begrepet.⁷¹ Da oppdaget vi at thirdspace-teorien også syntes å kunne hjelpe oss til bedre å forstå et annet funn, nemlig det at *gudstjenesten* syntes å være en viktig samhandlingsarena for kirke og lokalmiljø.

Soja er politisk geograf og har hovedsakelig jobbet med *Thirdplace* i forbindelse med byutvikling på USAs vestkyst, men arbeidet hans viser seg å ha overføringsverdi til mange andre områder. Soja tar utgangspunkt i at mennesker er på samme tid både historiske, romlige og sosiale, og det er avgjørende å se på romlighet som et tillegg til historiske og sosiale faktorer som alltid har vært viktige for vår forståelse. Soja bygger sin teori om *thirdspace* på arbeidet til den franske marxistiske filosofen Henri Lefebvre som forstod rommet som en triade, bestående av for det første individets interaksjon med det han kaller det virkelige rommet (*conceived space*), deretter følger det andre rommet (*perceived space*), som er representasjonene av hvordan individet oppfatter, forstår og tolker rommet. Det tredje rommet (*lived space*) er et resultat av personens liv i rommet. Det er særlig det tredje rommet Soja fokuserer på. Han deler også forståelsen av rommet i tre, og skiller mellom *Firstspace* som er selve det fysiske rommet/det geografiske stedet, *Secondspace* som er det subjektive og den imaginære opplevelsen eller fortolkningen av rommet, og til slutt *Thirdspace* der disse to forståelsene – det konkrete og det imaginære – møtes og utfordrer hverandre.

Hele tanken med *Thirdspace* er å utfordre det som Soja opplever som en dualisme mellom *Firstspace* og *Secondspace*. Opprøret mot dualismen startet med Michel Foucault og Henri

⁷¹ E. Soja, (2000) *Thirdspace: Expanding the scope of geographical imagination*; Kapittel i *Architecturally speaking: practices of art, architecture, and the everyday*, Red, A., Routledge, London

Lefebvres tenkning som foregikk i Frankrike mot slutten av 1960-tallet. Soja bruker også Lefebvres begrep *lived space* om *Thirdspace*, og beskriver det som:

«multi-sided and contradictory, oppressive and liberating, passionate and routine, knowable and unknowable. It is a space of radical openness, a site of resistance and struggle, a space of multiplicitous representations, investigatable through its binarized oppositions but also where il y a toujours l'Autre, where there are always «other» spaces, heterotologies, paradoxical geographies to be explored.»⁷²

Dersom to eller flere ulike fortolkninger av et fysisk rom kan klare å virke sammen, ikke bare side om side, i dette rommet, oppstår et tredje rom, et *Thirdspace*.

Konseptet *Thirdspace* utfordrer altså *binære* fortolkninger av virkeligheten. Det er også dette de to samfunnsvitenskapelige forskerne ved Universitetet i Teheran, Koosari og Amoori, trekker frem når de bruker *thirdspace*-begrepet for å forstå relasjonen mellom den virkelige verden og den virtuelle verden.⁵⁶ *Thirdspace* brukes da for å beskrive den trilaterale relasjonen som oppstår mellom de ulike konseptene virkelige rom, virtuelle rom og brukeren, og kanskje kan dette også hjelpe oss til å forstå enda mer av hva som ligger i begrepet *Thirdspace*. Den virtuelle verden og den virkelige verden er ikke bare to atskilte, binære størrelser, for satt i relasjon gjennom brukeren oppstår noe nytt, nemlig *thirdspace* eller *lived space*. Slik spillet Pokemon Go kan være et eksempel på. Sommeren 2018 samlet det seg stadig grupper av mennesker, små og store, på trappen utenfor Birkeland kirke. Grunnen til at de var samlet på kirketrappa, et høyst fysisk sted, var fordi Pokemon Go hadde plassert en av sine virtuelle figurer der. For dem som spilte ble den fysiske og den virtuelle verdenen blandet sammen og et nytt sted, et tredjerom, oppstod.

Det at teorien om *Thirdspace* utfordrer en binær forståelse av virkeligheten er også det som gjør teorien særlig interessant for vår del. Vi har valgt å ikke fokusere på de aspektene ved Soja sin forskning og bruk av *Thirdspace* som knytter seg til et marxistisk verdigrunnlag og forståelse av samfunnet, men vi har fokusert på hvordan kirken kan bidra til å skape såkalte *tredjerom* i møte med nærmiljøet. Vi ønsker imidlertid å skille mellom mulighetene for at

⁷² Soja, E. (2000) s. 17

Thirdspace kan oppstå når lokalmiljøet inviteres inn i kirken sammenliknet med når kirken er ute i lokalmiljøet. Kan et kirkerom fungere som et *Thirdspace*? Dette spørsmålet blir aktuelt når elever med ulike livssyn og religiøs tilhørighet og ulik kulturell bakgrunn skal være med og prege en gudstjeneste i sitt lokale kirkerom. Hvordan forholder presten seg til denne utfordringen? Hva skjer når 60-tallets pop-musikk flytter inn i kirkerommet på en av julens høytidsgudstjenester? Og hva skjer når kirken tar med seg gudstjenesten ut i naturen eller deltar som kirke på ulike arrangement i nærmiljøet?

4. Heterotopiske rom

Trygve Wyller og Ingrid Marie Lid er redaktører for boka *Rom og etikk: Fortellinger om ambivalens* (2017), og i prosessen med boka jobbet alle kapitelforfatterne med Sojas Thirdspace-begrep. F.eks. finner vi begrepet utlagt i Birgitte Lerheims kapittel om hvordan et bibliotek kan fungere som Thirdspace.⁷³ I *Rom og etikk* dukker også begrepet *heterotopiske rom* opp. Dette begrepet finner vi igjen i mye av Trygve Wyllers arbeid⁷⁴, og han henter det fra Michel Foucaults artikkel fra 1967 (publisert først i 1984) *Des Espace Autres* (De andre rommene – Heterotopias). *De andre rommene* er de rommene som, i alle fall tidligere, var avskjermet fra samfunnet ellers; som fengsel, sykehus, militærleirer, asyl, kostskoler, men det kan også brukes om museer og kirker. Når Wyller og Lid bruker begrepet heterotopiske rom skriver de blant annet dette om hva de ønsker å undersøke: «Ved å vektlegge rommet som en analytisk kategori ønsker forfatterne å belyse hvordan fremmede påvirker rom ved å ta dem i bruk på sine egne måter og ut fra egne ønsker og forutsetninger.»⁷⁵ Dette er et nyttig perspektiv å ha med når vi ser på hvordan en kirke og et nærmiljø kan åpne seg for hverandre. I analysedelen fant vi at gudstjenesten viste seg å være en viktig arena for samhandling mellom menighet og lokalmiljø. Og i den sammenhengen ser vi hvordan både gudstjenesten og kirkerommet preges. Dette finner vi også igjen i Lid i hennes kapittel i *Rom og etikk* om mennesker med funksjonsnedsettelse og deltakelse i gudstjeneste:

⁷³ Lid, I.M. og Wyller, T. (2017) *Rom og etikk: Fortellinger om ambivalens*, Cappelen Damm Akademisk, s.111f.

⁷⁴ Begrepene «heterotopisk ekklesiologi», «heterotopisk diakoni» og «heterotopias» som «de andre rommene» behandler Wyller bl.a. i artikkelen *Heterotopisk ekklesiologi. Når kirkenes rom blir mindre og de papirløses rom blir større* i Sarelin, B. og Lindfelt, M., *Den kommunikative kyrkan*, Artos, 2016, s.181–196

⁷⁵ Lid, I.M. og Wyller, T. (2017), s.14

«Vi kan bruke begrepet heterotopi for å forstå tilhørighet og fellesskap, fremmedhet og eksklusjon som erfares av ulike mennesker i dagens samfunn. Et byrom og en kirke som brukes av mennesker som tidligere har vært ekskludert og som er synlig annerledes, blir preget av at andre mennesker bruker stedene. Høymessen som praksis får nye meningsinnhold når nye subjekter preger praksisene.»⁷⁶

I Foucaults forståelse av *heterotopias* er det sentralt at disse andre rommene alltid kaster et kritisk lys på samfunnet rundt seg.⁷⁷

Et av Wyllers eksempler på heterotopiske rom henter han fra gudstjenestefeiring i Sør-Afrika i et område der det bor mange kongolesiske flyktninger. Det finnes ikke noe organisert flyktningmottak i området. Flyktningene lever fra hånd til munn og livnærer seg med de enkle jobbene det er mulig for dem å få. Det er ingen tvil om at dette er mennesker som lever et hardt liv. Søndag formiddag samles de til gudstjeneste, og i to ulike kirker hvor kongolesiske flyktninger samles har Wyller vært til stede som observatør. De to ulike kirkene har ulik stil, men det de har felles er et punkt i gudstjenesten som preges av kongolesisk musikk og dans, og der de kongolesiske flyktningene med sitt rytmestyrt kroppsspråk driver gudstjenesten framover. Og Wyller opplever dette som den viktigste delen av gudstjenestene. «De kongolesiske pinsevennene går fra å være «andre» til å være subjekter midt inne i sentrum av den gudstjenestelige praksisen. De som gudstjenesten er for, blir selv gudstjenestens viktigste subjekter.»⁷⁸

Vi er nysgjerrige på om det som Lid og Wyller beskriver også finner sted i de to menighetene vi forsker på. Kan kirken som en mer eller mindre fremmed påvirke nærmiljøets fellesrom, og kan mer eller mindre fremmede fra nærmiljøet påvirke kirkens rom? Kan kirkens samarbeidspartnere bli subjekt i gudstjenesten?

⁷⁶ Lid, I.M. og Wyller, T. (2017), s.56

⁷⁷ Wyller, T, *Heterotopisk ekklesiologi* i Sarelin, B. og Lindfelt, M. (2016), s.181

⁷⁸ Wyller, T, *Heterotopisk ekklesiologi* i Sarelin, B. og Lindfelt, M. (2016), s.189

III. Metode

I dette kapitlet gjør vi rede for hvilke metodevalg vi har tatt i forbindelse med prosjektet.

1. Forskernes forforståelse og å studere i egen organisasjon

Vi to som forsker har samme yrke som de to vi forsker på: Vi er sokneprester i Den norske kirke som studerer to kollegaer. Som forskere har vi med oss erfaringer og verdier som preger møtet med våre to kollegaer og deres menigheter. De to prestenes arbeid og deres menigheter var så godt som ukjent for oss før vi besøkte kirkene i forbindelse med feltarbeidene. Vi har i stor grad samme utdanningsbakgrunn som de to vi intervjuer, men de har noen flere år mer presteerfaring enn oss. Vi har forsøkt å nullstille oss så mye som mulig for å gå inn i intervjuer og observasjoner med åpent sinn, og samtidig være bevisst den forforståelsen vi har med oss. Som intervjuere, og ikke minst gjennom egen kunnskap og erfaring, er vi klar over at vi er med-forfattere til det narrative vi avdekker i de to menighetene vi forsker på.⁷⁹

For oss to som forsker er dette det første prosjektet vi gjør sammen. Vi kjente til hverandre fra før, men har verken studert sammen eller arbeidet sammen tidligere. Det var den felles interessen for «kirken i lokalsamfunnet» og ønske om å jobbe team som førte oss sammen til å søke Olavstipendet.

Kjennskap til og erfaring fra det man studerer vil naturligvis gi fare for blindsoner slik det f.eks. er beskrevet hos Jacobsen.⁸⁰ Noe av det som prestene vi forsker på bidrar med i samhandling mellom menighet og lokalmiljø har vi tenkt er en selvfølge, fordi vi selv jobber en del på samme måte som de to prestene vi har studert. Dette reflekterte vi over underveis, og vi har stadig hatt behov for å gå ett skritt tilbake for å beskrive det som vi vanligvis tar som en selvfølge. Det har vært en nyttig øvelse, og helt nødvendig for å oppdage de funnene vi har gjort gjennom feltarbeidet. Et annet blindsoneproblem er at en forsker som undersøker i egen organisasjon i størst grad ser det hun forventer å se. Vi

⁷⁹ Swinton, J. og Mowat, H (2006) *Practical Theology and Qualitative Research*, SCM Press. s.61

⁸⁰ Jacobsen, D.I. (2018) *Hvordan gjennomføre undersøkelser? Innføring i samfunnsvitenskapelig metode*, 3.utgave, Cappellen Damm Akademisk, s.56–57

kjenner godt til menighetspresteyrket og står dermed i fare for denne blindsonen. En fordel for oss er at vi er to som forsker, og vi er sokneprester i ulike landsdeler, i ulike typer menighet, og vi har derfor i noen grad med oss to ulike perspektiv. Gjennom hele prosessen, både i planlegging, i feltarbeid og under intervju, i behandling av materiale og koding, i arbeidet med ulike teoriperspektiv og i drøfting av funn ser vi mange fordeler med å at vi er to forskere som legger merke til forskjellige ting i materialet.

2. Metode for datainnsamling

Utvalg og best practice

I vårt prosjekt har vi valgt å bruke en *best practice*⁸¹ tilnærming (*best-praksis*). Dette ønsket vi fordi prosjektet er av begrenset størrelse, og vi ønsket først og fremst å beskrive og drøfte hva som skjer i menigheter der samhandling med lokalmiljøet finner sted, slik at vi kan lære mer om på hvilke måter det kan legges til rette for en slik samhandling. En ulempe med en *best-praksis* tilnærming er at vi for eksempel *ikke* fokuserer på hva som skjer (og ikke skjer) der en menighet har *lite* samhandling med sitt lokalmiljø. Det kunne være interessant å sammenlikne funn i menigheter der samhandling med lokalmiljøet har stort fokus, og der dette så å si ikke eksisterer, for å lære enda mer av hva samhandling mellom menighet og lokalmiljø kan bety. Men vi konkluderte med at tiden som er satt av til arbeidet er for liten til å samle nok datagrunnlag.

For å foreta et utvalg tok vi i bruk målrettet utvelgelse⁸² i kombinasjon med det som kalles *typical case sampling* og best-praksis utvelgelse. Både størrelse og utvalg gjør at vi i vårt arbeid ikke kan foreta generaliseringer som kan brukes på en hvilken som helst menighet innenfor Den norske kirke. Utvelgelsesprosessen gikk over et par måneder høsten 2019. Etter å ha bedt Bispemøtet om tips på menigheter som samhandler godt med lokalmiljøet fikk vi i løpet av oktober/november inn 31 forslag fra 9 ulike bispedømmer. Under en gjennomgang ble hvert enkelt forslag vurdert ut fra kriterier som geografi, demografi,

⁸¹ Om metoden (og kritikk av den) se: <http://www.derekstockley.com.au/newsletters-05/042-best-practice-consulting.html>

⁸² Bryman, Alan. (2012) s. 418

kjønnsbalanse, ansettelsesforhold⁸³ og profil. I etterkant kontaktet vi 2 menigheter og 1 bispedømme for å få mer informasjon, noe som resulterte i at det kom inn et forslag til. Etter at forslagene var vurdert på nytt sammen med veileder, og ut fra de samme kriteriene, satt vi igjen med tre menigheter som oppfylte kriteriene på en god måte. Ettersom to av disse tilhørte samme bispedømme kontaktet vi dem på nytt for å få mer informasjon før den endelige utvelgelsen fant sted. I siste runde brukte vi informasjon fra menighetenes nettsider, i tillegg til at vi ringte sokneprestene og hadde en samtale for å avgjøre det endelige utvalget på to menigheter. Menighetene ligger på hver sin kant av landet i andre bispedømmer enn de vi selv tilhører. Det vil si at vi i refleksjonssamtalen, hvor de to sokneprestene ble invitert inn som medforskere, representerte fire forskjellige bispedømmer.

Når det gjelder utvelgelsen av samarbeidspartnere i lokalmiljøet var det prestene selv som foretok denne. Underveis i intervjuet med prestene spurte vi om hvem som var sentrale samarbeidspartnere i lokalmiljøet og hvem de tenkte at det var mulig for oss å kontakte. Denne delen av utvelgelsen har likhetstrekk med det som kalles *snowball sampling*⁸⁴, hvor den ene utvelgelsen fører til den neste. På hvert sted fikk vi henholdsvis tre til fire forslag. Vi kontaktet de tre første på hver liste for å spørre om muligheten for å intervju dem. På begge stedene svarte alle dem vi ringte ja, og vi endte opp med å intervju tre samarbeidspartnere fra lokalmiljøet på det ene stedet samt to fra nærmiljøet og en ansatt kollega på det andre stedet. Begge stedene tok vi også i bruk deltakende observasjon og feltnotater.⁸⁵

Kvalitativ metode

Til forberedelse og gjennomføring av intervju-delen brukte vi blant annet Alan Brymans bok *Social Research Methods*⁸⁶ og hans prinsipper for intervju i kvalitativ forskning. Først

⁸³ Vi ønsket sokneprester som hadde vært ansatt på stedet mer enn et-par år. Bakgrunnen for det slikt kriterium er at det tar tid å bli kjent og etablere samarbeidsrelasjoner i et nærmiljø, og siden vi også ønsket å snakke med samarbeidspartnere var vi avhengige av at de hadde hatt tid til å etablere denne relasjonen.

⁸⁴ Bryman, A. (2012) s. 424

⁸⁵ For mer om dette se: Bryman, A. (2012) kapittel 19.

⁸⁶ Bryman, A. (2012) kapittel 20 (om intervju i kvalitativ forskning)

intervjuet vi soknepresten ved hjelp av en semistrukturert intervjuguide. Vi benyttet oss av lydopptak og notater i tillegg til at vi også gjorde observasjonsnotater underveis. Etter å ha snakket med samarbeidspartnerne i lokalmiljøet hadde vi igjen en samtale med soknepresten. Et slikt andre-intervju var opprinnelig ikke del av vårt forskningsdesign, men vi opplevde underveis i feltarbeidet at det var nødvendig med en samtale til med prestene både for å kunne få utfyllende informasjon, men også fordi vi satte prestene i en utsatt situasjon ved å snakke om dem og samarbeidet de har med deres samarbeidspartnere uten at de selv var tilstede. Det var derfor både nyttig med tanke på å hente inn informasjon, men også som trygging av intervjuobjektene. Vi endte dermed opp med et datamateriale som bestod av 10 intervju. Målet med intervjuene var å se nærmere på om vi kunne finne likhetstrekk, mønstre eller brudd i mønstre som kunne fortelle oss noe om hvordan samarbeid mellom lokalmenighet og nærmiljø fungerer, og hva som er prestens mulighetsrom i en slik samhandling.

Intervju med personer i kirke og i lokalsamfunn

Metoden vi tok i bruk for å velge ut intervjuobjektene fra nærmiljøet var altså gjennom å tegne et enkelt nettverkskart basert på hvem presten oppga som samarbeidspartnere. I søknaden skrev vi at intervjuene med aktører fra nærmiljøet ville foregå som gruppeintervju. Det gikk vi imidlertid bort fra. Det var det flere grunner til. Først og fremst var det fordi vi så at enkeltintervjuer gav oss større mulighet til å fange opp ulikheter i forhold til hvordan de ulike aktørene samhandler, men det hadde også en praktisk side. Det var enklere å få til enkeltintervjuer, særlig ettersom situasjonen knyttet til Covid-19 gjorde det vanskeligere å få til gruppesamlinger. Intervjuene med aktører fra nærmiljøet ble derfor også gjennomført som semistrukturerte intervjuer. Vi brukte naturlig nok en egen intervjuguide til disse intervjuene.

3. Metoder for analyse av materiale

Analyse av intervjumaterialet

Vi bestemte oss relativt tidlig i prosessen for ikke å bestille ekstern transkribering av lydfilet fra intervjuene. Derfor brukte vi selv relativt mye tid på å lytte til materialet og

henholdsvis notere stikkord eller transkribere større deler. Denne prosessen gjennomførte vi hver for oss. Etter å ha lyttet, notert stikkord og transkribert begynte vi med kodeprosessen. Målet her var å se nærmere på hvordan samhandlingen mellom kirken og nærmiljøet ble oppfattet fra henholdsvis prestenes og de andre aktørenes side. Vi var spente på om vi ville finne mønstre, brudd eller klare funn som sa noe om hvor og hvordan samhandlingen foregår, hvem som deltar, hvilken rolle presten har og på hvilken måte prestetjenestens rammer påvirker samhandlingen.

Koding og kategorisering

For å kode og kategorisere det innsamlede datamaterialet tok vi i bruk *SDI, stegvis-deduktiv induksjon*⁸⁷ hvor vi første kodet materialet gjennom markering av meningsbærende setninger, før vi kategoriserte materialet. Etter å ha jobbet hver for oss med dette dro vi på hyttetur utstyrt med post-it lapper, tusjer, tape og plakater. Der samlet vi det vi begge hadde notert som meningsbærende setninger og/eller observasjoner på separate post-it lapper. Deretter lette vi etter kategorier som de ulike setningene kunne sorteres i. For hver kategori laget vi en plakat hvor post-it lappene som sorterte under de ulike kategoriene kunne plasseres. Til slutt var hele hytten full av gule post-it lapper og hvite plakater. Før vi dro hver til vårt fordelte vi de ulike kategoriene oss imellom. Vi hadde god dialog med vår veileder underveis. Vi jobbet videre med materiale hver for oss og begynte etterhvert å lete etter teori som kunne fungere som nøkler for bedre å kunne forstå materialet. Etterhvert som nye teoriperspektiver lyste opp våre funn på nye måter førte det også til en justering av kategoriene. I hele denne prosessen har vi beveget oss fra datamaterialet til teori og tilbake til intervjumaterialet etter mønstre fra abduktiv metode.⁸⁸ Vekslingen mellom å jobbe hver for oss og sammen har vært veldig fruktbart og ført til ny innsikt. Vi har også hatt tett kontakt med veileder underveis.

⁸⁷ Tjora, Aksel: <https://www.youtube.com/watch?v=V7kHfYV8H4> 01.10.20

⁸⁸ Bryman (2012) s.401

Refleksjonssamtale inspirert av aksjonsforskning

Etter første runde med kategorisering endte vi opp med 6–7 hovedkategorier som vi ønsket å arbeide videre med. Disse ble igjen endret og delt inn i fire tema-kretser. I del to av analysen tok vi inn elementer fra *aksjonsforskning*⁸⁹ slik den blant annet beskrives i boken *Talking about God in Practice*⁹⁰ og inviterte de to prestene vi hadde intervjuet inn som medforskere. I forkant av samlingen hadde de fått tilsendt det som kalles *feedback* dokumenter; korte skriftlige presentasjoner av hver av de fire temakretsene. Disse tekstene dannet så grunnlaget for en teologisk samtale over de fire temaene. I teologisk aksjonsforskning er det vanlig å skille mellom utenfra-teamledelse og innenfra-teamledelse. Det var derfor interessant å se at vi i refleksjonssamtalen synes å veksle mellom disse to perspektivene, men at samtalen i løpet av dagen i større grad gikk over fra å være utenfra-teamledet til å være innenfra-teamledet hvor vi møttes alle fire som prester og kollegaer. Fordi begge vi to også er prester i menigheter som samhandler med sine lokalsamfunn, valgte vi i analysedel to i større grad også å ta med egne refleksjoner og erfaring inn i samtalen med våre medforskere.

I denne delen av arbeidet var vi også i berøring med læringsmetoden som kalles *Double-loop-learning*.⁹¹ Funnene vi gjorde i forskningen brukte vi blant annet til å forstå og vurdere prestens rolle når en kirke samhandler med lokalsamfunnet. Denne kunnskapen håper vi kan bidra som hjelp for prester til å gjøre gode valg for å oppnå samhandling mellom kirke og lokalsamfunnet. Dette kalles *Single-loop-learning*. Ved å ha en faglig fundert samtale mellom oss fire prester som alle har erfaring med å ha en rolle i samhandling mellom kirke og lokalsamfunn kunne vi, på bakgrunn av funnene i studiet og på bakgrunn av våre erfaringer, reflektere over hva det er som driver oss til dette engasjementet. Hvilken forståelse har vi av kirken, og hvordan forstår vi prestens rolle sett i lys av ordinasjonsløftet? Hvordan preger forståelsen av kirken, stedet og prestens rolle vårt engasjement i lokalsamfunnet? Vi ønsket altså å se på verdier, idealer og teologi som ligger til grunn for samhandlingen mellom kirke

⁸⁹ Bryman, A. (2012) s. 397, key concept 17.6

⁹⁰ Cameron et al (2010) *Talking about God in Practice. Theological Action Research and Practical Theology* SCM press.

⁹¹ Denne metoden er beskrevet flere steder, her er en enkel tegning som beskriver metoden:

<https://sites.google.com/site/reflection4learning/double-loop-learning>

og nærmiljø. Dette kalles *Double-loop-learning* og vil kunne fungere som nyttige bidrag for eventuelt å utvikle en metode prester kan bruke for å bidra til samhandling mellom kirke og lokalsamfunn.

IV. Analyse

1. Stedet

Da vi gikk inn i arbeidet med å se på kirkens samhandling med nærmiljøet på to urbane tettsteder hadde vi med oss noen forforståelser. En av disse var at kirkens rolle i samfunnet er i endring. Hvordan påvirker det samhandlingen lokalt? Vi hadde også en forventning om at samfunnets oppfatning av og forhold til religion er annen og at det kan påvirke samhandling mellom kirke og nærmiljø.

Kirke i et postsekulært samfunn

«Før var jo kirken del av det hele», sa rektor ved skolen på Berg, før hun fortsatte: «Nå skal jo kirken være mer på tilbudssiden slik at vi skal få lyst til å være i kirken.» Med dette utsagnet ser det ut til at hun bekrefter at religion blir oppfattet som noe valgbart.⁹² Og når religion blir noe valgbart påvirker det kirkens rolle som samarbeidspartner i lokalsamfunnet. Som statskirke var kirken en naturlig samarbeidspartner for andre offentlige institusjoner på et sted, mens den nå – som fri folkekirke – i større grad er blitt valgbart. Hva gjør det med samarbeidet når valgbarheten øker? Leder for frivillighetssentralen i Dal understreker at kirkens endrede rolle i samfunnet har ført til en større grad av spenning, ikke minst i forhold til det politiske klimaet i lokalsamfunnet. «Skepsisen har vokst enormt på 12 år i samfunnet og i det politiske systemet. Alt som lukter kristenmannsblod det er farlig.»

Frivillighetssentralen har en historie hvor den har vært tett tilknyttet kirken, og leder mener denne spenningen kommer til uttrykk i mottakelsen søknader fra frivillighetssentralen får i kommunen. Han understreker at responsen fra enkelte politikere har vært positiv. «Det er bra at det [arbeidet ved frivillighetssentralen] er knyttet til kirken. De kristne verdiene må vi jo ta vare på.» Men, «så har du motkreftene», sier lederen, «som rent systematisk politisk går ut på at så lenge det er knyttet til kirken, skal det ikke ha støtte. Og da skal det helst ikke finnes.»

⁹² I innledningen så vi at religionens valgbarhet regnes som et kjennetegn ved et sekularisert samfunn hos blant annet Charles Taylor. Taylor, C. (2007)

Spenningen som knytter seg til kirkens endrede rolle i samfunnet ser også ut til å finnes innad i menigheten. Presten i Dal sier at de eldre i menigheten synes å holde fast i en opplevelse av at kirken fremdeles er en stor og viktig samfunns-størrelse som må synes i lokalmiljøet, men at dette oppfattes annerledes hos yngre i menigheten. For prestene kommer spenningen til uttrykk i minst to retninger. Det ene er i forhold til det å være kirke i et samfunn i endring. Presten på Berg uttrykker det slik: «Å ta tiden på alvor og samtidig være tro mot budskapet vi har fått. Det synes jeg er en kamp, egentlig.» Denne spenningen som går på det å være kirke i møte med samfunnet bærer også i seg kimen til en annen spenning, nemlig spenning i forhold til frimenigheter, slik presten på Dal peker på når han sier: «Det er krevende for kirken å ha en type positivt omdømme i samfunnet for øvrig og samtidig ha en positiv relasjon til frimenighetene.» Denne spenningen får direkte konsekvenser for handlingsrommet presten har i samhandling med lokalmiljøet, hevder presten på Dal som sier: «En del prester har måtte velge.»

Kirken som valgbar størrelse

Det synes å foreligge en oppfatning hos flere av informantene av at spenningen mellom kirke og samfunn er sterkere nå enn den har vært tidligere. Kirken synes i større grad å ha blitt en valgbar størrelse, og dermed også valgbar som samhandlingspartner. Det som imidlertid overrasket oss var hvordan de to barneskolerektorene forholdt seg til dette. Det fremstod som om de opererer ut fra en mer postsekulær forståelse av at (ulike) religiøse og sekulære perspektiv er like viktige. «Det er mye vi kan være redd for i skolen», sa rektor på Berg, «men ikke kirken.» For rektor på Dal synes det også å være viktig å motvirke det som kalles religiøs berøringsangst. Han uttrykker det slik: «Det er ikke farlig å gå inn i en kirke.» I intervjuet kom det også frem at han gjerne hadde hatt skolebesøk til en moske, men fordi nærmeste moské ikke lå i nærmiljøet, så hadde det ikke være aktuelt. «Det er viktig å ivareta den kristne kulturarven like mye som å informere om islam», sa han, før han la til: «hvis vi ikke skal tørre å snakke om ting, da begynner det å bli vanskelig.» Det hadde vært interessant å se nærmere på hvorvidt holdningen til rektorene også påvirker foreldregruppen på skolen, men det finner vi i vårt materiale kun indirekte tegn på. På Berg har samarbeidet mellom skole og kirke nemlig blant annet handlet om bruk av hverandres lokaliteter. «Vi fikk låne et rom [i kirken] til å ha noen dramaaktiviteter i samarbeid med kulturskolen. Så det er veldig sånn,

sånn praktisk så er det helt fantastisk», sier rektor. Da vi spurte om en slik sambruk av lokaler har ført til reaksjoner fra foreldre på at skolen, svarte hun: «Ingen. Ingen.»

Samlet sett, så bekrefter våre funn at det synes å være en spenning mellom en sekulær og en post-sekulær tilnærming til samfunnet som igjen får konsekvenser for hvordan kirken oppleves som samhandlingsaktør.

Stedets identitet

«Det jeg liker med et slikt lokalmiljø [som dette], sånn tydelig lokalmiljø, det blir sånn identitet», sa en av de ansatte i kirken på Dal, før hun la til: «Der jeg vokste opp hadde vi ikke så tydelig lokalmiljø.» Noe av det som overrasket oss i intervjuene var hvor mye tid informantene brukte på å beskrive lokalmiljøet. Prestene snakket om det, og deres samarbeidspartnere fra nærmiljøet snakket om det. Det var som om de forsøkte å tegne opp nærmiljøets identitet gjennom å beskrive stedets historie, beliggenhet, bebyggelse og befolknings sammensetning, men også hvordan de selv forstod og tolket stedet. Det var nesten som om stedets identitet oppstod som en tredje part i samarbeidet, og dette fokuset på beskrivelsen av nærmiljøet fikk oss til å lure på hvor stor rolle nærmiljøets identitet spiller i forhold til samarbeidet lokalt.

Metamorfose og identitetsdannelse

Begge stedene vi besøkte synes å ha en sterk nærmiljø-identitet, samtidig var begge stedene også relativt nyetablerte. På det ene stedet fant største del av utbyggingen sted tidlig på 70-tallet, mens det andre stedet hovedsakelig ble bygd ut over ti år senere. «Det har vært en voldsom forandring», sa bandlederen vi møtte på Berg da han beskrev blokkutbyggingen i området. «Det er ikke det samme stedet som da jeg flyttet inn», sa han og la til: «Området er ikke til å kjenne igjen.» På Dal var det leder for frivillighetssentralen som uttrykte noe liknende da han sa: «Dette var jo landet, men så nå er det snudd opp–ned. Nå er dette det urbane.» Det var som om begge stedene synes å ha gjennomgått en slags metamorfose. En metamorfose som la grunnlaget for fremveksten av en ny stedsidentitet. Fra å ha vært landlige områder med gårder og utmark hadde de over en relativt kort periode blitt helt forandre. Begge var nå preget av blokkbebyggelse blandet med eneboliger og villastrøk.

Allerede tidlig i utbyggingsprosessen ble det på begge stedene bygget kirker sentralt i området, og på begge stedene lå kirkene plassert i nærhet av skole og butikksenter. Den funksjonelle byggestilen preget særlig utbyggingen på Dal. Her var til og med arkitekturen og byggematerialene med på å understreke at de ulike byggene på stedet hørte sammen. Det var som om stedets estetikk var med på å understreke stedets identitet.

By, bygd og bygdeby

Presten på Berg brukte tid i starten av intervjuet på å beskrive sin prestedtjeneste gjennom å beskrive de ulike stedene han hadde vært prest. Han hadde erfaring fra både bygd og by i tillegg til at han hadde vært prest i både mindre og større menigheter målt på medlemstall. Det kom tydelig frem i intervjuet at han hadde erfart at prestedtjenesten var blitt formet etter menighetene han hadde vært i. Det ble også tydelig at han tok med seg erfaringene fra det ene stedet til det neste. Menigheten han nå arbeidet i var både større og langt mer bynær enn tidligere menigheter hadde vært i. «Det var ganske ukjent terreng. Her er det så svært at vi ikke har den tette kontakten», sa han, før han la til: «men jeg har forsøkt å tenke slik likevel.» Da vi snakket med rektor på Berg uttrykte hun noe av det samme. «Det er liksom sånn bygd, på en måte», sa hun. Det er interessant at selv i urbane tettsteder som er relativt nyetablerte, så er det behov for å beskrive og forholde seg til stedet som noe kjent, som en bygd. Helt konkret hva som ligger i å se på og forholde seg til stedet som til en bygd ble ikke utdypet, men fra konteksten kan det virke som om det å bygge tette fellesskap, stor lokal tilhørighet og brede nettverk er viktige elementer. Med andre ord synes det å være det Putnam kaller sosial kapital som er målet også på stedene vi var, nemlig mer nyetablerte, urbane tettsteder. Det synes også å være slik at en sterk stedsidentitet både kan være et mål på sosial kapital samtidig som det også er med på å forsterke bygdeby-opplevelsen.

Spenninger på stedet

Da vi spurte sokneprestene om hvem de samarbeidet med i lokalmiljøet var skolen og deres rektorer noe av det første de pekte på. Begge stedene intervjuet vi rektor ved nærmeste skole, og det som slo oss var at også de brukte mye tid på å beskrive nærmiljøet, historien og befolkningssammensetningen. Felles for begge skolene vi besøkte var at de lå i skolekretser med mange barn fra sårbare familier. På Dal sa rektor: «Vi er den bydelen med flest

kommunale boliger og mange barnevernssaker.» Rektor på Berg uttrykte det slik: «I området er det mange familier med lav inntekt og lav utdanning og foreldre som er alene og ikke har jobb og ikke utdanning og ikke har familie som er herfra.» «Dem har kirken møtt på en god måte», sa rektor, før hun la til: «men så er det jo andre barn som kommer fra store villaer og har absolutt alt.» Denne spenningen var også presten tydelig bevisst på, og han sa «Også de ressurssterke trenger oss som kirke.»

Omsorgen for barn fra ressursvake familier og ønske om å motvirke spenningen mellom fattig og rik synes å være motivasjonsfaktorer for samarbeid for begge de to rektorene. «Vårt utgangspunkt er tryggheten her for de sårbare familiene», sa rektor på Berg, og senere la hun til: «Samarbeid er avgjørende, særlig for alene-familier.» På Dal fortalte rektor om et program skolen hadde involvert seg i for å motvirke klasseskiller og en polarisert dem–oss tenkning. «Utenforskap har kjempestore kostnader», sa han. Etter å ha beskrevet arbeidet la han til: «Der føler jeg vi og kirken er på samme linje.» Rektor på Dal understreket også at dersom mennesker har tilhørighet et sted – og at det er et fint sted å være – så er sjansen mindre for ekstremisme. Han uttrykte også at han gjerne ville ha samarbeidet med den lokale moskeen om dette, men det var vanskelig ettersom den var plassert på et annet sted i byen.

Noe av det viktigste sterk sosial kapital kan bidra med er å forebygge utenforskap, begrense faren for radikaliserings og motvirke sosiale forskjeller, slik vi har sett hos Putnam. Viktige elementer for å bygge sosial kapital er å skape gode nettverk lokalt, la mennesker treffes ansikt–til–ansikt og å bygge tillit. Dette skjer ofte gjennom at det bygges nettverk gjennom at institusjoner, organisasjoner og lag samhandler. Hos Putnam understrekes kirkens rolle som en del av den sosiale veven som organisasjoner, lag og institusjoner på et sted utgjør. At dette også gjelder i Norge ble bekreftet i Dag Wollebæks rapport.⁹³ At kirken kan spille en slik rolle lokalt understrekes av rektorene på begge de to stedene. For eksempel som når rektor på Dal knytter samarbeidet med kirken til arbeidet mot utenforskap og motarbeidelsen av dem–oss tankegang på stedet. Han understreker også at en slik

⁹³ Wollebæk, D. (2013)

samhandling lokalt kan redusere sjansen for ekstremisme. Rektor på Berg understreker også kirkens rolle i forhold til å motarbeide sosiale skiller. Det kom også tydelig frem at nærhet til lokalmiljøet var en viktig faktor for samarbeidet med skolen. På Berg hadde det kommet en utfordring fra kommunen til skoler og barnehager om å favne om nærmiljøet. Rektor gav uttrykk for at hun opplevde kirken som en god samarbeidspartner i forhold til dette. Den ene informanten sammenliknet kirkens samhandling med politiets forebyggende arbeid, og han understreket også muligheten kirken har i å dra rundt på skoler eller andre steder for å bli kjent med særlig ungdom.

Et tydelig mønster som trer frem i vårt materiale er at *stedet* og *stedets identitet* spiller en viktig rolle i forhold til samhandling lokalt. Samtidig kommer det også frem at stedsidentiteten ikke er en gitt størrelse, men at den kan endre seg både over tid og etterhvert som nærmiljøet endres. Urbanisering, utbygging og sammenslåing kan være faktorer som fører til endret stedsidentiteten. Det er også slik at graden av stedsidentitet kan variere fra sted til sted. Et sted kan ha en sterk identitet, men andre steder kan stedsidentiteten være svakere. I vårt materiale finnes det tegn som peker i retning av at det å delta stedsidentitetsformasjon kan henge sammen med bygging av sosial kapital lokalt.

Å tune seg inn på nærmiljøets identitet

For prestene syntes det være viktig å komme i kontakt med stedets identitet, lære den å kjenne og samtidig også bidra aktivt inn i byggingen og ivaretagelsen av den. Både på Berg og på Dal ble vi presentert med identitetsskapende artefakter som kirken hadde vært med å utvikle. Disse artefaktene var nært knyttet til stedets identitet⁹⁴, og det var tydelig at kirken og kirkens ansatte hadde både vektlagt og bidratt til stedets identitetsbygging. Å verne om det som bidrar til stedets identitet var også bakgrunnen for presten på Dal sitt engasjement for senteret på stedet. Han sa: «Da de bygde her bygde de butikk, skole og kirke i sentrum. Det er felles», sa han, før han understreket at dersom senteret flyttes vil nærmiljøet miste en viktig fellesskaps-plass og dermed også miste noe av kraften. Som det kom tydelig frem i teoridelen, så er fellesskaps-plasser avgjørende for å skape stedsidentitet og –tilhørighet.

⁹⁴ Av hensyn til anonymiseringen av prosjektet kan vi dessverre ikke beskrive artefaktene nærmere.

Presten på Dal er inne på noe vesentlig når han påpeker at det er en fare for at nærmiljøet mister noe av kraften, identiteten, dersom fellesskaps-stedene svekkes. «For», sa han «å se hverandre på senteret skaper tross alt litt fellesskap.» Deretter la han til at det også ville være de minst ressurssterke, de minst mobile som ville bli mest skadelidende dersom senteret svekkes. Det er interessant å se hva som skjer med et nærmiljø dersom sentrum flytter på seg, forsvinner eller blir mer flytende. Kan det være slik at behovet for å fortelle frem nærmiljøets identitet blir større dersom sentrum i seg selv er mindre tydelig og eksakt? Eller er det behov for tydelige sentrum, tydelige fellesskaps-plasser for at nærmiljøets identitet skal bli nettopp tydelig og eksakt? I vårt materiale kan det synes som om de faktiske møteplassene er viktige både for å bygge nærmiljø-identitet og for å få til samhandling. Det synes også å være viktig for prestene å skape, å delta på og å styrke nærmiljøet både gjennom utvikling av identitetsbyggende artefakter og ved å verne om og legge til rette for at fellesskaps-plasser bevares.

Både prestene og deres samarbeidspartnere i lokalmiljøet begge stedene vi besøkte brukte mye tid på å tegne opp nærmiljøets identitet, og begge stedene opplevde vi at det de ulike aktørene fortalte i stor grad var sammenfallende. Det er derfor interessant å se nærmere på hvordan man oppdager stedets identitet og lærer den å kjenne. Som vi så i teoridelen er det få målbare kriterier som skaper stedets stedsidentitet. De delene som går på stedets ytre kjennetegn er til en viss grad objektive og målbare, men det som knytter seg til stedstilhørighet, det som går på vår subjektive opplevelse av et sted, er vanskeligere å måle. Spørsmålet er derfor hvordan det er mulig å oppdage og bli kjent med stedets identitet når det er så uklare kriterier som ligger til grunn? Kanskje gir presten på Dal oss et hint når han forteller hvorfor han alltid besøker skolen i forkant av skolegudstjenester. Begrunnelsen, sier han, er at han ønsker å «tune seg inn» i forhold til skolen og elevene for enda bedre å kunne kommunisere med dem. Uttrykket *å tune inn* er en fornorskning av det engelske uttrykket *to tune in*. Det stammer fra den tiden man måtte stille inn radioen på en bestemt bølgelengde for å kunne lytte til ønsket kanal, men uttrykket brukes også i overført betydning og handler da å være oppmerksom på, bli bevisst på eller respondere på noe eller noen andre. Det er et

transitivt verb og retter seg mot et eller flere objekt.⁹⁵ Det å tune seg inn er også en viktig del av samhandlingsprosessen, slik Kristian Firing og Odin Fauskevåg påpeker i boken *Interaction: «Samhandling» Under Risk: A Step Ahead of the Unforeseen*.⁹⁶

I oppfølgingssamtalen med prestene pekte de begge på hvor viktig *nysgjerrighet* er for å tune seg inn på et sted, men også som en viktig del av grunnlaget for samhandlingen med andre lokale aktører. «Dette er jo missiologi. Hvordan du blir kjent med stedet du går inn i. Det er liksom mitt utgangspunkt», sier presten på Dal og legger til at det ikke er så vanlig å snakke om menighetsarbeid i Norge som misjon. Også presten på Berg understreker viktigheten av å bli kjent med stedet. Det handler om «å ha kjærlighet til stedets folk og identitet», sa han, og la til: «Om du først har respekt for stedet og menneskene som er der så kan du preke om hva som helst, men man må starte der.», Rent konkret forteller de at det handler om å følge med på det som skjer i nærmiljøet, abonnere på lokalavisen og å lytte til stedets fortelling gjennom å snakke med folk, gå på samfunnshus og delta i idrettslag. Det handler om å være ydmyk for stedets identitet. Og så uttrykker begge prestene at når alt kommer til alt så handler det om kjærlighet til stedet og folkene som bor der. «Vi er kalt til å elske det stedet vi er satt,», sa presten på Dal, før han la til: «ikke til å frelse det. Det er vårt primære kall. Det ligger stor kraft i det.»

Når prestene beskriver nærmiljøet, så oppleves det som om de *tuner seg inn* på stedet og på dets identitet. Ikke bare beskriver de stedet slik det er nå, men de tar også med seg historien, overganger og utviklinger. De retter oppmerksomheten mot stedet og stedets egenart, både som stedsoppfatning og stedstilknytning. De tegner opp lokalmiljøets identitet, og så fletter de lokalmenigheten – og seg selv – inn i fortellingen. Det gjorde oss nysgjerrige på hvilken rolle stedets identitet og prestens evne til å tune seg inn spiller i kirkens samhandling med lokalmiljøet.

⁹⁵ <https://www.merriam-webster.com/dictionary/tune%20in>

⁹⁶ Torgersen, et al. (2018) kapittel 5.

Pastor loci, stedets prest

Noen interessante observasjoner som kom frem i den felles samtalen med prestene var at de begge uttrykte at det å bli kjent med nærmiljøet, det å tune seg inn synes å være enklere for prester enn for andre i en kirkelig stab. En grunn til det kan være at presterollen er både kjent og avklart. En annen grunn kan være at prester gjennom prestatjenesten har opparbeidet seg en verdifull kompetanse på å lytte seg inn på stadig nye fortellinger. De fleste prester flytter i løpet av sin tjeneste til nye steder. Det å etablere seg og bli kjent på flere steder kan gi viktig læring om det å tune seg inn og bli kjent med et nærmiljø. For som presten på Dal uttrykte det: «Hvis man lever ett sted hele tiden, så får man noen blindsoner, men så flytter man og så ser man forskjellene. Og de forskjellene kan jo være med å avdekke stedets identitet for deg.», Et annet sted presten kan utvikle sin kompetanse på å lytte seg inn på fortellinger er i sørgesamtaler. Denne stadige øvingen på å lytte seg inn på fortellinger kan gi prestene verdifull underveis-læring å ta med seg inn i samhandlingen med nærmiljøet.

Når vi snakket om prestens fortrinn med tanke på å bli kjent med stedet, understreket begge prestene fordelene med å bo på stedet. En tradisjon som boplikten gjennom mange år har opprettholdt, men som nå er et frivillig valg for prester. I den avsluttende samtalen vi hadde med de to prestene kom igjen temaet om det å bo i nærmiljøet frem som en fordel med tanke på å lære stedet å kjenne. I tillegg til å bli bedre kjent med miljøet gir det å bo på stedet også en mulighet til å snakke innenfra, på vegne av lokalmiljøet og ikke bare på vegne av kirken. «Det opplevde jeg litt når det skjedde katastrofer i den lille bygda, ulykker og sånt. Da blir presten regnet med på en annen måte, som en viktig stemme inn i det, da», sa presten på Berg, før han la til at det ikke er like lett å oppnå en slik status eller rolle i større byer. Livssituasjon var et annet tema vi berørte, og det var stor enighet i at det å ha barn kan gi gratis tilknytning gjennom skole og fritidsaktiviteter som gjør det enklere å bli kjent med nærmiljøet. Disse tingene vil vi imidlertid se nærmere på i kapittelet om presten og prestatjenestens rammer.

Samlet sett, så synes det som om prestatjenesten kan bidra til en særlig kompetanse på det å *tune seg inn* på fortellinger om både mennesker og steder. Både livssituasjon og det å bo

på stedet virker å være faktorer som kan gjøre det enklere for prester å ta del i den lokale identitetsformasjonen.

Definisjonsmakt

Som vi så i teoridelen om stedsidentitet, så er det et tydelig maktperspektiv knyttet til det å være med å skape, fremme og styrke identitetsdannelse. Ulike aktører kan bidra til å definere, men også til å styrke eller svekke stedets identitet på ulike måter, og de vil også kunne ha ulik motivasjon for å delta i identitetsformasjonen. En slik bygging eller styrking kan skje på mange vis. «Det er viktig å anerkjenne, å bekrefte og å løfte frem lokalmiljøet», sa presten på Berg og la til at det kan være effektivt å forsterke det man ønsker mer av gjennom fremsnaking, også i forkynnelsen. Blant annet kan minneord kan være et slikt sted hvor det er mulig å sette ord på det som vi opplever som positivt med stedet. Når vi kom inn på maktperspektivet fortalte han en historie om en gang han selv halvt fleipende hadde sagt at han var født 50 år for sent ettersom prestene hadde mye mer makt før. Svaret han da fikk var tydelig: «Du har jo makt. Du har jo ordet.» Det er jo sant, sa presten, og så la han til: «For ord er jo makt og ord forsterker og ord kan bli handling, da. Så bruk våre kanaler som minnetaler, gudstjeneste, arrangement, menighetsblad og media. Vis at vi bryr oss om nærmiljøet og menneskene.» Presten på Dal støttet dette og la til at: «Den største påvirkningskraften jeg har til å forme stedets identitet er jo den forkynnelse som du kan si jeg når inn med til folkene som hører meg jevnlig. For de har en stor påvirkningskraft der de er. Jesus sier: Dere er jordens salt, og så skal det ikke så mye salt til for man merker forskjellen.»

Begge prestene vi snakket med la vekt på viktigheten av å være med å bygge og styrke nærmiljøets identitet, og de var også enige om at de som prester har makt til å delta i en slik identitetsstyrking – ikke minst gjennom ordet. Det som var vanskeligere å svare entydig på var spørsmålet om det går an å se for seg om det finnes en profetisk rolle presten kunne tatt i møte med noe i et nærmiljø sin identitet som går på tvers av viktige verdier. Utfordringen med å uttale seg for mye, sa presten på Dal, er at det å uttale seg kritisk til nærmiljøet eller noe i nærmiljøet innebærer en risiko for å bli diskreditert slik at ingenting av det en ellers sier får kraft. «Det tenker jeg også er en utfordring i forhold til det spørsmålet her», sa

presten på Berg, og la til at det å ta profetrollen for en prest kan gå i teorien, «men er veldig vanskelig i praksis.»

Samlet sett, så blir det tydelig i vårt materiale at kirkens rolle i lokalmiljøet er endret både på Berg og Dal. Den har gått fra å være en selvfølgelig størrelse til i større grad å bli valgbar. Det synes også å være en spenning mellom en sekulær og en post-sekulær tilnærming til samfunnet. Begge disse faktorene virker å påvirker rammene for samhandling lokalt. Det som imidlertid slo oss i møte med intervjumateriale var hvor viktig *stedet* og *stedets identitet* var for alle vi informantene. Det var også tydelig at det var viktig å *tune seg inn* på stedets identitet, ikke minst for prestene. De gav også uttrykk for at presterollen gir en kompetanse i forhold til å bli kjent med nærmiljøets identitet og at presteyrket gir gode muligheter for å delta i identitetsbygging lokalt. Bevisstheten om at det finnes maktperspektiv knyttet til en slik identitetsskapning synes å være viktig i den forbindelse. Prestene var imidlertid tydelige på at rommet kirken og prester har for å komme med kritikk mot stedets identitetsformasjon er lite.

2. Samhandling

Hvordan skjer samhandling mellom kirke og lokalmiljø i en tid hvor både samfunn, nærmiljø og kirke er i endring? Vi vil her se nærmere på hvilke aktører som deltar, hvilke prosesser som komme til syne og hvilken rolle presten spiller i denne samhandlingen. Vi ønsker å se nærmere på samhandlingens gevinster, men også på hvorvidt samhandlingen innebærer risiko og kan inneholde spor av konflikt.

Aktører

I vår første samtale med prestene utfordret vi dem på hvem som var deres tydeligste samarbeidspartnere i lokalmiljøet. Begge stedene var rektor på den lokale skolen blant de først nevnte. I tillegg ble representanter for historielag og frivillighetsentral, leder i et lokalt band og en kirkelig medarbeider nevnt. Alle disse ulike aktørene møtte vi til samtale om

hvordan de opplever samhandlingen med presten og den lokale menigheter. I materialet utpeker det seg noen særlige funn.

Møteplasser og felles grunn

Felles møteplasser syntes å være viktig for mange av aktørene og da ikke bare for å bygge relasjoner, men også for å sette i gang og aktivere samhandling. «Vi har noen sånne samme treffpunkter», sier rektor på Berg når hun skal snakke om hvordan hun kjenner presten. «Jeg og han prater ikke så mye med hverandre. Vi bare blunker til hverandre når vi treffes.» Presten på sin side forteller at han heller besøker skolen enn å sende mail når det er noe han ønsker å ta opp. «Jeg liker ikke å sende mail når det er skolegudstjeneste», sier han, «for jeg drar heller innom.» Han forteller også at han tok initiativ og ringte rektorene under koronakrisen våren 2020. «Det er bedre å ta en telefon. For å bekrefte kontakten», legger han til. Møter ansikt-til-ansikt synes å være viktige for å bygge nettverk og skape tillit.

På Berg finnes det ikke noen etablert møteplass mellom aktører i lokalmiljøet, i alle fall ikke enda. Rektor har kontaktet presten i et forsøk om å få til et slikt sted. Til det sier presten at han kunne ønske det var hans ide, for «vi som jobber med mennesker på dette stedet skulle kanskje møttes for å snakke sammen av og til.» På Dal finnes det et slikt forum. «Forumet er en relativt unik greie», sier presten på Dal, og knytter arbeidet her til det som er stedets felles visjon. Her møtes ulike aktører i nærmiljøet 2–3 ganger i semesteret. Det er opptil 16 ulike aktører som treffes, og hver gang har de en runde hvor alle sier litt om hva de er opptatt av før de går videre med tema som frivillighetssentralen har forberedt. Det å ha en møteplass pekes altså på som en viktig – for ikke si avgjørende – del av samhandlingen. Presten forteller at da han var ny på stedet og møtte opp på forumet, spurte han seg ofte: «Hva har jeg i dette forumet å gjøre? – slik mange prester sikkert har kjent på», legger han til før han fortsetter: «[Men] etter hvert som man har møtt opp i årevis, så blir man en del av gjengen.» Når rektor på Dal skal beskrive samhandlingen med kirken er dette forumet det første han peker på: «For det første er vi jo med i et samarbeidsforum, som frivillighetssentralen er initiativtaker til, hvor ulike aktører møtes. Jeg synes det er veldig nyttig.» Han understreker også at dette samarbeidet var etablert allerede før han kom som rektor til stedet, og så understreker han viktigheten av forumet også i forhold til

samhandlingen med presten og kirken, for: «Det er jo sånn at når du har et fjes du kjenner, så er det lettere å plukke opp telefonen og snakke sammen og sånt.» Det samme peker presten på når han sier: «Det har [gjennom forumet] blitt litt individuell relasjon til alle.» Viktigheten av det å ha en relasjon å bygge på kommer tydelig frem når rektor forteller om en stor sak han ble kastet ut i som ny på skolen. «Da hadde jeg en samtale med presten», sier han, og fortsetter: «Vi hadde felles grunn, vi.» Viktigheten av felles grunn fant vi også i kapittelet om stedets identitet.

På Dal kommer det altså frem at den helt konkrete møteplassen som forumet er synes å ha spilt en avgjørende rolle i forhold til både etablering og videreføring av samhandling mellom ulike aktører i nærmiljøet, men også i forhold til å finnes felles grunn for samhandlingen. Og som rektor på Dal sier «Hvis det er et felles utgangspunkt, så finner vi alltid løsninger på ting.» Leder for frivillighetssentralen sier selv at «forumet er jo selve nøkkelen her.» Samtidig kommer det også tydelig frem at selv et etablert forum trenger at det er noen som tar ansvaret, koordinerer, kaller inn og leder. «Frivillighetssentralen er driven i samarbeidet», sier rektor, før han fortsetter: «det er de som inviterer, holder gående og holder fokus.»

Relasjon, tradisjon og institusjon

I det som kom frem om viktigheten av møteplasser synes det å eksistere en spenning mellom faktorene tradisjon og relasjon. Både prest og rektor på Berg legger vekt på relasjonen og den mer uformelle kontakten som viktig for samhandlingen mellom skole og kirke, og det er tydelig at særlig presten legger vekt på hvordan han som prest kommuniserer med for eksempel skolen. Det er tydelig at rektor også både opplever og verdsetter den gode relasjonen når hun sier «samarbeidet med presten og kirken er veldig ukomplisert og hyggelig.» «Kirken er imøtekommende», legger hun til. Noe av det samme kan vi se på Dal hvor presten sier: «Det er ikke bestandig at det må bli så store resultat. Det har en verdi bare å prate og.» Relasjonen synes å spille en avgjørende rolle for å få til et godt samarbeid og samhandling. Derfor har prestene i begge menighetene en arbeidsfordeling og en fast fordeling av de lokale skolene for å kunne skape kontinuitet og mulighet for relasjonsbygging over tid. Det synes å fungere bra begge steder, men viser seg også å være sårbart ved sykdom og/eller vakanser.

Samtidig som den personlige relasjonen synes å være viktig for samhandling, kommer det frem i materialet at mye av samhandlingen også hviler på tradisjon. «Det er veldig mye tradisjon», sier rektor på Berg, før hun legger til «så vi gjør som vi pleier.» Historielaget vektlegger tradisjon som en bærende faktor for samhandlingen. Og bandleder forteller at det som startet som et mer relasjonelt betinget samarbeid nå har blitt en tradisjon, og han legger til «Vi har jo innarbeidet gode rutiner for dette her, så det går nesten av seg selv.» Et spennende funn i materialet synes likevel å være en differensiering mellom tradisjon og institusjon. «Trosopplæringen er nesten institusjonalisert», sier presten på Dal. Han setter også det institusjonaliserte opp som en motpart til det relasjonelle, og det er helt tydelig at det her finnes en spenning mellom relasjon, tradisjon og institusjonalisering.

Å møte opp og å se etter sammenhenger

Vi har sett hvordan møteplasser, relasjoner og tradisjoner er viktige faktorer i forhold til samarbeid og samhandling. Rektor på Dal sier: «Poenget er å skape større fellesskap, åpenhet og forståelse for hverandre. Da må vi jo nesten møtes. Sånn opplever jeg presten også tenker.» Presten understreker også viktigheten av det å møtes. «Jeg har veldig stor tro på å møte opp, rett og slett», sier presten på Dal. «Det er ikke sånn at jeg har kommet inn i et vakuum her», legger han til, og fortsetter: «Det har vært en masse relasjoner her. På dette stedet er det spor å gå inn i, mer enn at jeg som en slags gründer er nødt til å finne opp alt selv. For en sånn typer er jeg ikke.» Med dette understreker han viktigheten for ulike aktører i en samhandlingsprosess av å både lete etter og aktivt gå inn i samarbeid og samhandlingsstrukturer som allerede finnes på et sted.

Materialet peker også på at det kan være ulike innganger til samhandling avhengig av hvor langt samhandlingen er kommet. En måte å bygge samarbeid kan likne på barneleken som kalles prikk–til–prikk og som handler om å tegne streker og knytte sammen ulike punkter til en helhet, et nytt bilde. Når presten på Berg ble kontaktet av et lokalt band som ønsket å få til en konsert i kirken tok han raskt imot tilbudet. Han fungerte også som mellommann mellom band, menighet og rådsstrukturen etter hvert som det ble mer økonomi inne i bildet. Det samme ser vi skjer i samhandlingen mellom rektor og prest på Dal. «Presten er jo

lett å prate med», sier rektor, før han fortsetter å fortelle om hvordan de koplek kulturskolen på skolegudstjenesten før jul. Leder for historielaget på Berg forteller at han ikke husker hvem som tok initiativet, men at det ble trukket en linje fra gudstjenesten til historielagets gamle gård som førte til et fast samarbeid om årlige friluftsgudstjenester. Et samarbeid som også har blitt utvidet med at historielaget bidrar til menighetsbladet og av og til deltar med foredrag på menighetens formiddagssamlinger.

Samhandlingens gevinster og kostnader

Når vi spurte aktørene fra nærmiljøet hva samhandlingen med kirken betyr var svarene udelt positive, og de ulike aktørene fra nærmiljøet peker på kirkens rolle i arbeidet med å bygge sosial kapital. «Det er bare positivt det», sier rektor på Berg, og fortsetter «Det er bra for alle. Det er jo en hel bydel her som skal ha det fint.» Rektor på Dal svarer etter en liten tenkepause at «gevinsten må jo være at jo flere aktører som samarbeider i et nærmiljø, jo bedre er det for nærmiljøet.» Han sier også «Det er lite tull i bydelen for vi er flinke til å samarbeide.» Rektor på Dal understreker flere ganger viktigheten av samarbeid og samhandling: «Hvis vi skal løfte oss, så må vi gjøre det sammen med flere andre. Det klarer vi ikke selv», sier han, og legger til «Jo flinkere folk er til å samarbeide, jo bedre er det for nærmiljøet. For da henger ting litt bedre sammen.» Kirkens rolle i samhandlingen understreker han når han sier: «På et sted med mye inn- og utflytting er det i alle fall viktig at det er et fundament hvor det er en stabilitet som holder fokus oppe, og da må du ha den typen strukturer og samarbeid. Uten kirken er det noe som mangler.» Når vi spør bandleder på Berg om han kan se noen ulemper med en kirke som er åpen for samarbeid, er svaret et entydig Nei! Rektor på Dal sier at han ikke ser noen kostnader ved samarbeidet, men at det er «vinn-vinn». Prest på Dal understreker at det «ikke akkurat bygger menighet å ha helt tette skott.»

Samarbeid og samhandling synes å være både positivt og ettertraktet både for menighet og nærmiljø, samtidig er det mulig å ane noen spenninger knyttet til samhandlingsprosessene. «Samarbeidsutfordringer kan være praktiske utfordringer, relasjonelle utfordringer, rolleforståelse, lederskap og struktur i kirka», sier leder for frivillighetssentralen på Dal, og peker på det han mener er en økt byråkratisering også innenfor kirken. Noe som igjen fører

til at det er mer krevende å prioritere for eksempel å møte i forumet dersom det kommer i konflikt med andre møter. Rektor på Berg ønsker mer samarbeid og samhandling, men sier «vi har det jo så travelt hele tiden.» Bandleder på Berg som har involvert mange ulike grupper i samarbeidet inn mot menigheten sier rett ut at det er mye arbeid med samarbeid. «Det er en hobby», sier han, «men det er mye jobb med det også.»

En annen ting som kan vanskeliggjøre samhandling er knyttet til det som kan kalles teft eller tillitsbygging. «Det er mange måter du kan ødelegge relasjoner på», sier presten på Dal, «og en måte er å ta for stor plass.» Han understreker også utfordringer knyttet til uavklarte rolle- og profesjonsforståelser. På særlig det ene stedet vi besøkte lå det en tydelig erfaring om at uavklarte rolleforståelser og tilhørighet kan være med å vanskeliggjøre et samarbeid. Presten understreker også at det innenfor kirken kan være en ekstra utfordring knyttet til uenighet: «Når man er uenige om ting, så går det ofte teologi i det. Det er som verk i et sår», sier presten på Dal. «Det er viktig med samarbeid», sier hans kollega på Dal og legger til: «men alright å ha et skille.» Hun peker også på at dersom samhandlingen begrenser kirkens egenart og budskap, kan det bli en utfordring. Dette opplever hun ikke som noe aktuelt problem, men understreker viktigheten av å ha åpenhet begge veier.

Å spille på lag

«Det er jo lurt å spille på lag», sier presten på Berg når han utfordres på hvordan han samhandler med lokalmiljøet. Og gir med det også et godt uttrykk for hvordan samhandling lokalt kan fungere. For på samme måte som ved lagspill er også samhandling mellom kirke og nærmiljø avhengig av involveringsbevissthet fra flere parter, slik vi også så det hos Steiro og Saksvik da de sammenliknet samhandling med fotball. Utgangspunktet for vårt prosjekt var å se nærmere på steder hvor samhandling mellom kirke og lokalmiljø fungerer godt, og noe av det vi fant var at det på begge stedene vi besøkte nettopp syntes å være en tydelig åpenhet for samarbeid og samhandling både fra prestenes side og fra aktørene i nærmiljøet. Intensjonen om å stadig utvikle og få til mer samhandling var også uttalt begge steder, eller som rektor på Dal sier: «Vi er ikke kommet så langt enda. Vi gjør de praktiske tingene. Vi snakker sammen. Vi utveksler ideer.»

Samtidig fant vi også at tidspress, arbeidspress og uavklarte rolle- og profesjonsforståelser kan gjøre samhandling vanskeligere. Det samme gjør behovet for en drivkraft. «Det skjer jo ikke noe om du ikke gjør det selv», sier presten på Berg og peker på ulike ildsjeler i lokalmiljø. «Det må jo være en som står i spissen for det, og det føler jeg presten gjør», sier leder i historielaget på Berg, og legger til: «Du må jo kanskje være litt ekstra giret.» Historielagsleder sier også: «Å sette i gang nye ting krever jo ekstra. Noen mener at de ikke er betalt for det», Med dette understreker historielagsleder at samhandling er avhengig av noen som gjør en ekstra innsats, kanskje til og med utenom de faste arbeidsoppgavene, for å få det til.

Dersom det fra kirkens siden er viktig å legge til rette for samhandling mellom menighet og nærmiljø, kan det være behov for også å kunne gi hjelp til å legge dette arbeidet inn i arbeidsplaner og tidsregnskap. På steder hvor det ikke finnes etablerte møtepunkter vil det muligens også være behov for ekstra arbeidsinnsats for å etablere slike møteplasser eller bygge relasjoner enkeltvis. Torgersen og Steiro peker også på viktigheten av støtte fra både ledere og kollegaer. Det gjelder også prester.

At møteplasser er viktig for å få til god samhandling er et mønster som trer tydelig frem i vårt materiale. I den forbindelse understreker også særlig prestene viktigheten av å møte opp for å kunne bli en aktiv samhandlingsaktør i nærmiljøet. I tillegg til at det er viktig å møte opp, så kan også prester eller andre aktører bidra til å utvide og forsterke samhandlingen gjennom å kople sammen ulike enheter slik vi så eksempler på at både presten på Berg og på Dal hadde gjort. Et interessant funn var spenningen som synes å foreligge mellom relasjon, tradisjon og institusjon.

Samlet sett, så blir det tydelig at det er mange gevinster knyttet til lokal samhandling og at det kan styrke et nærmiljø både gjennom både å bygge stedsidentitet og sosial kapital. Kostnader synes primært å være knyttet til at samhandling i et gitt tilfelle kan tenkes å true de ulike aktørenes egenart. Et viktig funn synes imidlertid å være at det for å få til samhandling er behov for initiativtakere og drivere.

3. Kirkebyggets betydning og gudstjenesten som samhandling

Samhandling på de to stedene vi har undersøkt knytter seg til både kirkebygget og gudstjenesten. I denne delen går vi nærmere inn på betydningen av selve kirkebygget og dets lokaler, forventninger til kirkens rolle i nærmiljøet og gudstjenesten som et sentralt sted for samhandling.

Kirkebyggets betydning

Beliggenhet

På både Berg og Dal ligger kirkene sentralt plassert i sine lokalmiljø. På Berg ligger to skoler og et lite kjøpesentrum rett ved kirken, og på Dal ligger kirken rett ved siden av kjøpesenter, skole, sykehjem og bibliotek. På Berg trekkes kirkens beliggenhet først og fremst fram som noe positivt i forhold til at skolene kan bruke lokalene. På Dal er det nærheten til stedets kjøpesenter som trekkes fram. En som nylig er ansatt i Dal menighet sier: «Jeg var fascinert av beliggenheten til kirka. Hvor enormt godt plassert den er, veldig sentral i mye av det som skjer på Dal.» Hun forteller at hun stadig kommer i prat med folk utenfor kirken, enten det er i forbindelse med en aktivitet eller bare fordi hun sitter utenfor: «Beliggenheten gjør at vi kan være med og peke på Jesus, da, og så invitere de inn i kirka.» Blant annet har de hatt et arrangement utenfor kirken der de har grilla og spandert hamburger på ungdommer som tilfeldig har kommet forbi. Videre forteller hun: «Det er stadig at vi kommer her om morgenen og det ligger masse kebab, rester etter kebab og sånn, men samtidig er det egentlig kult, da, for det betyr at folk henger på utsida her.» Det er tydelig at hun liker at folk bruker området rundt kirken, og at hun tenker at folks tilhørighet til kirken og området, og ikke minst presten og andre ansattes mulighet for å komme i kontakt med folk, er viktigere enn at det ikke forsøples i uteområdene.

Gratis utlån av lokaler

«Kirken er vår nærmeste nabo», sier rektor på grunnskolen på Berg. Hun beskriver hvordan skolen vokser i elevtall og ut av sine egne lokaler. Og at de får låne gratis lokaler av kirken. «Vi får nå bruke det rommet. Vi får bruke utstyret. Sånn praktisk er det helt fantastisk.» Presten forteller også om denne ordningen og sier: «Det synes jeg er perfekt.» Når vi spør

om samarbeidet med kirken, er gratis utlån av lokaler det første rektor nevner. Det er åpenbart at denne imøtekommenheten fra kirkens side legger et godt grunnlag for annet samarbeid. Skolen på sin side er også raus med utlån: Kirken får ha sin 6-års-klubb i skolens lokaler, og skolen låner ut rom til idrettslag, korps og revy-gruppe. «Hele skolekretsen har nøkkel til bygget her», sier rektor. Hun tror at den store aktiviteten utenom skoletid i skolens lokaler bidrar til lokalt samhold og fører til at familiene på stedet kjenner hverandre.

Rektor på Berg opplever at kirken møter nærmiljøet på en fin måte, særlig ved å arrangere kulturkvelder som er aktuelle for flere i området. Det er presten, som sammen med et frivillig menighetsmedlem, arrangerer kulturkveldene. De inviterer kjente personer til en åpen samtale som presten leder, og ofte er også en artist invitert med. Disse kveldene er populære og blir nevnt som et positivt tiltak av alle de vi intervjuer i nærmiljøet. Leder av bandet nevner at han «hadde en formening om at kirka var åpen i og med kulturkveldene».

Det er tydelig at både kirken og skolen på Berg ønsker å ta et ansvar i lokalmiljøet, og bidrar med å være fleksible på å låne ut sine lokaler. Den samme holdningen møtte vi hos rektoren på Dal. Der har de tatt dette enda et skritt videre ved å innrede et eget rom på skolen til *bursdagsrom*. Familier i nærmiljøet får bruke rommet gratis til bursdagsfeiring for barna sine mot at det ryddes og vaskes ordentlig etterpå. Rektoren forteller at folk får et spesielt eieforhold til skolens lokaler gjennom denne praksisen, og at de opplever at lokalene brukes på en fin måte, og at det heller ikke er noe hærverk på skolens eiendom. Det er stor etterspørsel i nærmiljøet på å bruke *bursdagsrommet* også til annen type feiring, og nå har rektoren en plan om å innrede enda et rom som kan lånes ut til private feiringer. I tillegg har denne skolen en utstyrssentral der elever låner utstyr som kreves til f.eks. aktivitetsdag utendørs, som skiutstyr, boblebukse, skøyter osv.

På Dal forteller leder for frivillighetssentralen at da denne ble startet opp for noen år siden fikk de låne gratis lokaler i kirken. Kirken var sentral i etableringen av frivillighetssentralen og deres bidrag var både midler til diakon-stilling og disposisjon av lokaler til kontor og aktiviteter. Leder av frivillighetssentralen beskriver det slik: «Der var vi nesten en del av staben fra starten av. Og det tror jeg var en god nøkkel. Da satt vi i samme huset og vi var på

stabsmøter, og vi var på stabsbønnemøter.» Kopimaskin og postsystem var også felles. Nå har frivillighetssentralen flyttet sitt kontor, og det meste av sine aktiviteter, til andre lokaler i nærmiljøet, men fremdeles har frivillighetssentralens leder nøkkel til kirkebygget og tilgang til å booke kirkens rom gjennom kirkens datasystem. Lederen for frivillighetssentralen ønsker seg mer synlig tilstedeværelse av kirkens ansatte i nærheten av de lokalene der frivillighetssentralen holder til: «At presten i hvert fall annenhver uke, da, kommer hit og har tid til å prate – ikke med oss – men med folk.» Dette kan være uttrykk for et savn etter den nærheten som fantes da kirke og frivillighetssentral var samlokalisert, og det sier noe om at fysisk plassering av kontor virker inn på mulighet for samhandling. Leder for frivillighetssentralen opplever at samarbeidet med kirken er svakere nå enn tidligere på grunn av færre møtepunkt.

Som vi viste i teoridelen, bidrar Putnam og Wollebæks teori om sosial kapital til å se den store verdien av at det aktivt bygges møtesteder i lokalmiljø der lokale aktører samarbeider om å skape fellesskap. Sosial kapital bygges når man treffes på tvers av sosial og kulturell tilhørighet. På Berg og Dal ser vi at kirke og skole begge bidrar med og samarbeider om bruk av lokaler og legger til rette for aktiviteter som er fellesskapsbyggende, og på Dal er frivillighetssentralen en sentral aktør i dette arbeidet. Man kan si at både kirke og skole strekker seg utover sine primære roller for å skape møteplasser lokalt og dermed bygge sosial kapital. Det er noe overraskende for oss at mye av kirkens bidrag til samhandling i lokalmiljøet i stor grad skjer i kirkebygget eller tilknyttet gudstjenesten (som vi skriver mer om senere). Det som Putnam kaller brobyggende sosial kapital skjer altså i kirkebygget og rundt gudstjenesten.

Kirkerommet som et «annerledesrom»

Både Berg og Dal er moderne arbeidskirker med svært fleksible rom. Dersom kirkene hadde vært eldre og tradisjonelle kirker med kun kirkerom, våpenhus og sakristi, ville antakeligvis verken skolen eller frivillighetssentralen hatt samme nytte av å låne rommene. På Berg blir kirkerommet lånt ut til større samlinger til flere av områdets skoler, som vitnemålsutdeling for 10. trinn. I dette moderne kirkerommet er kirkekunsten neddempet, og det er brukt enkle symboler og ikke dominerende malerier eller utskjæringer/skulpturer som man gjerne

finner i eldre kirkerom. Kirkerommet på Dal har et tydeligere sakralt preg med mer dominerende kirkekunst, blant annet en høy, moderne altertavle. Kirken på Dal låner ikke ut rom på fast basis til skolen, og kanskje vil det være mindre aktuelt for en skole å ha egne arrangement i et så symboltungt sted som kirkerommet på Dal er. Samtidig har Dal andre lokaler som ikke er preget av kirkekunst og som en skole helt sikkert kunne brukt.

Berg og Dal har altså klare fordeler ved at de er moderne kirkehus med flere rom og fleksible møblerings- og romløsninger. Presten på Berg forteller at det krevende med dette kan være å bevare kirkerommet som et hellig rom: «Det er en sånn evig greie å prøve å gjøre det til et annerledesrom.» Videre sier han at «Det er et poeng for meg at når skolen låner det rommet så skal det fortsatt se ut som en kirke.» Han forteller om en episode der skolen skulle jobbe med en forestilling i kirkerommet og hadde flyttet på alteret. Han ga beskjed til rektor om at alteret ikke skulle flyttes, og dette forstod rektor og beklaget. Presten sier at det er hensynet til folks forhold til kirkerommet som et hellig rom som blir viktig, f.eks. hensynet til de som skal i begravelse i kirken neste uke. Vi spør presten nærmere om dette: «Er det slik at alteret aldri skal flyttes eller er det slik at kirkens ansatte (og evt. frivillige) kan flytte det, men at de som låner rommet ikke skal flytte på det?» Presten innrømmer at alteret flyttes og brukes til annet enn alter når konfirmantene fremfører sin konfirmant-musikal i kirkerommet.

Kirken tillater seg selv altså mer fleksibilitet enn de tillater andre brukere. En mulig forklaring, tror vi, kan være at kirkens ansatte (og evt. frivillige) i større grad har en sensitivitet i forhold til rommet som *annerledes*, og kan bedre avgjøre når det kan passe seg at alteret flyttes, og når det bør bli stående. Og at det er lettere for kirkens ansatte å ta ansvar for dette direkte dersom noen reagerer negativt på at alteret flyttes på.

Verken på Dal eller Berg nevnte de vi intervjuet at det foregikk annen religiøs aktivitet i kirkebygget. Men begge steder ble det nevnt at barn med annen religiøs tilhørighet enn kristendommen deltar på skolegudstjeneste/julesamling som kirken og skolen arrangerer sammen. Og leder for frivillighetssentralen forteller: «Vi har mange muslimer her og de synes det er helt greit [å komme til kirken]. Så vi har hatt masse fester i kirken med muslimer med hijab.»

Betydningen av tilhørighet

I arbeidet med intervjuene fant vi at tilhørighet til den lokale kirken var viktige grunner for flere av de lokale aktørenes interesse for samarbeid med kirken. Leder av frivillighetssentralen på Dal gjorde en lokalsamfunnsanalyse da kirken ble bygget ut for noen år siden. Han forteller hva han fant ut om tilhørighet: «jo lenger ut du kom [fra kirkens *indre krets*] så fant du mer og mer tilhørighet til kirken.» Hans funn var at tilhørighet til kirken begrenses ikke til *menighetskjernen* eller *de kirkeaktive*. Slik også Staurheim fant i sitt doktorgradsarbeid.

Musikeren på Berg sier at da han fikk idéen om å lage en konsert i nærmiljøet var det «åpenbart at jeg måtte gå dit, for det er kirka mi. Jeg lekte her da kirka ble bygget.» Og han legger til at dette er kirka der han er konfirmert, gift og har døpt barna sine. Vi spør om det ville være det samme å holde konserten i et mer typisk konsertlokale, og da svarer han: «Nei. Jeg har kjent på det, jeg. Spesielt de første to årene så var det vanskelig å holde tilbake gråten. Jeg kjempet hardt med hele greia, både i forhold til musikken og det at jeg var i kirka der, som jeg har hatt et godt forhold til i mange år.»

Musikeren beskriver ikke seg selv som en kirkegjenger, men at han deltar i dåp, bryllup, gravferd og går til gudstjeneste til jul og om det passer i påsken. Han forteller at han hadde inntrykk av at prestene i denne kirken var åpne og mottakelig for «annerledes tekning», og at han dermed tenkte at idéen hans om en konsert kunne bli tatt positivt imot. Men at det først og fremst var hans egen tilhørighet til nettopp denne kirken som fikk ham til å gå dit og høre om det var mulig med et samarbeid. Presten sier om denne konserten at folk møter opp fordi de er interessert i denne type musikk og fordi de har tilhørighet til denne kirken.

I teoridelen så vi at når Staurheim undersøkte menneskers tilhørighet til et kirkebygg, brukte hun nærværsteori, objektiveringsteori og habitusteori som grunnlag for å beskrive hvordan mennesker får kontakt med sitt eget indre gjennom den ytre materielle verden. Opplevelsen musikeren på Berg har når han spiller yndlingsmusikken sin i kirken han kjenner så sterk tilhørighet til er et godt eksempel på hvordan det ytre materielle, kirken og kirkerommet, hjelper ham å få kontakt med egne følelser. I dette eksemplet kan vi også bruke Sojas teori

om de tre ulike rom, eller *space*, for å forstå mer av hva som skjer: Kirkerommet og kirkebygget er et konkret, fysisk sted, et *første rom, firstspace*. Bandlederens oppfattelse av rommet, prestens oppfattelse av rommet, og den oppfattelsen av rommet som finnes hos de som kommer til konserten og/eller til gudstjenesten i jula, er det *andre rom, secondspace*. Når alle disse oppfattelsene møtes i det *første rom*, får plass og virker sammen – da kan et *tredje rom, third space* oppstå. Et helt nytt rom som oppstår fordi ulike oppfatninger av et fysisk sted får lov å klinge sammen, og sammen skaper dette et helt nytt rom: Et tredje rom der kirkens tro, uttrykt gjennom kirkebyggets og kirkerommets betydning for dem som møter opp, deres erfaringer og minner fra rommet, sammen med de fysiske uttrykkene som finnes der; kors, alter, alterring, døpefont, presten i presteskjorte eller alba og stola, og uttrykt gjennom prestens (og eventuelt liturgiens og Bibelens) ord får klinge sammen med pop-musikk og alt det som denne musikken betyr og bringer fram av minner og erfaringer av de som kommer til kirken.

Ønske om et bredere fellesskap

Da kirken på Dal skulle bygges ny ble også frivillighetssentralen etablert, og lederen av frivillighetssentralen var aktiv i begge deler, og var med og spørre i lokalbefolkningen om hvilke forventninger man hadde til hva det nye kirkebygget skulle fylles med: Folk forventet at det skulle være lav terskel og høyt under taket, og at lokalene skulle fylles med *etter skoletid*-tilbud for barn, ungdomsarbeid, det flerkulturelle og seniorarbeid. Det kan altså høres ut som at man så for seg å etablere et ganske bredt tilbud på Dal, særlig rettet mot barn og unge, og at man ønsket å tilby noe for flere i nærmiljøet enn de faste kirkegjengerne.

Når vi spør prestens nytilsatte kollega på Dal hva hun tenker om sine forventninger til kirkens plass i nærmiljøet svarer hun: «Vi [menigheten] er jo til for å tjene folk, å være der de er. Og det er så tydelig å se på Jesus, da han gikk ut. Å være en ressurs i lokalmiljøet. Å være til stede i lokalmiljøet.» Hun snakker om viktigheten av å jobbe utadvendt i lokalmiljøet «der vi er satt». Hun virker å dele visjonen fra da kirken var ny; visjonen om at kirken skal bety noe for nærmiljøet.

På Berg sier presten at «Vi når ut. Kirka har en god *standing* i lokalmiljøet. Folk opplever å bli møtt på en *alright* måte.» Videre beskriver han kirkens samarbeid med lokalmiljøet som et *misjonsprosjekt* og dette utdyper han: «Det er også å berede grunnen at folk får lyst til å komme til kirka.» Han løfter fram *gjestfrihet* som et viktig ord i Bibelen, og forteller at han har erfart at «viser du respekt, får du plass». Presten har en sjelesørgerisk inngang til kirkens synlighet i nærmiljøet: «Jeg håper at flest mulig mennesker på Berg opplever at dem har et lite forhold til kirka, så den dagen dem trenger kirka, eller ønsker mer kontakt, så er det litt lettere å ta steget, da.» Synligheten kan bidra til at kirkens fellesskap vokser samtidig som han sier at poenget er at når folk trenger kirken skal det være lett for dem å ta kontakt. Det handler altså ikke om at kirken trenger folk, men at folk trenger kirken.

Presten på Berg etterlyser en større bredde blant kirkens frivillige og deltakere: «Noen skulle nok gjerne hatt litt mer plass. Også fordi at da går vi glipp av en del nådegaver og ikke bare sånn at vi mister kaffekokere, men jeg tror nok det er mange som kunne tilført oss mer, som kirke. Både mer uro og flere spørsmål og mindre konformitet, kanskje.» Her peker han på en utfordring som vi tror gjelder i alle Den norske kirkes menigheter, nemlig at gudstjenestestilen og aktiviteter ellers i stor grad er tilpasset mennesker som har orden på livet og klarer seg fint. Presten på Berg sier: «Med formen vår å kanskje gå glipp av en del risiko. Også en del velsignelse og en del utfordringer. Jeg tror nok at vi skulle vært mye mer diakonal, da. Hvis vi er litt mer til stede for mennesker, i menneskers liv, som har det vanskelig. Så tror jeg vi får mer troverdighet.»

Gudstjenesten som samhandlingsarena

«Det mest konkrete vi har sammen er jo skolegudstjenesten», sier rektor på Dal når vi spør etter skolens samarbeid med kirken. Når vi snakker med presten på Dal om skolegudstjenesten sier han at «Prinsippet her er at vi gjør det sammen og de kommer og gjør sine greier og jo flere som kommer og gjør noe jo flere er engasjert.» På Dal har de hatt en prosess med å gjøre skolegudstjenesten i kirken før jul mer aktuell for flere elever, og deres foreldre. Da rektoren kom ny til skolen oppdaget han at skolegudstjenesten ikke var noe som samlet elevene, men at det var mange elever som søkte fritak og at det var få foreldre som var til stede selv om de var velkommen til dette. Rektor tok kontakt med

presten og foreslo noen forandringer; at de byttet navn fra *skolegudstjeneste* til *julemarkering*. Og at elevene ble mer involvert med opptreden – som at kulturskolens dansegruppe, som øver i SFO-tid på skolen og som er et gratis tilbud til skolens elever, kunne opptre. Disse endringene har de gjennomført, og nå tar nesten alle skolens elever del i julemarkeringen i kirken, og mange flere foreldre møter opp for å se og delta. Presten på sin side forteller at julemarkeringen inneholder samme liturgi som skolegudstjenesten gjorde og at han fremdeles bruker alba og stola, holder preken, ber og lyser velsignelsen. Og så å si alle sanger de bruker er hentet fra salmeboka.

Presten på Dal reflekterer i refleksjonssamtalen rundt kirkerommets *styrke*. Kirkerommet er et så tydelig kristent sted med sin utsmykning, blant annet med kors, alter, altertavle, døpefont. I tillegg er det mange som bærer med seg erfaringer med tidligere kirkelige handlinger i dette rommet. Dette gjør at kirkerommet tåler mye annet uttrykk enn det spesifikt kristne uten at det mister sin egen fortelling som et rom der fortellingen om Jesus deles og gudstjeneste skjer.

Også på Berg er skolegudstjeneste til jul en viktig samarbeidsarena mellom skole og kirke, i tillegg til en konsert som skolen arrangerer i kirken i forbindelse med FN-dagen. Gudstjeneste er også blitt en viktig arena i samarbeid med det lokale bandet. Etter bandets første konsert i kirken spurte presten om bandet kunne tenke seg å bidra med noen låter og sette sitt preg på en av julens høytidsgudstjenester, som på den tiden var veldig dårlig besøkt. Her bruker presten en gudstjeneste for å utvide det påbegynte samarbeidet, og han inviterer bandet inn i noe av det som er kirkens kjernevirksomhet. Dette samarbeidet gikk altså fra å handle om å låne kirkerommet til en konsert til at det lokale bandet setter sitt tydelige preg på en årlig gudstjeneste, og sørger for at denne gudstjenesten blir mer aktuell for mange i lokalmiljøet. Samarbeidet ender heller ikke der, forteller bandlederen: «Så har jeg og vokalisten stilt opp på eldretreff, gudstjeneste og nå sist i en begravelse.»

I vår andre samtale med prestene reflekterer presten på Berg rundt hvordan bandets plass i gudstjenesten åpner kirkerommet for flere fra lokalmiljøet som liker dette bandets musikk og som gjerne kommer på deres konserter. Høytidsgudstjenesten sammen med bandet blir

tydelig mer stedegen og fargelagt sterkere av deltakerne enn om bandet ikke var med. Denne gudstjenesten utvider kirkas språk og rom, og skaper nye berøringspunkt for evangeliet for folk i nærmiljøet og dermed også for flere av kirkens medlemmer. Flere kommer og deltar i gudstjenesten og det har en egen verdi mener presten. Han tror også at det å gi god plass til en annen musikkstil enn det som vanligvis dominerer i kirken kan gi folk en sterkere følelse av at kirke og gudstjeneste er for dem: Dersom det er plass til 60-talls pop-musikk i kirken kan det også være plass til de blant oss som ikke er så god på salmesang. Her beskriver presten på Berg hvordan et *tredje rom* kan oppstå i en gudstjeneste og i et kirkerom, slik vi også utdypet i avsnittet om *kirkerommet* over.

På Berg samarbeider også kirken med det lokale historielaget om en årlig friluftsgudstjeneste på et sted der historielaget holder på å restaurere gamle hus. I denne gudstjenesten har de en gang feiret barnedåp, og presten forteller at folk fra historielaget ordnet til en døpefont. Presten hadde med seg varmt vann fra kirken som han blandet med vann som han hentet fra en liten innsjø i nærheten. Slik knytter presten sammen kirken og det stedet der historielagets folk bruker tid og ressurser på å verne og gjenskape. Vannet som hentes der ute i naturen kan brukes til dåp, en hellig handling, på samme måte som en gudstjeneste kan feires på dette stedet som er viktig for historielagets folk. Dåpsvannet som er en blanding av vann fra springen i den lokale kirken og fra innsjøen ute i naturen blir nærmest i seg selv et fysisk tegn på at et *tredje rom* oppstår i denne gudstjenesten. Handlingene, ordene, melodiene og symbolene fra kirkerommet møter og blandes med elementer fra naturen; innsjø, frisk luft, vind og regn, jord, gress og trær – og disse gamle bygningene som binder stedet og menneskene sammen med fortiden. Alt dette får snakke og virke sammen, og da oppstår det rommet, *det tredje rommet*, som ikke på samme måte oppstår når gudstjenesten og dåpen foregår i helt ordinær form i kirkerommet.

Når vi møtes til gudstjeneste i et kirkerom kan selve rommet bidra til å skape avstand med sine fastmonterte benker eller stolrader som har sine faste plasseringer. Gudstjenestedeltakerne har sine områder i rommet, presten har sitt område, organisten og kirketjeneren har sine områder. Når en gudstjeneste flyttes til et helt annet sted, og ikke minst når det flyttes utendørs, kommer disse vante reglene i spill. Rommets begrensninger

er opphevet. Presten på Berg forteller at når de feirer gudstjeneste på historielagets sted oppleves det som at alle som er med er gjester. Det er ingen som *eier* rommet mer enn noen andre, alle møtes i større grad på likefot. Dette understrekes også ved at de bruker bare kjente salmer som de fleste som har levd noen år kan synge med på. Her kan vi få hjelp av Wyllers tenkning om *heterotopiske rom* og om hvordan disse rommene kan kaste et kritisk lys over de sammenhengene og rommene i et samfunn som er mer vanlig og velkjente. Gudstjenesten ute i naturen kaster et kritisk lys på kirkerommet, der gudstjenesten vanligvis feires: Ute i naturen skjer en opphevelse av kategoriene vert og gjest, og en opphevelse av avstanden mellom deltaker og prest/andre medvirkende.

Prestenes syn på liturgi

«Jeg tror mange opplever meg som litt sånn fri, eller moderne prest, men jeg bruker liturgiene. Tenker det er kloke folk som har tenkt», sier presten på Berg når vi snakker om liturgi. Vi samtaler om hvordan man feirer en skolegudstjeneste der elever og lærere som tilhører et annet livssyn eller en annen religion enn kristendommen er til stede. Presten på Berg forteller at «I stedet for bønner går jeg ned og spør: Nå skal vi tenne lys. Har dere noen forslag til hva vi kan tenne lys for?» Dessuten forsøker han å snakke om *de* kristne og ikke *vi* kristne i skolegudstjenesten for å bruke et mest mulig inkluderende språk. Vanligvis oppfattes *vi*-språk som inkluderende, men når elever som ikke er kristne også deltar i gudstjenesten mener presten det mest inkluderende er å snakke om *de kristne* – for å prøve å unngå at noen skal kjenne seg ekskludert. Og han legger til rette for at elevene kan være med og be eller de kan la være: «Og så sier jeg at Jesus lærte vennene sine å be en bønn som heter Fader vår og den skal jeg lese nå, og hvis det er noen som har lyst til å være med så kan dere det.» Presten ønsker å være lojal mot Den norske kirkes liturgi og samtidig sier han at «Skolegudstjenesten er annerledes. Da har jeg som mål at det også skal være greit for en muslim å være der.»

Presten på Dal forteller om prestekolleger som nærmest «væpner» seg med liturgibøkene når de skal planlegge en skolegudstjeneste, og at det virker som om noen av dem er mer fokusert på hva de selv er opptatt av å få med enn å legge til rette for en skolegudstjeneste som kan romme det mangfoldet som finnes på mange norske skoler. Presten på Dal forteller

også om at han generelt har et ganske avslappet forhold til liturgi: «Vi er ikke samla for å unngå å gjøre feil, men for å gjøre et eller annet riktig. Det er litt sånn grunntanke. Men hvis det skjer noe galt, det er ikke noe galt som kan skje i en gudstjeneste, mens folk er jo veldig opptatt av om de gjør noe feil i liturgien.»

Selv om prestene jobber aktivt med å gjøre skolegudstjenestene både romslige, tilgjengelige og meningsfulle for flest mulig, uttrykker de begge to at de har stor respekt for og tiltro til Den norske kirkes liturgi. I det andre intervjuet med presten i Berg fikk vi anledning til å reflektere rundt gravferdsliturgien og det som synes å bli en praksis som brer om seg både blant prester og biskoper, nemlig å kutte *den lille bibel* ved inngangsordene. Presten i Berg leser alltid *den lille bibel* og begrunner det, i tillegg til ønsket om å følge Den norske kirkes liturgi, slik: «Det er litt sånn tilbake til det der med folkeoppysning. Så det er Fader Vår og Den lille bibel som dem kan – og velsignelsen.»

Oppsummering

I denne delen av analysen har vi sett hvordan selve kirkebygget virker inn på samhandling mellom lokalmiljø og menighet. Byggets fysiske plassering i lokalmiljøet, og nærhet/avstand til andre potensielle samhandlingsaktører, kan spille en viktig rolle. Vi har også sett at fleksible rom i et kirkebygg kan være en stor ressurs i samhandling med andre: Det gir muligheter for å skape aktiviteter sammen med andre aktører i lokalsamfunnet. Og det kan gjøre at andre aktører ønsker å låne/leie rom i kirkebygget til egne aktiviteter, som igjen kan bidra til å styrke relasjonen og gi grunn for ytterligere samhandling. Her ser vi at moderne kirkebygg kan ha en stor fordel. Samtidig har vi vist kostnadene flerbruk av særlig kirkerommet kan ha, og utfordringen med å huse ulike aktiviteter og samtidig bevare rommet som et hellig sted. Videre har vi sett hvordan folks tilhørighet til kirkebygget gjennom livsritualer, opplevelsen av å høre til i *kirka mi*, kan ha stor kraft og være den viktigste grunnen til at enkeltpersoner tar initiativ til samhandling med sin lokale menighet. Noe av det som overrasket oss mest var den sentrale plassen som gudstjenestefeiring har i samhandlingen mellom menighet og lokalmiljø. Og da vi så nærmere på hva som skjer i disse gudstjenestene oppdaget vi at de åpner for noe nytt som ikke ville skjedd dersom

aktører fra lokalmiljøet ikke bidrar; et tredje rom kan oppstå i møte mellom gudstjenestens uttrykk og elevenes dans og sang, bandets musikkstil og historielagets sted i marka. I arbeidet med å gi plass til lokale aktørers uttrykk, ser vi at prestene står i et spenn mellom å være lojal til kirkens liturgier og å bidra til å skape denne åpenheten som gjør *det tredje rommet* mulig.

4. Presten

I denne delen ser vi på prestens bosted og livssituasjon, bruk av presteskjorte (snipp) og hva slags språk prestene bruker. Vi ser også på hvordan presters nye arbeidstidsavtale og bruken av programmet TID påvirker arbeidet deres.

Rammer for prestatjenesten

Begge prestene vi intervjuet bor i selveide boliger. Presten på Dal bor innenfor soknets grenser. Presten på Berg bor utenfor soknet, men har lang erfaring med å bo i soknet i tidligere stillinger. Han forteller at han nå kan savne «presteprat på sidelinja». Dette handler ikke bare om bosted, men også om å ha barn som er engasjert i lokalmiljøet gjennom barnehage, skole og, ikke minst, fritidsaktiviteter. Presten på Berg har voksne barn, og presten på Dal har barn som går på ungdomsskole og barneskole. Presten på Berg forteller at sønnen hans har opplevd å få negative kommentarer knyttet til å være prestesønn. Det var noe av grunnen til at presten ønsket å bli boende da han fikk jobb på Berg som ligger et stykke fra familiens bolig. Sønnen er nå voksen, men presten velger likevel å bli boende utenfor menigheten. Dette kan nok henge sammen med at han nå er etablert som prest på Berg og har lykket med å knytte mange kontakter selv om han ikke bor i soknet. Vårt inntrykk, både gjennom samtale med presten og med de andre vi møter i lokalmiljøet, er at presten *oppfører seg* som om han bor i soknet. I et av intervjuene sier vi som intervjuer: «Nå glemte jeg at du ikke bor her», og det er fordi presten snakker om lokalmiljøet på en måte som vitner om at han har hjertet sitt der og kjenner tilhørighet. Presten sier at «Ideelt sett burde alle ansatte bo her», og samtidig sier han at det kan være godt for hans helse at han ikke bor i soknet: «Da kunne jeg nok vært på Modum litt før.» Presten reflekterer over at det å bo utenfor soknet kan motvirke utbrenthet hos prester som lett lar seg engasjere.

Til tross for ikke bare positive erfaringer med å være (eller å ha) prestebarn forteller våre informanter at det i hovedsak er en fordel for en prest som bor i lokalmiljøet å ha barn som går i barnehage eller skole og som er engasjert i fritidsaktiviteter lokalt. Dette gjelder selvsagt ikke bare for en prest, men for alle kirkelige ansatte. Presten på Berg forteller om kollegaen som er kapellan, og som bor i soknet og har flere hjemmeboende barn: «Hun er flink til å knytte bånd gjennom barn og aktivitet i lokalmiljøet. Vi tenker ganske likt om det.» På Dal forteller prestens kollega at hun bor lokalt og har barn i menighetens barnehage: «Det er en kjempefordel for å komme i kontakt med foreldrene.» Ikke minst er det en fordel når man jobber for å inkludere flere i menighetens familiearbeid: «Det har vært veldig kjekt når jeg henter gutta mine [i barnehagen], så har jeg spurt «Blir dere med opp på *familiesamlingen?*» Presten på Dal bekrefter kollegaens opplevelse og sier at når det gjelder «den type menighet som vi driver her, er det en stor fordel å bo her.» På Dal bor de fleste av menighetens ansatte i soknet, og presten mener det er en styrke for menigheten. For presten på Dal er det et bevisst valg å la barna gå på offentlig skole. Det finnes to kristne privatskoler i området som de kunne valgt å sende barna til. «Men jeg har valgt å ha barna mine på vanlig skole. Pluss og minus ved det, men det er et eller annet med presten i lokalmiljøet og så videre, ikke sant. Jeg føler det er en viss sånn forpliktelse som Den norske kirke-prest til å ha barna i offentlig skole.» Presten forteller videre hvordan han kjenner den ene rektoren i området fordi barna deres er venner, og at han blir kjent med ledelsen på skolen der sønnen går fordi han av og til er i situasjoner som gjør at han har kontakt med ledelsen. De to prestene vi intervjuet så i hovedsak bare fordeler med å knytte relasjoner gjennom familien. En ulempe med vår studie er at begge prestene vi har intervjuet, og vi to prestene som har gjort intervjuene, alle har ektefelle og barn. Det kunne være interessant å se hvordan prester uten barn og/eller uten ektefelle tenker og opplever dette med relasjonsbygging i lokalmiljøet.

Bruk av snipp

Begge prestene vi intervjuet har et bevisst forhold til bruk av presteskjorte eller *snipp*. Presten på Dal går helst ikke med snipp. Han beskriver hvordan han som barn observerte prester som forandret seg da de byttet til presteklær eller fikk på seg prestesnipp. «Når de

fikk på seg prestekjoler så ble de, så trådte de ut av sin egen personlige, så representerte de ikke seg selv lenger. Men den de representerte likte jeg ikke så godt, da. Dette er sånn barnets tilnærming til det.» Presten på Dal ser på det å ha på seg presteskjorte som å uniformere seg, og for ham er det aktuelt bare når han skal gjøre en prestejobb og ikke ellers. «Når jeg drar på meg snippen, da uniformerer jeg meg.» Han sammenligner det med at han også er jeger, men at han ikke ville finne på å ta på seg jaktklær eller gå med radio når han ikke er på jakt.

Presten på Berg har nesten motsatt holdning. Han tenker det er fint å synes i det offentlige rom med presteskjorte for å minne folk på at det finnes noen som er prester. «Jeg har ikke noe behov for å gjemme meg bort», sier han. Begge prestene bruker alltid presteskjorte på sykehjem for å være tydelig på hvem de er. Presten på Berg velger ofte å ikke bruke presteskjorte i sørgesamtaler. Dette begrunner han med at de han skal møte vet jo at han er prest, og ved å ikke bruke presteskjorte håper han å korte ned avstanden mellom seg selv og dem han møter. Han ønsker å kommunisere at han ikke bare er prest, men også et vanlig menneske som dem selv.

For presten på Dal kan det synes som om manglende ønske om å bruke presteskjorte både handler om en forlegenhet for å skulle vise fram yrket sitt også når han ikke er på jobb, og at nå er det uansett mange i lokalmiljøet som vet at han er prest og kjenner ham igjen, f.eks. når han deltar på en «nærmiljø-dag» som arrangeres en gang i året. I refleksjonssamtalen utdyper han dette og forteller at han ikke har behov for å være prest ute i lokalmiljøet i et annet sokn enn sitt eget. Når han går på nærbutikken kan han godt ha på seg presteskjorte dersom det er antrekket han har på denne dagen, men om han skal på en butikk i nabosoknet eller lenger unna napper han gjerne ut snippen.

TID

Planlegging og rapportering i TID er en hjelp til bevisstgjøring av hva han bruker tid på i arbeidet sitt, forteller presten på Berg. Samtidig peker han på det krevende ved at noe av det man skal planlegge er så langt fram i tid at det egentlig ikke er mulig å vite noe om hvordan arbeidsdagen blir: «I teorien skal det gå ut i null. Det er en sånn parodisk øvelse. Så

kutter jeg da. Og tar en fridag her og der, og så er det siste gang jeg ser på det skjema.»
Presten i Dal sier: «Jeg er både raus med meg selv og TID. Jeg fører opp sånn cirka og så går jeg stort sett i null.»

Presten på Berg foretar ofte kirkelige handlinger utenfor eget sokn. Han forteller at prostesekretæren legger til rette slik at det er mulig for ham å takke ja til disse henvendelsene: «Vi er blitt organisert i et mye større prosti. Så det betyr at prostesekretæren er på lag med meg. Hun ser at jeg er mye etterspurt, så hun styrer unna en del.» TID gjør det med andre ord enklere for både presten og prostesekretæren å følge med på arbeidsmengden. Her ser vi at TID kan åpne for muligheter til at arbeidsbyrden i et prosti fordeles på en slik måte at ressurser kan benyttes over soknegrensene, og at det ikke nødvendigvis bare er prostens behov for å dekke tjenester som trenger å styre dette, men også prestenes evner og relasjoner.

«Noen av de tingene som er i randsonen er det som gjør det artig å være prest. Man må ha noen å leke med. Eller da varer man lenger og har det artig på jobb. Det er jo et gode med det her yrke at vi har en frihet», sier presten på Berg. Det virker som om våre prester ikke opplever at bruken av TID nødvendigvis begrenser den friheten som yrket kan gi, men at de fremdeles har mulighet til å gjøre noe av prestens arbeid som ikke er blant de strengt lovpålagte. Samtidig er de klare på at det er ikke alt arbeid en prest må gjøre som kan planlegges i TID: «Jeg kan ikke la meg låse av at jeg plutselig er prest når jeg ikke hadde tenkt å være det», sier presten på Dal. Og: «Det er ingenting som er så fint som å bare være. Når ting bare skjer. Og det kan man ikke i programmet TID.»

Det kan synes som at prestene vi har intervjuet ikke begrenses av at det er innført ny arbeidstidsavtale for prester. Det virker som om de jobber omtrent som før, og at de opplever det som en styrke at de blir mer bevisst hva de bruker sin arbeidstid på. Her finner vi det samme som Åse Rugland fant, og som vi viser til i teoridelen, nemlig at de fleste prester jobber mye på samme måte som de gjorde før Arbeidstidsavtalen trådte i kraft i 2016. Begge prestene i vår undersøkelse er tydelige på at de ikke lar seg begrense av planer de har satt opp i TID, men at de er beredt til å trå til som prester når de etterspørres og når

muligheten for å bidra byr seg. Vi var så vidt inne på spørsmålet om de selv opplever at de jobber for mye, og det viser seg at begge to har de senere år opplevd sykdom som muligens kan relateres til jobb. Samtidig mener de at i det store og det hele klarer å balansere arbeid og fritid. I denne sammenhengen sier også presten på Berg: «Ansatte i kirka føler de jobber ganske mye, men det er jo mange i samfunnet som jobber ganske mye. Vi har jo uendelig med tid.»

Vi har ikke spurt spesifikt etter hvordan TID påvirker den tiden de bruker på å bygge relasjoner og samhandling med lokalmiljøet. Likevel mener vi at det er relevant hvorvidt prestene opplever TID som en begrensning og/eller ressurs. Samhandling med lokalmiljøet er ikke beskrevet som lovpålagt arbeid for menighetsprester slik det fremkommer i §2 i Tjenesteordning for menighetsprester⁹⁷. Det er derfor ikke utenkelig at samhandling med lokalmiljøet kan komme ganske langt ned på en menighetsprests prioriteringsliste.

Et lite sideblikk på arbeidstid og ledelse

Rektor på Dal tok på eget initiativ opp tema arbeidstid og arbeidsledelse da vi intervjuet ham, og vi ble nysgjerrig på den type ledelse han driver på sin skole. Vi tar det med her fordi det kan være et interessant speil for ledelse i kirken. Han fortalte at lærerne på hans skole strekker seg lenger enn man kan forvente for at alle elevene skal lykkes. For eksempel kan det være at en lærer ikke bare gjentatte ganger ringer når en elev ikke møter opp til undervisning, og det er grunn til å tro at det ikke skyldes sykdom, men læreren kan også gå hjem til eleven for å finne ut mer om hva som gjør det vanskelig å komme på skolen. «De [lærerne] strekker seg lengre enn forventet. Det får de også betalt for.» Og betalingen kommer i form av at lærerne nyter stor frihet i arbeidet sitt, og dersom de ber om en eller to dager fri er det stor sannsynlighet for at rektor innvilger det. Det er tydelig at rektor driver med tillitsbasert ledelse: «Jeg driver ikke med sånn mikroledelse. Jeg flyr ikke og detaljsjekker. De har ganske stor grad av fleksibilitet, og skal de noe, på den andre sida, får de alltid ja.»

⁹⁷ <https://lovdata.no/dokument/INS/forskrift/2016-04-11-1814> (25.11.2020)

Ingen av prestene vi intervjuet gir inntrykk av å ha en prost som presser dem på å stadig gjøre flere oppgaver, eller en prost som driver med detaljstyring. Prestene synes å sette pris på den friheten som ligger til yrket, og etter det vi kan se virker det som om arbeidsgiver også får mye igjen fra dem gjennom at de løser sine lovpålagte oppgaver og i tillegg bruker tid og krefter på å legge til rette for samhandling med lokalmiljøet.

Utfordringen knyttet til presterollen

I refleksjonssamtalen snakket vi videre med prestene om at de begge har hatt perioder med sykemelding, ikke på grunn av utbrenthet, men det er heller ikke utenkelig at helsesituasjonen er påvirket av arbeidspress. Presten på Dal forteller at han opplever identiteten sin nært knyttet opp til jobben, men at det ikke er årsaken til hans sykdom. Han forteller at det som tærer på er følelsen av at man skal sørge for at menigheten når en glanstid den hadde på et tidspunkt. Han opplever at kirkens nedadgående tall på dåp og gravferd trykkes ned på individnivå og blir en belastning som den enkelte prest må bære. Erfaringen hans er at selv om han holder gode gravferder og gudstjenester med dåp som dåpsfamiliene er veldig fornøyde med så fortsetter disse tallene å falle. Det er svært demotiverende å ha en opplevelse av at dette fallet henger på den enkelte prest. Det er en forventning fra arbeidsgiver om at man ute i menighetene må klare å *holde fortet*, at alle i utgangspunktet er nådd og det gjelder å ikke miste noen. Mens det egentlige bilde er vel at for hver dåp vinnes noen, ikke at for hver som ikke døpes mistes noen? Det er dette trykket utenfra som oppleves tyngst og mest utmattende, forteller presten på Dal, og ikke om det er en person i lokalmiljøet som stopper deg på butikken eller ved idrettsbanen og gjerne vil ha en samtale med presten.

Folkelige prester

Flere av personene vi intervjuet fra lokalmiljøet beskrev prestens personlighet og væremåte før vi rakk å spørre direkte etter det. Rektoren på Berg sier flere ganger i intervjuet at presten er *hyggelig* og knytter det til det gode samarbeidet som er mellom skolen og kirken, ikke minst fordi skolen får låne lokaler gratis av kirken. Hun beskriver også presten som *folkelig*. Når vi ber rektor beskrive presten slik hun møter ham i en gudstjeneste, og når de tilfeldig møter på hverandre ellers sier hun: «Det har noe med personligheten til presten å

gjøre. Du må liksom være glad i folk, og like å prate med folk. Og synes det er hyggelig med både unge og gamle og samarbeide. Ja, det er jo som alt annet. Det er vi opptatt av i skolen, lærerne må være litt omgjengelig. Da blir det mye bedre enn om du er sånn der firkanta.» Bandleder i lokalmiljøet på Berg beskriver prestene på Berg som «åpne og mottakelige for annerledes tenkning.» Og at de er annerledes enn hva man kan forvente av en prest. Også historielagslederen på Berg beskriver prestene sine som spesielt åpne. For å gi et eksempel på det motsatte beskriver han en barnedåp han var i for noen år siden, et annet sted i landet, der han opplevde at presten brukte anledningen til å fordømme de som var kommet til dåpsgudstjenesten. Historielagslederen kjenner litt til konfirmantarbeidet gjennom egne barnebarn, og dette arbeidet er han spesielt imponert over: «Om det drives sånn overalt, det vet ikke jeg, men det kan jo også i dag høre litt forskjellig fra prester rundt omkring som opererer på en helt annen måte ovenfor ungdommene enn det de gjør her.» Rektor på Dal mener at prestens person og måte å være på virker inn på det lokale samarbeidet: «Det er helt avgjørende at han [presten] er den han er. Også vet jeg at det finnes flere prester som har det standpunktet, men jeg har også truffet andre som ikke er der.»

Prestens kall

I intervjuet med presten i Berg bringer han selv inn *kall* som et tema: «Det handler egentlig litt om å kanskje være trygg i rollen som prest. Og ta imot det som kommer. Og prøve å være tro mot kallet. Å vise respekt og kjærlighet for de mennesker man møter.» Vi ber ham utdype hva han mener med å være «tro mot kallet», og da sier han: «Jeg tror at Gud ønsker å bruke meg til å være prest. Og fortelle om Jesus. Og så er det å være tro, det å være, ja, på en måte åpen for de menneskene og de mulighetene som kommer, da. Også å bruke det, da, med både en blanding av kløkt og naivitet.» Det virker som om han opplever et hvert menneskemøte som en mulighet til å bety noe, til å dele evangeliet og/eller gi mennesker en god opplevelse av å bli sett og bekreftet. Og det er tydelig at han kjenner et ansvar når mennesker oppsøker ham. F.eks. dersom en person kommer innom kirkens kontor kjenner han på ansvaret: «Jeg slipper ikke den personen ut igjen uten å ha vært til hjelp.» Presten drives av ansvaret han har når noen oppsøker kirken, og av sin egen nysgjerrighet på mennesker og på hva et menneskemøte kan bringe med seg. Dette beskriver presten som et

livsprosjekt: «Jeg har lyst til å disputere for St. Peter den dagen jeg kommer dit. Også fortelle om menneskene jeg har møtt. Det er liksom det som er livsprosjektet, da.»

I sammenheng med at vi tar opp temaet TID sier presten på Dal noe om hva han tenker om sitt syn på kall og prestedtjeneste: «Jeg ser på meg selv som kronisk kristen. Og som er i en prestejobb nå.» Videre sier han: «Jeg ser unektelig på det som jobb. Jeg gjør jo ting i jobben som jeg aldri hadde giddet og gjort utenom. Det er jo noe av det som er direkte kjedelig. Jeg tenker at som kristen må du være åpen for at Gud bruker deg, det var jeg før jeg ble prest og.»

Det er interessant at presten på Dal så tydelig ikke ønsker å bruke presteskjorte når han ikke «må», fordi han opplever det som en uniform og at han ikke egentlig ønsker å synes som prest. Samtidig er en viktig del av hans identitet at han er kristen, og at det ikke er noe han skrur av selv om han ikke er på jobb eller en gang i fremtiden ikke skal jobbe som prest. Han er åpen for å bli brukt av Gud når som helst selv om han ikke er så glad for å markere ute i det offentlige rom ved å bruke presteskjorte. Han reflekterer videre over dette å bli «brukt av Gud»: «Jeg tror at de gangene jeg har opplevd å bli brukt mest så har jeg ikke forberedt meg. Det har plutselig bare skjedd. Og så har jeg liksom, og så har anledningen vært der fordi anledningen har vært der.»

Prestenes refleksjon melder seg inn i den samtalen som Kaufman, Gaarden og Felter fører om prestens rolle i spennet mellom embete og kall. Når prestene reflekterer rundt sitt kall til å forkynne og til å møte mennesker ser vi at dette er noe som stikker dypt i dem: Presten på Berg beskriver det som et «livsprosjekt» og presten på Dal forteller at han først og fremst er kristen, og kristen er han også uavhengig av presterollen. Det kan virke som at for de to prestene strekker troen og kallet til å følge Jesus seg egentlig langt utover presterollen. Samtidig så vi at de opplevde den nye arbeidstidsavtalen som en god hjelp til å regulere arbeid og fritid. De er altså ikke grenseløse selv om kallet strekker seg utover yrkets grenser. Presten på Berg fortalte at han på vårparten driver med ekstra mye trening og at han da er mer gjerrig på ettermiddagene, og prioriterer egentid framfor å være like mye tilgjengelig som han kan være ellers i året. Kaufman, Gaarden og Felter etterlyste «Hvordan kan man i

pastoralteologien samt tenke embetsteologi, kallsteologi og spiritualitet, der man ikke ser på person og profesjon eller embete som dikotomiske størrelser, men snarere som dypt innvevd, og der de gjensidig kan berike og avlaste hverandre?»⁹⁸ I prestenes refleksjon rundt kall og egen tro, arbeid og fritid, det å strekke seg og det å sette grenser, ser vi eksempler på hvordan nettopp person og profesjon og embete både forhandles om og veves sammen til berikelse og avlastning.

Om å lukte seg frem

Begge prestene vi intervjuet er opptatt av å lese sammenhengen og konteksten når de skal holde en andakt eller en preken. I de ordinære søndagsgudstjenestene er presten åpenbart mest på hjemmebane. Men både i gravferder, i skolegudstjeneste, om man er invitert ut for å holde en andakt et sted i lokalmiljøet, eller om en gruppe fra lokalmiljøet er invitert til en gudstjeneste i kirken, befinner presten seg ikke bare på hjemmebane, men må *tune seg inn* på den aktuelle konteksten. Hvem er kommet i denne gravferden, hvem snakker jeg til? Hvilke ord bruker jeg når den lokale arbeiderbevegelsen er invitert til 1.mai-gudstjeneste, hvilke ord velger jeg når jeg skal holde andakt på hjemmesykepleiens juletreff eller på juleavslutningen til en lokal bedrift? Disse spørsmålene er våre to prester svært opptatt av. «Det går på resonans. Du må treffe en resonans», sier presten på Dal. Og når han leder 1.mai-gudstjenesten hvor den lokale arbeiderbevegelsen er invitert: «I arbeiderbevegelsen har de et arsenal av ord som de drar fram. *Solidaritet* blant annet. Det er mye ved Jesu forkynnelse som er verdier som er felles med arbeiderbevegelsen. Spesielt å ta vare på de svake og så videre.» Så god er presten på å treffe målgruppen at han blir ringt opp i etterkant med spørsmål om han kunne tenke seg å stille på en partipolitisk liste. Dette takket presten for øvrig nei til, men det sier noe om at han har evnet å *tune seg inn* og forkynne på en måte som gjorde at tilhørerne følte seg sett, bekreftet og inkludert. Presten på Dal bruker samme strategi i samarbeid med skolen og i forberedelse til dette: «Du må liksom lukte deg frem til det. Høre litt med rektor: Hva skjer i skolemiljøet nå? Jeg kan ringe ned til rektor og prate med henne.»

⁹⁸ Kaufman, Felter og Gaarden (2016) s. 53

Presten på Berg blir ofte invitert til å *si noen ord*, og selv om de som inviterer ikke bruker ordet *andakt* eller *preken* eller *forkynnelse* så vet presten at det er noe i den retningen han blir spurt om. Han er også opptatt av å lese konteksten og sier «Jeg prøver å fange opp ting», og «Jeg tror jeg har et godt blikk, at jeg *senser* ganske bra». Og med tanke på at han er etterspurt både i eget lokalmiljø og i omkringliggende områder er det gode grunner til å tro at han får til nettopp dette.

Valg av form

Folkelig var et ord som gikk igjen for å beskrive begge de to prestene vi intervjuet, og særlig kom det opp da vi spurte etter prestens språk og stil. Det ble brukt av leder for frivillighetssentralen i Dal for å beskrive presten der, og det ble brukt av både rektor og bandleder i Berg. Bandleder sier om presten og hans prestekollega: «Nei, de er veldig folkelige, og veldig lett å forstå. Dem legger det på et sånt nivå at du har ikke problemer med å skjønne hva de mener og tenker, og de bruker ofte eksempler fra hverdagen til folk i prekenene sine.»

Rektoren på Berg forteller om en julegudstjeneste der hun opplevde at elevene var blitt urolige, og hun oppfattet at det handlet om at de ikke skjønnte alle ordene og alt som skjedde i gudstjenesten. Hun snakket med presten om det etterpå, om kanskje lærerne burde forberede barna bedre, men presten mente at det ikke var «noe å stresse med». Vi spurte om det var prestens egne ord eller om det var ord fra liturgien som var fremmede og da svarer rektor: «Nei, ikke presten sjøl er jo bare så folkelig, vil jeg si. Jeg tenkte akkurat på det der, ord og begrep. Men presten er jo veldig folkelig. Det er ingen av de prestene her som bruker noe sånn, snakker sånn latin til folket, de gjør ikke det.»

Noe av det vi spurte etter i intervjuene med prestens samarbeidspartnere var om de opplever at presten bruker likt eller ulikt språk i uformelle samtaler med dem og f.eks. i en gudstjeneste eller i en andakt. Leder for historielaget i Berg svarer blant annet slik på dette spørsmålet: «Det er det som er så spesielt med han at han bruker enkle ord, han gjør ikke, han er ikke fordømmende.» «Presten her snakker om vanlige ting og bruker vanlige ord, og

det gjør han spesiell.» «Ja, jeg synes at det er rimelig klart det han sier. Det er sånn aktuelle ting, og. Nei, jeg er positiv til han der.»

Rektoren i Dal og prestens kollega der opplever også at presten i Dal er rimelig lik om de slår av en uformell prat med ham eller om de hører han i en gudstjeneste. Vi spør rektor i Dal om det er forskjell på ord og måte presten snakker på i f.eks. i nærmiljøforumet hvor de begge møter og når presten holder en preken, og han svarer: «Jeg synes de prekenene er veldig gode fordi han treffer barna, så han har en, han legger litt ned for å treffe barna, det synes jeg han gjør på en veldig fin måte. Men mer sånn, den direktheten og ærligheten er den samme i begge fora.»

Presten i Berg er den av de to prestene som i størst grad reflekterer kritisk over sitt eget språk og valg av ord. Blant annet sier han «Jeg har en forakt for fremmedord, da, synes det er mye snobberi knytta til det. Lytteren har jo bestandig rett. Det er helt håpløst å si; jeg mente jo egentlig. Så jeg prøver jo det, da, men man blir jo farga av at man lever i sin sfære, så jeg prøver å forenkle. Så trenger det ikke å være banalt, da, for det er jeg imot.»

Bevisstheten omkring valg av ord har han lært gjennom mange år med sorgarbeid, og gjennom å jobbe på en traumeenhet som prest. Dette har nok også gjort at han er blitt opptatt av detaljer på mange områder i arbeidet sitt. Presten reflekterer videre: «Det er på detaljnivå, da. Og det kan være tåpelig. Men i møte med folk som tenker at det er viktig, da. Jeg lærer jo ganske mye om det i sorgarbeidet, om presisjon.» Dette handler om at når mennesker er i en sårbar situasjon kan detaljfeil få ganske alvorlige følger, f.eks. om det er avgjørende feil i et minneord kan det oppleves sårende for de pårørende.

Innhold i forkynnelsen

Presten på Berg har et tydelig mål om å forkynne på en måte som åpner opp for at flere kan tenke at budskapet kan ha noe med dem og deres liv å gjøre. Presten sier han har et «Mål om å alminneliggjøre tro». Samtidig som han er opptatt av denne åpenheten er han helt tydelig på at det er evangeliet om Jesus han ønsker å formidle. «Det er litt sånn jeg tenker når jeg skal *si noen ord*. Det er ikke så ulikt, kanskje, en del gravferdsandakter, heller, for da er det litt sånn at man ønsker på en måte å ta på alvor det livet vi tar avskjed med, men også

dem som man har møtt i en sorgsamtale og vet er der. Og samtidig være tro mot det budskapet vi har fått, da. Jeg synes jo det er viktig at vi formidler troa på Jesus.»

Bandlederen på Berg forteller at presten er med på den årlige konserten som de holder i kirken. Presten ønsker velkommen og «så har han et lite stykke på midten der han prater litt sånn generelt om saker og ting.» Vi spør litt mer om hva dette «saker og ting» er, og da sier bandlederen at han ikke så ofte får hørt etter fordi han gjerne er på bakrommet og skifter og gjør seg klar til neste nummer. Men han sier: «Jeg tror han snakker litt mer sånn generelt om medmenneskelighet og godhet.» Men når bandet deltar på gudstjeneste, sier bandleder: «Da er det julebudskapet og da er det vanlig gudstjeneste.»

Den åpenheten som presten på Berg har som et ideal kan det tyde på at presten på Dal også eier. Rektor på Dal sier dette om prestens forkynnelse på julemarkeringen: «Også synes jeg jo at presten er kjempeflink når han har sin preken. Den hadde passa i alle religioner for det handler jo om de samme grunnverdiene; medmenneskelighet, det å ta vare på hverandre, se hverandre. Så jeg kan stå og *pushe* de foreldrene mye mer på at det er ikke noen grunn til at de ikke skal være med.» Skolen har gjort et tydelig grep for at julemarkeringen i kirken ikke skal bli noe som splitter skolen på grunn av elevenes ulike religiøse tilhørighet, men at denne blir et samlingspunkt for alle elever – og gjerne deres foreldre. Her er det tydelig at prestens forkynnelse er åpnende og løfter fram verdier som mange ulike mennesker fra et lokalmiljø kan samles om. En slik forkynnelse fungerer samlende for en skole med elever med ulik religiøs tilhørighet.

I refleksjonssamtalen med prestene tar vi opp med dem at innholdet i forkynnelsen deres beskrives av noen som å handle *generelt om godhet og medmenneskelighet* og at den kunne passet inn i *alle religioner fordi det handler om de samme grunnverdiene*. Denne beskrivelsen kjenner de seg ikke helt igjen i. Da vi var på feltarbeid på Berg var vi tilstede under den årlige konserten med bandet. Der hørte vi selv at presten forkynner evangeliet om Jesus, men måten han bruker fortellinger og metaforer fra hverdagsliv og nærmiljø kan bidra til at de som hører opplever at budskapet, evangeliet, er til alle. Og dermed at det oppleves som *generelt*? Presten på Dal sier: «Jeg forkynner litt annerledes på en

julemarkering enn jeg gjør på en vanlig gudstjeneste, det er det ikke noe tvil om. Men de verdiene jeg drar fram er overhodet ikke allmenn-religiøse. De er jo dypt kristne. Barmhjertighet, f.eks., hvem var det som fant på det? *Allmennreligiøst* er litt dårlig begrep.» Presten på Berg sier: «Når jeg forkynner på skolegudstjeneste er det bevisst at jeg velger ting som kan favne alle. Ellers ble jeg glad da dere sa at dere ikke opplevde det sånn. Jeg ønsker ikke at det skal være sånn.» Vi reflekterte videre sammen rundt språket prestene bruker, som beskrives som *folkelig*, og at det kan være det *folkelige* i språket og ikke i innholdet som oppfattes som allment. Og at når andre skal beskrive hva prestene snakker om farges innholdet så sterkt av stilen. «Språket gjør at de ikke skjønner at vi snakker om teologi, og det er jo bra», konkluderer presten på Berg.

Oppsummering

I denne delen av analysen har vi sett at en prests bosted– og livssituasjon kan bidra til et bredere kontaktnett i lokalmiljøet. Samtidig ser vi at bosted innenfor soknets grenser ikke er avgjørende for prestens mulighet for samhandling med lokale aktører. Viktigere enn prestens bostedsadresse er prestens identifikasjon med, lojalitet og kjærlighet til stedet. Begge prestene vi har studert har et bevisst forhold til bruk av presteskjorte, og samtidig har de noe ulik motivasjon for å bruke en slik synlig markør. Blant annet har vi diskutert hvordan presteskjorte kan både skape tydelighet og invitere til å ta kontakt, og den kan skape avstand. Vi har sett at innføring av ny arbeidstidsavtale ikke har medført stor forandring for måten våre prester jobber på. Planlegging og rapportering av arbeidstid kan bidra til en bedre regulering av jobb og fritid. Og vi har diskutert hvordan den nye avtalen kan true yrkets frihet, og prestens mulighet til å bygge relasjoner til lokale aktører, dersom prester i større grad ønsker å sende prestene rundt i prostiet for enkelttjenester. Prestene har en bevisst refleksjon rundt presterollen mer som et kall enn bare som et yrke. Når det kommer til belastning tjenesten kan påføre en prest ser vi at begge prestene vi har forsket har kjent på både press og forventning. Det kan synes som om at forventningene lokalt er enklere å forholde seg til enn de forventningene som kommer ovenfra, fra kirken sentralt, og som handler om å levere god statistikk. I møte med lokale aktører er det ikke likegyldig hvordan presten fremstår, og særlig er det mange som trekker fram prestens evne til *folkelighet* som

noe positivt. *Folkelig* trekkes ofte fram når vi spør etter prestens forkynnelse. Når det gjelder innholdet i prestenes forkynnelsen ser vi det er en diskrepans mellom noen av de lokale aktørene og prestene egen beskrivelse av denne.

V. Drøfting

1. Stedet

I arbeidet med materialet fikk vi bekreftet forforståelse av at kirkens rolle i samfunnet er endret, og det kom tydelig frem i intervjuene at kirkens rolle i nærmiljøet har gått fra å være en selvsagt størrelse til i større grad å ha blitt valgbar. Minst like interessant var det å se at det synes å være et spenn blant våre informanter når det gjelder forståelsen av hvilken rolle kirken spiller i samfunnet. I innledningen så vi hvordan Taylor og Habermas peker på religionens plass i et samfunn som et mulig kjennetegn på hvorvidt et samfunn kan kategoriseres som sekulært eller postsekulært. Det at kirken er blitt noe valgbart er ifølge Taylor et tegn på et sekulært samfunn. Samtidig så vi at særlig rektorene vi intervjuet gav et tydelig uttrykk for at religiøse perspektiver er like viktige som sekulære perspektiv. Dette er ifølge Habermas et tegn på et postsekulært samfunn. Hvordan kirkens rolle i samfunnet forstås synes i vårt materiale også å påvirke samhandlingen lokalt.

Kalt til å elske stedet

Hvorfor skal så kirken samhandle med nærmiljøet? Da vi spurte prestene om deres begrunnelse for å samhandle med nærmiljøet svarte de med å henvise til kallet. «Vi er kalt til å elske det stedet vi er satt, ikke til å frelse det», sa presten på Dal og la til: «Det er vårt primære kall. Det ligger stor kraft i det.» Presten på Berg snakket også om tjenesten som et kall og om hvordan dette kallet blant annet viser seg i hvordan han legger vinn på å møte mennesker med respekt og kjærlighet. Det handler om å «ha kjærlighet til stedets folk og identitet», sa han. «Dette er jo missiologi. Hvordan du blir kjent med stedet du går inn i», sa presten på Dal og la til: «Det er liksom mitt utgangspunkt.»

Begge de to prestene begrunner kirkens – og deres – samhandling med nærmiljøet hovedsakelig teologisk. Da vi i innledningskapittelet tok for oss ulike teologiske beveggrunner for hvorfor kirken skal samhandle med lokalmiljøet, så vi at en av de mest grunnleggende er at kirken, *ekklesia*, i sin natur er stedlig. Dette blir særlig tydelig i forhold til Den norske kirke som har som et av sine fremste kjennetegn at den er geografisk og landsdekkende. I tillegg til at kirken er lokal, er den også sendt til verden, og kirkens

samhandling med nærmiljøet kan begrunnes missiologisk samtidig som det også finnes skapelsesteologiske⁹⁹ og diakonale begrunnelser. I Plan for diakoni for Den norske kirke står det: «Diakoni er et av kirkens kjennetegn og setter sitt preg på kirken i samfunnet, kirkens fellesskap og den enkeltes liv.»¹⁰⁰ Begrunnelsene våre to prester gir for samhandlingen med nærmiljøet er primært teologiske og innebærer spor av både skapelsesteologi, missiologi og diakoni.

Uten kirken er det noe som mangler

Hvordan begrunner så de andre aktørene samhandlingen? Med unntak av to informanter, som selv var kirkelig aktive, gav de andre aktørene primært sosiale og psykologiske begrunnelser for samhandlingen. De henviste til sosiale forskjeller, fattigdom, alenefamilier og sårbare barn. «Samarbeid er avgjørende, særlig for alenefamilier», sa rektor på Berg. «Utenforskap har kjempestore kostnader», sa rektor på Dal, og etter å ha fortalt hvordan de på skolen arbeidet for å motvirke utenforskap la han til: «Der føler jeg vi og kirken er på samme linje.» Aktørene fra nærmiljøet begrunnet samhandlingen med kirken med et ønske om å skape tilhørighet, motvirke forskjeller og forebygge ekstremisme.

For å forstå begrunnelsene aktørene fra nærmiljøet gav, for hvorfor samhandlingen med kirken er viktig, fikk vi behov for å hente inn ny teori. Vi oppdaget at den amerikanske sosiologen Robert D. Putnam og hans teori om sosial kapital kunne kaste nytt lys på intervjumaterialet. Sosial kapital er hos Putnam en avgjørende faktor for at samfunnet skal fungere. I følge Putnam motvirker sosial kapital utenforskap, bygger ned sosiale skiller og motvirker radikaliseringsprosesser. Han hevder at sosial kapital styrkes når mennesker møtes, nettverk bygges og samhandling skjer. Dette stemmer godt med begrunnelsene særlig rektorene gir for samhandling med kirken og andre lokale aktører. Sett i lys av Putnam sin teori om sosial kapital er det tydelig at aktørene fra lokalmiljøet hovedsakelig begrunner samhandlingen med ulike aktører i nærmiljøet sosiologisk.

⁹⁹ Hegstad, H. (2009) s.73

¹⁰⁰ Plan for diakoni (2020) Se:

https://ressursbanken.kirken.no/contentassets/74595229021f433b9e5541f654bfa353/plan-for-diakoni_rev2020.pdf 19.11.20

Et interessant funn i vårt materiale er også at det er rektorene som understreker viktigheten av kirkens rolle i samhandlingen lokalt. Rektor på Dal understreker nødvendigheten av at det er flere aktører som samhandler i et lokalmiljø: «Jo flinkere folk er til å samhandle, jo bedre er det for nærmiljøet, for da henger ting litt bedre sammen.» Han la også til at dette er særlig viktig i nærmiljø med stor inn- og utflytting for «å skape et fundament hver det er en stabilitet som holder fokus oppe, og da må du ha den typen strukturer og samarbeid», og så la han til: «Uten kirken er det noe som mangler.»

Samlet sett, så blir det tydelig at vi i intervjumaterialet finner ulike begrunnelser for samhandling mellom kirke og nærmiljø. Et hovedskille går mellom prestene som primært bruker teologiske argumenter og aktørene fra nærmiljøet – særlig rektorene – som stort sett argumenterer sosiologisk. Dette funnet gjorde oss nysgjerrige på *om* og eventuelt *hvordan* samhandlingen preges av dette skillet, og hvordan aktører med ulik begrunnelse og motivasjon kan finnes *felles grunn* for samhandlingen?

Felles grunn

I Torgersen og Steiro sin samhandlingsteori understrekes viktigheten av å ha *felles grunn* for å få til god samhandling, eller som rektor på Dal uttrykker det: « Hvis det er et felles utgangspunkt, så finner vi alltid løsninger på ting.» Et avgjørende spørsmål er hvordan de ulike aktørene i vårt materiale klarer å finne felles grunn når de ikke har felles begrunnelse for samhandlingen? I gjennomgangen av det empiriske materialet var det imidlertid noen mønstre som trådte tydelig frem. Et av dem handlet om hvor viktig stedets identitet syntes å være for de ulike aktørene. Både prestene og de andre intervjuobjektene brukte overraskende mye tid på å beskrive *stedet*.

I teoridelen så vi hvordan en sterk stedsidentitet synes å spille en viktig rolle i forhold til å bygge fellesskap og skape tilhørighet og forpliktelse til et sted og til samfunnet på det aktuelle stedet. I vårt materiale er det, som vi skrev i analysedelen, omtrent som om stedets identitet fremstår som en tredjepart i samhandlingen. Det binære aspektet samhandling *kan*

ha utfordres, og det nye som oppstår er en *felles grunn*, en ny plattform for videre samhandling.

Samlet sett synes det som om stedets identitet både kan romme de ulike begrunnelsene for samhandling, utfordre samhandlingens binære aspekt og slik skape *felles grunn* som samhandlingen kan bygges på. Samtidig er det kanskje også slik at forankringen i *stedet* som noe objektivt også kan være med på å legitimere og ufarliggjøre samhandling med en ideologisk sterk størrelse som kirken.

Stedsidentitet

Stedet synes å være det som skaper felles grunn for samhandlingen på de to plassene vi besøkte. Stedet og stedsidentitet blir derfor viktig også for samhandlingen mellom kirke og lokalmiljø. Som vi så i analysen er imidlertid ikke stedets identitet en fast størrelse. Et steds identitet er i stadig endring. Både utbygging og urbanisering påvirker stedsidentiteten, og det er mulig å både styrke og svekke et steds identitet. Begge de to stedene vi besøkte fremstod med en relativt tydelig identitet. I intervjuet med en av de kirkelig ansatte på Dal sa hun: «Det jeg liker med et slikt lokalmiljø [som dette], sånn tydelig lokalmiljø, det blir sånn identitet. Der jeg vokste opp hadde vi ikke så tydelig lokalmiljø.» Det finnes altså steder uten en sterk stedsidentitet. Vil det da være vanskeligere å bruke stedsidentiteten som felles grunn for samhandling? Og; dersom stedsidentitet er viktig for samhandlingen er det spennende å se nærmere på hvilke muligheter kirken og andre aktører har til å være med å skape og styrke et steds identitet.

Bygge og styrke stedsidentitet

Stedets identitet kan skape felles grunn for samhandlingen mellom ulike aktører i et nærmiljø, og en sterk stedsidentitet gjør prosessen enklere. På samme tid er samhandling viktig for å bygge sosial kapital. Stedsidentitet og stedsutvikling henger dermed direkte sammen med bygging av sosial kapital som i følge Putnam er avgjørende for å få et samfunn til å fungere. Regjeringen gir på sine nettsider for stedsutvikling¹⁰¹ noen verktøy som kan

¹⁰¹ Regjeringens sider for stedsutvikling: <https://www.regjeringen.no/no/sub/stedsutvikling/ny-prosess-og-verktoy/id2362047/> 08.12.20

tas i bruk for å få til god stedsutvikling. Blant verktøyene finnes det en oversikt over gode samarbeidspartnere i prosessen. I den oversikten er ikke kirken nevnt, men på begge stedene vi besøkte fungerer kirken både som aktiv aktør og samarbeidspartner når det gjelder å bygge god stedsidentitet.

Vårt materiale bekrefter deler av Wollebæk sin undersøkelse om kirkens rolle i byggingen av sosial kapital i Norge. Her så vi at kirken – i tillegg til å være sterk på å bygge sosial kapital i organisasjonen – var på lik linje med andre organisasjoner når det gjelder å bygge *brobyggende* sosial kapital, altså ut mot og mellom andre organisasjoner og grupper i lokalsamfunnet. Samtidig finner vi i vårt materiale også spor av at kirken kan spille en *indirekte* rolle i forhold til utvikling av brobyggende sosial kapital gjennom sitt fokus på frivillighet, ungdomsarbeid og på å være et flergenerasjonelt treffpunkt. Samtidig finner vi også noen punkter hvor kirken på en særlig måte bidrar til å styrke og bygge også stedets identitet.

Å tune seg inn

Samlet sett, så blir det tydelig at både prestene og andre aktører i nærmiljøet spiller en aktiv rolle i forhold til å både bygge og styrke stedets identitet. Begge stedene vi besøkte hadde kirken og kirkens ansatte deltatt i stedets identitetsformasjon helt konkret gjennom å bidra med artefakter som kunne styrke lokal identitet. Disse artefaktene var av ulik karakter og kunne brukes til å knytte stedets historie og særpreg til innbyggerne. Men for å kunne delta i bygging og styrking av stedsidentitet er det nødvendig å først kunne *tune seg inn* på selve stedet. I teoridelen så vi også at det å *tune seg inn* også er viktig for å få til god samhandling. I intervjuene vi gjorde med de to prestene kommer det klart frem at de i prosessen med å tune seg inn på et steds identitet aktivt tar i bruk erfaringer som prestedtjenesten har gitt dem. De forteller for eksempel at det å ha bodd flere steder gjør det enklere for dem å oppdage det som skiller et sted fra et annet. De snakker også om erfaringene de har med å lytte seg inn på ulike historier. Erfaringer som de blant annet har opparbeidet seg i arbeidet med sørgeamtaler og gravferder. De peker også på ordets makt i forbindelse med identitetsformasjon. Vi ser det tydeligst hos presten på Berg da han sier: «Det er viktig å anerkjenne, å bekrefte og å løfte frem lokalmiljøet.» Begge prestene understreket også

mulighetene de har til å gjøre det i forbindelse med både gudstjenester og kirkelige handlinger, men at det også kan skje gjennom menighetsblad og i andre anledninger.

Prestene vi intervjuet gav uttrykk for at presterollen gir noen fordeler med tanke på å skulle delta i bygging og styrking av et steds identitet. Vi har sett hvordan arbeid med gravferder kan oppøve evnen til å både lytte og å tune seg inn. Gravferder og andre kirkelige handlinger gir i tillegg prestene en stor berøringsflate på stedet, og den definerte rollen presten har skaper fortsatt en stor grad av synlighet de fleste steder. Prester taler i mange sammenhenger og til mange folk, og det å ha ordets makt kan gi mulighet til å være med å definere et sted og stedets identitet. Det ligger altså en særlig mulighet for å delta i stedets identitetsformasjon knyttet til prestens rolle som historieforteller.

Når vi spurte de to prestene vi intervjuet om hva de selv opplevde var viktig for en prest for å delta i identitetsbygging på stedet og samhandling med andre aktører gav de et tredelt svar. Nysgjerrighet var det første, og begge prestene fremholdt viktigheten av å bevare en nysgjerrighet både mot stedet man var prest på og i forhold til menneskene man møter. Det andre som ble nevnt var respekt. For å få til samhandling og for å kunne fortelle seg inn i et steds identitet fordrer det at man har respekt både for sted og folk. Oppsummeringen for begge prestene var imidlertid knyttet til kjærlighet. Det handler om «å ha kjærlighet til stedets folk og identitet», sa presten på Berg, mens presten på Dal la til: «Vi er kalt til å elske det stedet vi er satt.»

Utfordringer og risiko

Prestene synes altså å ha gode muligheter for å delta i et steds identitetsdannelse, samtidig fordrer det noe av presten å forvalte disse mulighetene. På samme måte som det også fordrer noe å delta i og å lede samhandlingsprosesser. En av de egenskapene Torgersen og Steiro hevder er viktig for samhandling og samhandlingsledelse er *teft*. Dette ble bekreftet av de to prestene vi intervjuet. Samtidig ligger det en stor utfordring knyttet til det å utvikle en slik teft, eller sans for hva som passer seg i en situasjon. Det kan være vanskelig å lære. «Jeg er ikke sikker på om alt kan læres på tradisjonell måte», sa presten på Berg da vi snakket om teft i refleksjonssamtalen i etterkant. For å lære å utvikle teft trenger vi kanskje

andre opplæringsmetoder, og presten på Berg peker på muligheten for å lære av hverandre som en mulighet i denne forbindelse.

En risiko i forhold til å delta i både bygging og forming av stedsidentitet sammen med andre lokale aktører er at det kan ligge ulik motivasjon bak byggingen. Noen av aktørene kan for eksempel være økonomisk motivert, og da må vi som kirke være avklart på hva som er vår rolle. En annen utfordring kan være dersom identitetsbyggingen går på tvers av verdier kirken står for. «Er det slik at kirken i en gitt situasjon kan fremstå med stemmen til en profet», spurte vi prestene i refleksjonssamtalen, og svaret var at det selvfølgelig går an *i teorien*, «men», la presten på Berg til «det er veldig vanskelig i praksis».

Samlet sett, så blir det tydelig at *stedet* og *stedets identitet* kan være med på å skape *felles grunn* for samhandling selv om de ulike aktørers begrunnelse for samhandlingen varierer. En sterk stedsidentitet synes å gjøre dannelsen av en slik felles grunn enklere. Når vi nå har tegnet opp *grunnlaget* for samhandlingen, vil vi gå videre med å se på hva samhandling er og hvordan den ser ut mellom kirke og nærmiljø på de to urbane tettstedene vi besøkte.

2. Samhandling

Aktører

I løpet av den første samtalen med prestene laget vi et enkelt nettverkskart over noen av samarbeidspartnerne de to prestene hadde lokalt. På forhånd var vi nysgjerrige på hvordan disse kartene ville se ut. Vi visste at listene på ingen måte ville være fullstendige, men det var likevel interessant at det var skolen og skolens rektorer som begge prestene nevnte blant de første samarbeidspartnerne i nærmiljøet. Ut over skolesamarbeidet varierte det mellom enkeltindivider og representanter for ulike lag og organisasjoner. Samlet sett, så blir det tydelig kirken kan samhandle med mange ulike aktører i lokalmiljøet, men at skolen synes å være en særlig viktig samhandlingspartner.

Møteplasser og felles grunn

I analysen så vi at møteplasser var viktige for å få til samhandling lokalt. Særlig møteplasser som la til rette for aktører å kunne møtes ansikt-til-ansikt. Slike møteplasser synes å være viktige av særlig to grunner. De gjør det enklere å finne *felles grunn* for samhandlingen, slik vi så i drøftingen om stedets identitet. Samtidig danner møteplassene grunnlaget for å bygge *relasjoner* som gjør videre samhandlingen enklere. For som rektor på Dal sa: «Det er jo sånn at når du har et fjes du kjenner, så er det lettere å plukke opp telefonen og snakke sammen og sånt.»

Møteplasser synes altså å spille en viktig rolle for å få til samhandling lokalt uavhengig av hvilken form de har. På Dal synes den primære møteplassen å være samarbeidsforumet. På Berg derimot synes møteplassene i større grad å være knyttet til ulike former for aktivitet. Begge steder synes møteplassene å basere seg på en kombinasjon av tradisjon og relasjon. «Det er veldig mye tradisjon», sier rektor på Berg når hun skal beskrive samhandlingen. Samtidig understreker hun også at «samhandlingen med presten og kirken er veldig ukomplisert og hyggelig». Det synes til og med som om relasjonen mellom rektor og prest også styrkes gjennom helt uformelle møter hvor de bare «blunker til hverandre», som rektor uttrykte det.

Relasjon og tradisjon

Gjennom hele materialet trer det frem et tydelig mønster som synes å ligge innvevd i den lokale samhandlingen begge de to stedene vi besøkte. Det synes som om samhandlingen mellom kirke og lokalmiljø bygger på både tradisjon og relasjon. Relasjoner synes å være viktige. I analysen har vi sett mange eksempler på hvordan det å kjenne til hverandre er viktig for å få til god samhandling. Det gjør det lettere å ta kontakt, og det kan være avgjørende ikke minst når det er behov for regulering eller endring. Det så vi kanskje tydeligst på Dal i forbindelse med justeringen av skolens gudstjeneste før jul, men også på Berg så vi at det relasjonelle spiller en stor rolle for å få samhandlingen til å gli. Det relasjonelle aspektet i samhandlingen understrekes også ved at alle våre informanter fra nærmiljøet peker på prestens person og på det at de er folkelige og imøtekommende som viktig for hvorfor samhandlingen fungerer så bra. Eller som presten på Dal sa i

refleksjonssamtalen vi hadde i etterkant av feltarbeidet: «Det er litt sånn at det at Dal kirke og Dal skole skal samarbeide høres mye vanskeligere ut enn at Per prest og Rolf rektor skal samarbeide.»

Selv om relasjoner er viktig, så ble vi overrasket over styrken til en annen «linje» som gikk gjennom materialet, nemlig det er at det ikke er relasjon alene som skaper samhandlingen mellom kirke og nærmiljø. Mye av samhandlingen bygger nemlig også på *tradisjon*. Det er som rektor på Berg sier: «Det er veldig mye tradisjon. Så vi gjør som vi pleier.» Det kommer tydelig frem i intervjumaterialet at kirken både har vært og er en tydelig institusjon i nærmiljøet og dermed også fremstår som en naturlig samhandlingspartner. Eller som rektor på Dal sa: «Uten kirken er det noe som mangler.»

For å forsøke å oppsummere denne delen, så er det tydelig at det *relasjonelle* aspekt er viktig i samhandlingen mellom kirke og nærmiljø, og som vi forventet spiller også prestens person en viktig rolle i samhandlingen lokalt. Det som imidlertid også kom tydelig frem i materialet er at det relasjonelle aspektet i samhandlingen ikke står alene, men at mye av det som skjer i samarbeidet mellom kirke og nærmiljø bygger på *tradisjon* og på det faktum at kirken som *institusjon* fortsatt er en tydelig aktør og en forventet samhandlingspartner i nærmiljøet. I den forbindelse har vi også sett at selve *kirkebygget* spiller en viktig rolle som arena for samhandling med nærmiljøet. Det kommer imidlertid ikke helt tydelig frem hvilken rolle relasjons-, tradisjons- og institusjonsaspektene spiller i forhold til hverandre, men det kan synes som om det finnes en liten spenning mellom det relasjonelle og det som har blitt institusjonalisert. Vi finner verken belegg i intervjumaterialet eller rom i oppgaven for å gå nærmere inn på det her.

To ulike tilnærminger

Møteplasser er viktige for å få til samhandling lokalt. Relasjon og tradisjon spiller også en viktig rolle med tanke på å få samhandlingen til å fungere. Samtidig ser vi også i materiale minst to ulike måter å nærme seg samhandling på. Den ene handler om å *møte opp*. «Jeg har veldig stor tro på å møte opp, rett og slett», sier presten på Dal. En slik tilnærming fordrer at det er etablert møteplasser å møte opp på. Samtidig utvider presten selv forståelsen av det å

møte opp når han forteller en fortelling om hvordan en eldre mann han kjente som drev et byggfirma la vinn på å møte opp for å vinne anbudsrunder. I hans lille firma fikk han alle til å møte opp en halv time tidligere enn alle andre for å vinne anbudet. På den måten utvider presten på Dal forståelsen av det å møte opp til å være noe mer enn en passiv deltaker. Å møte opp blir da å være tilstede, å gjøre seg synlig og å ta sjanser etter hvert som de kommer. Det passer også med hans forståelse av at samhandlingen lokalt har med kirkens misjonsoppdrag å gjøre, at kirken i sin natur også må være på «torget», tilstede og synlig lokalt.

Den andre linjen vi ser handler i større grad om å se ulike muligheter og trekke forbindelse mellom dem. Som vi så i analysedelen, så har vi sammenliknet dette med en avansert form for tegneleken som kalles prikk-til-prikk. Dette så vi særlig hos presten på Berg som knyttet sammen bandets konsert med en gudstjeneste. Det samme gjorde han med historielagets sted i marka da det ble etablert som gudstjenestested. Han var også opptatt av at menighetsblad kan fungere som slike koplingssteder mellom kirke og nærmiljø. Det interessante var imidlertid å se at de samme to mønstrene også fantes hos aktørene fra nærmiljøet. Bandleder fortalte at han ofte koplet både idrettslag og andre foreninger til konsertene sine. Historielaget hadde foredrag i kirken og skrev i menighetsbladet. På Dal har vi også sett at rektor koplet både idrettslag og kulturskolen til skoletilbudet, og at han også koplet kulturskolen til det som var skolens gudstjeneste i kirken før jul.

Det kan synes som om de ulike måtene å gripe samhandlingen an på til en viss grad et knyttet til de ulike aktørenes personlighet, samtidig synes det også som om de ulike aktørene også har en fleksibilitet som gjør at de tilpasser metode til den situasjonen de er i til enhver tid. I så tilfelle vil de to tilnæringsmåtene ikke være konkurrerende, men utfyllende verktøy som kan brukes for å utvikle samhandling mellom kirke og nærmiljø.

Utfordringer

Når vi spurte våre informanter om de så noen utfordringer knyttet til samhandling mellom kirke og nærmiljø fikk vi et unisont svar. Ingen aktører fra nærmiljøet så noe negativt med samhandlingen. De understreket heller viktigheten av denne samhandlingen for å styrke og

bygge det som Putnam kaller sosial kapital i et nærmiljø. En av de kirkelige ansatte sa at det i et gitt tilfelle kunne være utfordringer knyttet til samhandlingen, iallfall om det la for store begrensninger på de ulike aktørenes særegenheter. Det som imidlertid kom frem er at samhandling i mange tilfeller er avhengig av at noen tar initiativ. «Det må jo være en som står i spissen for det», sa leder for historielaget på Berg, mens presten på Berg henviste til behovet for lokale ildsjeler som avgjørende for å skape samhandling lokalt. På Dal var det frivillighetssentralen som planla, inviterte til og ledet samarbeidsforumet, og både rektor og prest understreker at forumet var helt avhengig av at noen tok den rollen. Kanskje er det nettopp her en av hovedutfordringene for samhandling lokalt ligger. Behovet for både igangsettere og opprettholdere i samhandlingsrelasjoner krever nemlig at noen *har og tar* den rollen, at det prioriteres og at noen har kapasitet til det. Hos Torgersen og Steiro så vi at det fordrer noe av den/dem som skal lede samhandlingsprosesser både i forhold til å ta initiativ, men også for å utvise toleranse, fremvise teft og evne å spille på lag. God vilje er ikke nok for å få til samhandling. Det er som rektor på Berg sier i forbindelse med at hun ønsker mer samarbeid og samhandling, men «vi har det jo så travelt hele tiden». Bandleder på Berg sier om samarbeidet mellom bandet og kirken at: «Det er en hobby, men det er mye jobb med det også.» Dersom samhandling skal skje, må det prioriteres, og det er det tydelig at det gjøres både i lokalmiljøet og hos prestene vi har intervjuet. Det finnes også andre elementer som kan vanskeliggjøre samhandling som for eksempel mangel på teft eller uklare rolleforventninger, men behovet for initiativtakere, tid og gjennomføringskraft var den utfordringen som kom tydeligst frem i vårt materiale.

Oppsummering

Når det gjelder samhandling lokalt, har vi sett at det er viktig å møtes. Lokale møteplasser kan være avgjørende for å få til samhandlingen. Vi har også sett spor etter to ulike tilnærminger til å bygge samhandling lokalt. Det handler om å møte opp for å bli kjent og bygge relasjon, og det kan handle om å kople sammen ulikt, allerede eksisterende arbeid. Det er store gevinster knyttet til samhandling mellom kirke og lokalmiljø, men det har også en pris. Det fordrer at noen tar ansvar og initiativ, og det kan kreve tid og ekstra arbeidsinnsats for å få det til. Det relasjonelle aspektet spiller en stor rolle, men står ikke

alene. Det bygger nemlig på både tradisjon og det at kirken fortsatt er en betydelig institusjon også lokalt.

3. Kirkebyggets betydning

I analysen fant vi at kirkebygget i seg selv var en viktig faktor i samhandling mellom menighet og lokalmiljø. Først og fremst kan kirkebygget være en viktig ressurs i og med sine lokaler. Både for å skape aktiviteter og møteplasser sammen med andre lokale aktører. Og ved å kunne lånes ut til lokale samarbeidspartnere, noe som vi så førte til styrket relasjon mellom menigheten og f.eks. skolen. For det andre er kirkebygget viktig ved å være det symbolet som manifesterer enkeltmenneskers tilhørighet til kirken. I likhet med Staurheims funn i forskning på kirkebranner, fant vi også eksempel på sterk tilhørighet til selve kirkebygget hos medlemmer som kommer til kirke først og fremst ved livets store anledninger og til jul. I denne delen går vi videre på en drøfting omkring kirkebyggets funksjonalitet og tilhørighet til kirkebygget som muligheter for samhandling.

Kirkebyggets funksjonalitet som mulighet for samhandling

På begge steder vi besøkte er det tydelig at kirkebyggenes moderne utforming med flere større og mindre rom, og møbler som kan flyttes på, er avgjørende for at det er attraktivt for andre aktører i nærmiljøet å låne rommene til sine aktiviteter. På Dal var frivillighetssentralens kontor tidligere samlokalisert med de kirkelige ansattes kontor i kirkens lokaler. Kirke og frivillighetssentral hadde flere felles aktiviteter, som formiddagstreff for voksne og leksehjelp for barn. Disse aktivitetene foregikk i kirkens lokaler. Leder for frivillighetssentral fortalte om de tette båndene som var til kirken, men at denne tilknytningen etter hvert ble vanskeligere bl.a. fordi frivillighetssentralen hadde behov for å bli anerkjent som en sekulær aktør når de skulle søke støtte fra kommune og stat. Rektor på grunnskolen på Berg sier: «Kirken er vår nærmeste nabo. Vi får nå bruke det rommet. Vi får bruke utstyret. Sånn praktisk er det helt fantastisk.» I intervjuet med rektor og prest på Berg ser vi at utlån av kirkens lokaler bidrar til å bygge og videreutvikle relasjonen mellom skole og kirke. Rektoren snakker positivt om opplevelsen hun og skolen har av skolegudstjenestene. Skolens bruk av kirkens lokaler til andre fellesskapsbyggende samlinger kan bidra til de positive følelsene omkring skolegudstjenesten. Dette kunne vi ikke

måle, men det er ikke utenkelig at forskjellige positive opplevelser i det samme bygget forsterker hverandre gjensidig. Dette kan bidra til at barn og ungdom har med seg videre i livet en positiv opplevelse av å være i kirken, og en positiv opplevelse av samarbeid mellom skole og kirke. Sett fra dette perspektivet er det en stor gevinst for kirken å ha funksjonelle lokaler som skolen ønsker å bruke.

Et annerledesrom

Og så finnes det en ulempe i dette samarbeidet som presten på Berg setter ord på: «Det er en sånn evig greie å prøve å gjøre det til et annerledesrom.» Presten ser på det som sin oppgave å sørge for at kirkerommet bevares som et hellig rom: Et spesielt rom for møtet mellom menneskers sårbarhet, både i glede og i sorg, og Gud. Presten ber om at de som bruker kirkerommet skal vise respekt for alter og alterring og ikke flytte på disse selv om de er mobile; og denne respekten ber han om fra både eksterne lånetakere (som skolen og bandet) og menighetens egne aktiviteter (barn- og familiearbeidet).

I teoridelen om samhandling var vi innom Torgersen/Steiro og Kants forståelse av *verdensborgeren*. Gjennom utlån av sine lokaler ønsker kirken alle elever og lærere velkommen, alle *verdensborgere*, uavhengig av religiøs og kulturell tilhørighet. Og samtidig er kirken (gjennom presten i dette tilfellet) bevisst på sine, eller rommets, toleransegrenser. Og dette med å være bevisst sine toleransegrenser så vi av Torgersen og Steiro var avgjørende for at ulike aktører kan samhandle. Gjensidig respekt er nødvendig for at samhandling knyttet til kirkerommet og kirkebygningen skal kunne skje. Og dette poenget har rektor tatt for hun er raskt ute med å legge seg flat og beklage når presten presiserer overfor henne at alteret ikke skal flyttes på. Prestens tydelighet på rommets grenser og rektors forståelse for disse grensene gjør at dette blir en fortelling som synes å styrke samhandlingen.

Det er interessant at grunnen til at presten ønsker at alter og alterring ikke skal flyttes på er for å unngå å støte noen som trenger at kirkerommet bevares som hellig. Først og fremst dersom noen har vært i eller skal i en gravferd i kirken. Presten fornemmer et behov for å bevare kirkerommet som hellig og verdig av sjelesørgeriske hensyn. I samtalene med ham

kommer det også tydelig fram at han i stor grad er opptatt av å ta hensyn til folks følelser, og når folk kommer til kirken har kirken en unik mulighet til å bidra til mening. Prestens opplevelse er at denne meningen har større mulighet for å oppstå dersom kirkerommet bevares som hellig.

Det kan synes som om det er enklere for presten å formidle behovet for kirken som et «annerledesrom» til skolens rektor enn det er å formidle det til ledere for menighetens eget barn- og familiearbeid. Kanskje handler det om at presten tenker at barn- og familiearbeidet er like mye eiere av kirkerommet som det han selv er, og at det er fare for at de kan føle seg overkjørt og ikke anerkjent av presten dersom han stiller krav til hvordan man oppfører seg i rommet. Kanskje er det slik at noen av dem som har mest eieforhold til et hellig rom også kan være dem som i minst grad behandler rommet som hellig? Vi kan kjenne igjen dette også fra Dal: Presten forteller hvordan elevene fra den kristne grunnskolen i området, i større grad enn elevene fra den offentlige grunnskolen, beveger seg i kirkerommet som om det skulle vært et hvilket som helst annet rom. Tilsynelatende uavhengig av om de hører til i menighetsfellesskapet i Dal kirke eller i en annen kirke. Denne «husvarme» holdningen handler kanskje om at troen og gudstjenestefeiring er en større del av disse barnas hverdagsliv, og at de dermed har en større fortrolighet til å utfolde hele seg i et hellig rom?

Presten på Dal strever ikke på samme måte som presten på Berg med å bevare kirkerommet som et «annerledesrom», og vi oppfatter at det henger sammen med Dal kirkes sterke sakrale preg med tydelig kirkekunst og en arkitektur som skiller rommet fra alle andre rom på stedet. Presten på Dal snakker om kirkerommets styrke og at det skal mye til for å true dette. I Bergs moderne kirkerom er det sakrale preget svakere, og det kan nok være noe av grunnen til at presten føler at «annerledesheten» har behov for å vernes om i større grad.

Tilhørighet til kirkebygget som utgangspunkt for samhandling

Kirken på Berg er en typisk norsk arbeidskirke der funksjonalitet, og kanskje en presset kommuneøkonomi, har trumfet estetikk. Fra utsiden ser den ganske anonym ut, og på innsiden er den helt klart praktisk og godt egnet til sitt bruk, men uten de store sakrale

høydepunkt. Kan folk som kommer til kirke til livets store høytider og til jul ha et nært og personlig forhold til et slikt kirkebygg? Er det ikke slik at den typen kirkemedlemmer først og fremst vil føle tilhørighet til en tradisjonell, hvitmalt trekirke eller en solid steinkirke fra i alle fall før krigen, omkranset av en vakker kirkegård der deres forfedre ligger begravet? Kan helt vanlige kirkemedlemmer kjenner tilhørighet til et funksjonalistisk bygg som kunne vært forvekslet med en skole eller et lite kommunehus? Svaret er ja. Og ikke bare et snev av tilhørighet, men sterk tilhørighet til et slikt kirkebygg er fullt mulig å kjenne. Og denne tilhørighetsfølelsen er kanskje ekstra sterk dersom du kommer til kirke bare et par ganger i året.

Denne sterke tilhørigheten finner vi hos bandlederen på Berg: «Det var åpenbart at jeg måtte gå dit, for det er kirka mi. Jeg lekte her da kirka ble bygget.» Når vi spør ham om hvordan det er for ham å spille yndlingsmusikken i kirkerommet som han føler slik tilhørighet til, er det ikke fritt for at han må renske stemmen før han svarer: «Jeg har kjent på det, jeg. Spesielt de første to årene så var det vanskelig å holde tilbake gråten. Jeg kjempet hardt med hele greia, både i forhold til musikken og det at jeg var i kirka der, som jeg har hatt et godt forhold til i mange år.» En voksen mann, musiker på hobbybasis og med et yrke som tradisjonelt har vært preget av menn, beskriver hvordan han får kontakt med sitt indre gjennom å spille musikken han er så glad i sittende i koret i dette rommet han kaller for *kirka mi*. Det er et spesielt øyeblikk når han forteller dette, og vi skjønner at her er alt som er trivielt, praktisk, underholdende eller hverdagslig skrelt bort, og vi får et glimt av hva som er hellig for denne mannen. Det som bandlederen her beskriver kan forstås ved hjelp av teoriene Staurheim bruker (objektiveringsteori, nærværsteori og habitusteori), for å forklare menneskets avhengighet av den ytre materielle verden for å få kontakt med sitt eget indre.

Da bandlederen var barn lekte han på tomte mens byggingen av kirken pågikk, og i denne kirken har han hatt de største øyeblikkene i sitt liv; først sin egen og så sine barns konfirmasjon, her giftet han seg og hit bar han barna sine til dåp. Kirkebygget og kirkerommet er fysisk materie som er fullstendig ladet med mening for denne mannen, med noen av livets største øyeblikk, kanskje også med savn etter det som var tidligere i livet og

kanskje med håp for det som ligger foran. Musikken han spiller sammen med bandet sitt bringer ham tilbake til egen ungdomstid, og er den musikken han fremdeles er mest glad i. Når han får fremføre denne musikken i det rommet som virker å være det mest hellige for ham, da ligger det meste til rette for at han får kontakt med sitt indre. I neste omgang bidrar han til at også andre i nærmiljøet kan oppleve å få kontakt med sitt indre, ved å spille denne gamle, og for mange veldig kjære, musikken i dette rommet som mange har tilhørighet til, mange flere enn de som vanligvis går dit til gudstjeneste.

Vi hadde forventet at prestens personlighet, hans synlighet i lokalmiljøet og i byen som en raus og åpen prest var en viktig grunn til at bandlederen i Berg oppsøkte lokalkirken da han ville arrangere konsert. Men så viste det seg altså at det var hans egen tilhørighet til selve kirkebygget som var avgjørende for at det var dit han gikk da han fikk konsert-idéen. Det var overraskende for oss hvor lite presten hadde å si for at bandlederen først tok initiativ til et samarbeid. Men i det videre samarbeidet er det tydelig at prestens rolle, og evne til å koble sammen aktører og aktiviteter, er avgjørende. Det er presten som så tar initiativ til at bandet bidrar på en av julens høytidsgudstjenester som menigheten har strevd noen år med pga veldig lavt oppmøte. Første gang bandet bidro på denne gudstjenesten ble antall deltakere tidoblet.

Risiko

Hvilken risiko er det for menigheten å åpne for et slikt samarbeid med et band? Det er selvsagt en risiko for at bandet behandler rommet uten respekt, at de ikke rydder etter seg eller på andre måter ikke holder avtaler. Slik er det alltid når en kirke leier eller låner ut lokalene sine. Strevet med å bevare kirkerommet som hellig drøftet vi tidligere i forbindelse med skolens lån av kirkens lokaler. Det kan også være at organisten føler seg skviset ut fordi presten er positiv til at et band skal spille til en gudstjeneste. Og kanskje er det noen i menigheten som mener at et band ikke passer inn i en høytidsgudstjeneste eller i kirkerommet. Når man slipper til nye uttrykk i et kirkerom er det sjelden at alle blir fornøyde. Og så må man som menighet og som prest veie opp mot hverandre hensynet til de som ønsker å bevare alt som det er, og muligheten for at noen nye skal finne gudstjenesten mer interessant og aktuell. Ved å alltid la alt være som det er slipper man risikoen ved å ta dette valget. Og av og til kan det spare en menighet for en utprøving som viste seg å ikke fungere. Men menigheten vil gå glipp av nyskaping dersom man aldri våger å ta en risiko og invitere inn noe som i utgangspunktet er fremmed.

En annen risiko kan være at presten blir stående alene med ansvaret og arbeidsbyrden hvis det er presten som er mottaker for et initiativ og er den som svarer ja. Og dette er nok ikke så uvanlig i og med at presten ikke sjelden er den av de ansatte som er mest synlig i lokalmiljøet, kanskje særlig gjennom kontakt med kirkens medlemmer ved kirkelige handlinger. Å stå i en slik posisjon kan oppleves ensomt. Noe av dette uttrykte presten da vi intervjuet ham dagen etter konserten: «Etter i går tenkte jeg at det her var jeg litt alene om. Det ble en lang arbeidsdag, det var det ene. Men også balansen mellom personlig engasjement og personlig egnethet – og menighetens engasjement og et fellesskap.» Presten forteller videre at han av og til vil litt mye, og han orker ikke å vente på alle, da gjør han ting heller selv. I tillegg vet vi at denne presten har som et av sine hovedmål å møte mennesker når de først oppsøker kirken, å være til hjelp er høyt på hans prioriteringsliste, og dermed kan han stå i fare for å havne i ganske mange lignende prosjekt. Over tid kan slitasjen bli stor dersom presten ikke kjenner at han har støtte fra kolleger og andre.

Oppsummering

Vi har sett at når en menighet ønsker å samarbeide med sitt lokalmiljø er selve kirkebygget en unik ressurs. Først og fremst fordi den representerer en sterk tilhørighet for mange. Selve kirkebygget er viktig for mange menneskers forhold til egen livsfortelling knyttet til store livshendelser som dåp, konfirmasjon, bryllup og gravferd. Det er grunn til å tro at denne tilhørigheten mange steder har et større potensial enn det som allerede er forløst. Hvordan kan en lokalmenighet i enda større grad legge til rette for å holde levende båndet mellom kirke og folk i tida mellom de store livshendelsene? For en god del mennesker vedlikeholdes båndet til kirken på julaften, for da er gudstjenestebesøket mange steder høyt. Og antakeligvis på allehelgensdag mange steder siden da blir pårørende etter gravferd spesielt invitert. Og det er grunn til å tro at folk opplever at de «går i kirken», også når de er i kirken for f.eks. julekonserter, nettopp fordi selve bygget så sterkt representerer kirken. Så er det kanskje en enda viktigere grunn enn den økonomiske for at menigheter skal leie (eller låne) ut sine kirkerom til konserter og andre arrangement.

Mange steder er kirkebygg også en fantastisk ressurs fordi det har lokaler som kan lånes eller leies ut til andre aktører i nærmiljøet. I de to menighetene vi har undersøkt er det skole, frivillighetssentral og et lokalt band som har fått denne muligheten. Og som vi ser av undersøkelsene våre har disse utlånene i stor grad kastet av seg mer samarbeid. Et slikt utlån er sjelden uten risiko og kostnader, men gevinstene synes å være enda større. Det vi ikke har gått inn på i vår undersøkelse er hvordan f.eks. utlån til en skole påvirker menighetens økonomi f.eks. gjennom behov for mer vask, eller hvordan utlån legger beslag på administrativ innsats fra andre i staben. Dette er kostnader som må regnes inn dersom man ønsker et slikt utlånsforhold. Men igjen vil vi holde fram at det grunnlaget en slik ordning legger for annen type samarbeid, og for å bli anerkjent som en aktuell samarbeidspartner, ser ut til å ha en veldig høy verdi.

4. Gudstjenesten som sted for samhandling

I analysen fant vi at gudstjenestefeiring har en sentral plass i samhandlingen mellom menighet og lokalmiljø. Og da vi så nærmere på hva som skjer i disse gudstjenestene oppdaget vi at de åpner for noe nytt som ikke ville skjedd dersom aktører fra lokalmiljøet

ikke bidrar; *et tredje rom*¹⁰² kan oppstå i møte mellom gudstjenestens uttrykk og elevenes dans og sang, bandets musikkstil og historielagets sted i marka. I arbeidet med å gi plass til lokale aktørers uttrykk, ser vi at prestene står i et spenn mellom å være lojal til kirkens liturgier og å bidra til å skape denne åpenheten som gjør *det tredje rommet* mulig.

Side ved side eller sammen

Vår erfaring fra eget arbeid med gudstjeneste er at når enkeltpersoner eller grupper inviteres inn til en gudstjeneste kan disse ofte karakteriseres som *gjester* i gudstjenesten. Og det de bidrar med blir mer eller mindre stående som innslag. Ofte passer disse innslagene veldig godt inn, f.eks. om det er korsang eller solosang som fremføres etter prekenen, etter dåp eller under nattverd. Eller det er en representant fra en organisasjon som holder appell for et offerformål. Å invitere gjester inn på en slik måte kan være en god måte å bygge relasjon med grupper og enkeltpersoner i lokalmiljøet. Det har selvsagt en verdi i seg selv at flere stemmer lyder under gudstjenesten, og et slikt samarbeid kan gi grunnlag for annet og mer samarbeid. Vårt utgangspunkt er at alt positivt samarbeid har en verdi.

Men når grupper eller enkeltpersoner inviteres til å ha et innslag i en gudstjeneste, uten at de er med i planleggingen og tenkningen på forhånd, er det mindre sannsynlig at *et tredje rom* oppstår. Når man kommer til kirkerommet for å feire gudstjeneste, *det første rommet*, vil både prest, organist, frivillige gudstjenestemedhjelpere, gjestekoret/ gjestesolisten/ gjesteapellant, de som vanligvis pleier å gå til gudstjeneste, de som vanligvis ikke pleier å gå til gudstjeneste, men som møter opp for å høre gjesten(e); alle disse vil ha med seg sine oppfatninger av gudstjenesten og kirkerommet, disse oppfatningene kan forstås som *det andre rommet*. Om det tredje rom skal oppstå må disse *andre rommene* møtes, brytes, gjensidig åpne seg for hverandre og påvirke hverandre. Det betyr at gjestene ikke lenger bare kan være gjester, de må ta eierskap i gudstjenesten, være med og legge premissene for det som skal skje, kanskje er det nødvendig at de slipper til i planleggingsfasen og får mulighet til å lytte til de andre aktørene (prest, organist, frivillige gudstjenestemedhjelpere),

¹⁰² I teoridelen viste vi at begrepet, *det tredje rom*, henter vi fra Lefebvre og Soja, og måten dette er brukt i norsk sammenheng blant annet av Lid og Lerheim.

selv bli hørt og få komme med forslag og innvendinger. Det er slett ikke alltid at det skjer, men gjennom en slik prosess kan noe helt nytt oppstå, *et tredje rom*.

Som vi så i analysedelen skjer dette når skolen og kirken på Dal samarbeider om julemarkering. Rektor var ikke fornøyd verken med stemningen rundt eller oppmøte til skolegudstjenesten før jul. Dette ønsket han å gjøre noe med, og begrunner det ut fra skolens ansvar for å ta vare på den kristne kulturarven og ut fra et ønske om å skape en positiv opplevelse av fellesskap for elevene, foreldrene deres og skolens ansatte. Rektor hadde noen forslag til presten som handlet om å bytte navn fra «skolegudstjeneste» til «julemarkering», og større involvering av elevene blant annet gjennom kulturskolens program. Presten møtte rektor på alle disse punktene, og det synes som om de begge tok et skritt inn mot hverandre. Her drar de også veksler på at de begge har en lojalitet til stedet og de som hører til, og de er opptatt av både å forstå og bidra til stedets identitet, som vi så tidligere i drøftingen.

Rektor forteller at han synes presten treffer bra på forkynnelsen på julemarkeringen; både at han legger seg på et kunnskapsnivå som stort sett alle elevene kan forstå, og at han bruker et språk som oppleves som samlende. Han går så langt som å si at det presten formidler kunne vært sagt i nær sagt alle religioner. Presten på sin side er bevisst på at de verdiene han formidler er dypt kristne, men han formidler altså på en slik måte at rektor på en flerreligiøs skole er trygg på at her kjenner alle elever, alle foreldre og alle ansatte seg inkludert. Presten stusser ved kulturskolens bidrag, han opplever at det ikke passer helt inn, i motsetning til skolens bidrag som i større grad kobler seg på juleevangeliet og de kristne verdiene knyttet til jul. Rektor, på sin side, trekker fram kulturskolens bidrag som en viktig grunn til at julemarkeringen fungerer slik som han ønsket det. Her ser vi et eksempel på at de ulike aktørene ikke nødvendigvis er helt samstemte i hva som gjør at samhandlingen fungerer etter sin intensjon. Men de er begge enige om at de har fått til noe de begge er fornøyd med. Presten ser ut til å leve greit med å ikke vite sikkert om alle skolens eller kulturskolens bidrag vil passe godt inn og holde det kvalitetsnivået han selv kunne ønske seg. Og det kan synes som at rektor ønsker dette samarbeidet med kirken så sterkt at han investerer mye for å trygge elever og foreldre som tidligere har bedt om fritak fra

skolegudstjeneste. En julemarkering i skolens egne lokaler og uten prestens og organistens bidrag vil åpenbart mangle noe, ifølge rektor.

Musikk skaper noe nytt

Også på Berg ser vi tilløp til at *et tredje rom* oppstår i forbindelse med bandet som bidrar på en av julens høytidsgudstjenester og når menigheten feirer gudstjeneste ute i marka i samarbeid med historielaget. På både høytidsgudstjenesten og utegudstjenesten får organisten fri, og bandet leies altså inn til julens gudstjeneste og man leier inn en som spiller trekkspill til utegudstjenesten. Musikk kan oppleves som et av de sterkeste og viktigste uttrykkene i en gudstjeneste. Gudstjenestene i Den norske kirke er de fleste steder sterkt preget av orgelet som hovedinstrument. Om dette er bra eller ikke er det selvsagt delte meninger om. Noen kan ikke tenke seg å feire gudstjeneste uten orgel, mens andre setter pris på at orgelet erstattes av piano eller kanskje et helt band. Når organisten byttes ut med band, som har spesialisert seg på populærmusikk, forandres noe i gudstjenesten. Musikere med trommer, bass, gitar og el-piano bidrar med andre lyder og klanger, og ofte også andre rytmer, enn et orgel og en organist. Trekkspill gir også andre assosiasjoner enn et orgel. Trekkspill assosieres gjerne med gammeldans og viser, og fra kristen sammenheng med Frelsesarméen og en friere gudstjenesteform. Ulike musikkinstrumenter og musikkuttrykk åpner for ulike assosiasjoner. Og når andre instrumenter enn orgelet (evt. pianoet) møter gudstjenestens melodier i salmesang og messetoner skjer det noe annet. På høytidsgudstjenesten i Berg forsterkes dette andre uttrykket ved at bandet også spiller noen av sine egne låter. Populærmusikken blandes med gudstjenestens tradisjonelle uttrykk både gjennom akkompagnement og ved å lyde fritt «som seg selv». Også dette at rommet fylles med ti ganger så mange mennesker som vanlig preger denne gudstjenesten og bidrar til at det skapes noe nytt, *et tredje rom*.

Vann fra spring og innsjø

Vi presenterte i analysedelen hvordan presten på Berg ordner dåpsvann til gudstjeneste i marka. Vanligvis fyller kirketjeneren vann fra en vask på sakristiet oppi en dåpskanne. Når presten på Berg skal ut i marka og feire dåp tar også han med vann fra kirka, men han bruker

termos i stedet for dåpskanne for å kunne frakte vannet og for å holde det varmt den tiden det tar å reise ut i marka. For å understreke sammenhengen mellom kirkehuset og marka, Guds frie natur og skaperverk, henter han vann fra en innsjø i nærheten av der gudstjenesten feires. Slik knytter han dåpen som skjer i marka sammen med den kirken som dåpsbarnet døpes inn i. Vannet fra innsjøen er kaldt. Når det blandes med vannet fra kirken blir det riktig temperatur. Vannet, som en blanding av kirkens springvann og naturens innsjøvann, blir et symbol på at det oppstår noe nytt når kirken tar med seg gudstjenesten ut til historielagets sted i marka.

Risiko

Vi tar en risiko når vi åpner oss mot andre og inviterer inn til samhandling. Slik er det i alle relasjoner vi står i. Å slippe noen andre inn på seg innebærer en risiko for at den andre vil finne noen den ikke liker eller ikke forstår, kanskje er det noe den andre vil gjøre narr av eller protestere mot. Kanskje oppdager den noe som den føler seg krenket av. Og hva møter vi hos den andre? Vi risikerer at den andre ønsker å bidra med noe som vi ikke liker eller ikke synes er bra nok. Kanskje må vi si nei, det går ikke, og da risikerer vi å såre den andre. Grensen mellom tillit og mistillit kan være ganske skjør, og særlig dersom man ikke er helt samstemte i hva man ønsker å oppnå.

Når presten på Berg inviterer bandet til et samarbeid risikerer han at de ønsker noe i denne gudstjenesten som han må si nei til. Kanskje vil de be om at alteret må flyttes fordi akustikken krever at trommene står akkurat der hvor alteret står? Vi har sett prestens på Bergs holdning til å flytte alteret og kan med ganske stor sikkerhet si at dette er et krav han ikke ville gått med på. Og hvordan ville da samarbeidet gått videre? Ville det konkurrerende hensynet mellom akustikk og hellig-sted satt en stopper for det hele? Nå er relasjonen mellom bandleder og prest veldig god, og det er tydelig at gjensidig respekt preger kommunikasjonen og samhandlingen. Men det er selvsagt en mulighet for slitasje over tid, og bandleder sier at det er tidkrevende å forberede konserten og gudstjenesten. Det er mye øving som skal til, og den ene musikeren må reise et stykke for å kunne være med. Dersom bandet skulle bestemme seg for å avslutte samarbeidet er det en risiko for at kirken vil få problemer med å fylle denne julens høytidsgudstjeneste med noe annet.

Begge prestene forteller om spennet de står i mellom å være lojal mot Den norske kirkes liturgi og med å komme i møte samarbeidspartnere. Så langt virker det som om presten på Berg har kunnet ta kontroll på akkurat liturgien i det gudstjenestesamarbeidet han står i med lokale aktører. Og det virker som om det er viktig for ham å være lojal mot kirkens liturgi. Presten på Dal har møtt større utfordringer på dette, og da særlig i samarbeid med skolen om julemarkering. Han sier selv at dersom det kom noen fra Den norske kirke for å undersøke hva han gjør kan det være at han ville fått motstand. Etter hva han forteller om julemarkeringens innhold tviler vi på at noen ville reagert på dette, eller så vil det i tilfelle være med mange skolegudstjenester i landet vårt som får kritikk. Samtidig som han er usikker på å om julemarkeringen ville slippe gjennom i en slags liturgisk nemnd, så er han likevel trygg på det han gjør. Holdningen hans er at til gudstjeneste er vi ikke samlet for å la være å gjøre noe galt, men for å prøve å gjøre noe riktig. Denne holdningen se ut til å gi ham et så trygt utgangspunkt at han evner å komme rektor i møte. Dette tror vi at kirken vinner mye på; relasjonen til skolen blir sterkere og tryggere, flere barn på stedet får oppleve fellesskap og et positivt møte med kirken, og ser man stort på det kan man si at nærmiljøet styrkes ved at kirke og skole bygger relasjon, støtter hverandre og sammen tilbyr et møtested for elever, foreldre og skolens ansatte.

Når presten på Berg flytter gudstjenesten ut i marka er det en åpenbar risiko at flere av dem som pleier å gå til gudstjeneste ikke møter opp. Det kan være på grunn av dårlig helse at en utegudstjeneste ikke er aktuell, eller fordi de ikke ønsker å bruke den ekstra tiden det tar å komme seg ut til gudstjenestestedet, eller fordi de av prinsipielle grunner mener at en gudstjeneste skal foregå i kirkerommet. Det er en risiko for at noen vil føle seg sviktet av kirken når kirken gjør gudstjenesten praktisk mindre tilgjengelig. Det er selvsagt også en risiko for dårlig vær som gjør det vanskelig å gjennomføre gudstjenesten ute. Og det er en fare for at det blir mye praktisk for presten å ordne, som å frakte med seg presteklær og annet utstyr, og igjen at han kan kjenne seg alene i det hele og uten støtte fra kolleger. På sikt kan dette føre til slitasje.

5. Presten

«Finnes det én type prest som er bedre på utadrettet virksomhet?», spurte presten på Berg. For å kunne svare generelt på det spørsmålet måtte vi hatt et større utvalg enn det vi har hatt. Utvalget vårt er også for lite til at vi kan trekke tydelige slutninger om hvordan endring i rammene har påvirket presterollen. De to prestene vi intervjuet var forskjellige på mange områder, samtidig som de har noen likhetstrekk i form av kjønn, etnisitet, sivil status, utdanning og det at de begge er prester i Den norske kirke. Samtidig var det i møte med de to prestene noen trekk som ble særlig tydelige. Det ene var hvordan de begge synes å ha et både fleksibelt og pragmatisk forhold til prestatjenestens rammer.

De har begge erfaringer fra å bo i menigheten, og begge understreker at både prester og andre kirkelige ansatte ideelt sett bor i menigheten. Samtidig ser vi at de begge har erfaringer av at det å ikke bo i menigheten kan kompenseres for på andre måter. Når de forsøker å utdype dette, så peker de på viktigheten av å ha *kjærlighet* til stedet. De beskriver det som å *ha hjertet sitt* på stedet, å elske det og å lære det å kjenne. På samme måte er de begge tydelige på at det å bo på stedet når man har barn kan gi mye gratis tilknytning og grunnlag for samhandling. Uten barn må mange relasjoner bygges opp på andre måter. Vi ser samtidig at presten på Berg, som selv er i en annen livsfase, synes å skape relasjoner på andre måter.

En fleksibel og pragmatisk tilnærming kjennetegner også måten de synes å forholde seg til både bruk av presteskjorte, den nye arbeidstidsavtalen og til føring av arbeidstid i programmet TID. Når det gjelder bruk av presteskjorte, eller snipp, så er det tydelig at begge prestene har et litt ambivalent forhold til hvordan presteskjorten kan trygge situasjoner samtidig som den kan skape avstand. De har derfor valgt å bruke presteskjorten slik de selv synes det fungerer best for dem de møter, men også for dem selv. Presten på Berg bruker gjerne presteskjorte på butikken for å minne om kirkens tilstedeværelse, mens presten på Dal gjør det sjeldnere fordi han tenker at de som bor på stedet vet hvem han er allerede. Det varierer om de bruker snipp i forbindelse med sørgesamtaler og andre samtaler, og de lar være om de opplever at det kan skape avstand til dem de skal snakke med.

De to prestene vi intervjuet synes også å ha et både pragmatisk og fleksibelt forhold til arbeidstidsavtalen og føring av arbeidstid. Den nye arbeidstidsavtalen har ikke medført stor forandring for måten de to prestene jobber på, men det at de må lage planperioder åpner de for at *kan* være med å bidra til en bedre regulering av jobb og fritid. Samtidig forteller de at de sjelden forholder seg til arbeidsplanen etter at den er levert inn, og at arbeidstidsføringen i etterkant gjøres tilnærmet atskilt fra planleggingen. Det kommer frem i materialet at arbeidstidsavtalen kan ha potensiale i seg til å true både yrkesfrihet, men også prestens muligheter til å bygge relasjoner til lokale aktører og delta i samhandlingen lokalt ettersom samhandling ikke sorterer under lovfestede oppgaver. Da er det som leder av historielaget på Berg uttrykte: «Å sette i gang nye ting krever jo ekstra. Noen mener at de ikke er betalt for det.»

Samlet sett, så blir det tydelig at de to prestene vi intervjuet begge hadde et fleksibelt og pragmatisk forhold til prestatjenestens rammer. Samtidig var de begge tydelige på at endringene i rammene har gjort prestene mer avhengige av prestens ledelse. En fleksibel prest muliggjør fleksibilitet også for den enkelte prest, men med den nye føringen av arbeidstid kan også prestene legge sterkere føringer på prestene. Det kan igjen være en trussel for hvordan en prest kan utføre ikke-lovpålagte tjenester som for eksempel samhandling med lokale aktører. Ledelse er med andre ord ikke mindre viktig i forhold til prestatjenesten enn det har vært tidligere. I den forbindelse kan det være interessant å se på den erfaring rektor på Dal har gjort seg gjennom å droppe det han kaller *mikroledelse* og heller gi mer frihet til lærerne, for så å oppleve at: «De [lærerne] strekker seg lengre enn forventet.» En annen ledelsesutfordring som prestene vi intervjuet pekte på var når nedgang i både kirkens statistikk legges ned på individnivå og blir en bekostning som den enkelte prest må bære.

En fleksibel og pragmatisk måte å forholde seg til prestatjenestens rammer på kjennetegnet altså begge prestene vi intervjuet. Et annet kjennetegn var hvordan de omtalte tjenesten som et *kall*. Det kom tydelig frem i materialet at de så på prestatjenesten som et livsprosjekt, noe mer enn bare et yrke. En slik forståelse av tjenesten som *kall* knytter prestatjenesten enda tettere sammen med presten som person. Dette bekreftes gjennom

intervjuene vi gjør med samhandlingsaktørene fra lokalmiljøet. Som vi så tidligere så spilte personlig relasjon en rolle for samhandling, i alle fall i samspill med tradisjon. Når lokale aktører skal beskrive prestene er det flere av dem som trekker frem viktigheten av at presten er *folkelig*. Det samme sier de om prestens forkynnelse og språket han bruker. Når det gjelder prestens formidling, språk og valg av ord trer det frem et tydelig mønster. Det var tydelig at det var avgjørende for de lokale aktørene at de opplevde presten både som autentisk, men også som både folkelig, tilgjengelig og forståelig. Eller som rektor på Berg sa: «Men presten er jo veldig folkelig. Det er ingen av de prestene her som bruker noe sånn, snakker sånn latin til folket, de gjør ikke det.» Det var også tydelig at prestene fra sin side vektla det å snakke forståelig og at de brukte mye tid på å *lukte* seg frem til riktig bruk av ord: «Det går på resonans. Du må treffe en resonans», sa presten på Dal.

Samlet sett, så synes det som om det ligger en spenning mellom hvordan presten forholder seg til prestatjenestens rammer og tjenesten for øvrig. I møte med rammene for tjenesten så synes de begge å møte dem med fleksibilitet og pragmatisme, samtidig gir de tydelig uttrykk for at selve nerven i prestatjenesten er en opplevelse av *kall* som gjør at de går inn i tjenesten som et livsprosjekt hvor personlighet og tjeneste, liv og yrke veves sammen til en enhet. Dette er et interessant funn som peker i samme retning av det som Kaufman, Gaarden og Felter så da de etterlyste en pastoralteologi som samtenker embetsteologi, kallsteologi og spiritualitet og ikke ser på person, profesjon og embete som atskilte størrelser.

Skille mellom prestenes forståelse av tjenesten som *kall*, som noe som er tett knyttet til deres person og liv, til forskjell for prestatjenestens rammer kan være av særlig interesse for kirken i forhold til den rekrutteringsutfordringen kirken står overfor. I en rapport rådgivningsfirmaet PricewaterhouseCoopers(PwC) gjorde for Den norske kirke understreker de i innledningen at det er de ansatte som er kirkens fremste ambassadører, og at det er de som i «interaksjon med befolkningen har en direkte påvirkning på om hvorvidt man kan snu trendene og de utfordringene kirken har kjent på over mange år knyttet til både medlemmer

og rekruttering.»¹⁰³ Dersom det er opplevelsen av *kall* som i så stor grad fungerer som både nerve og drivkraft i tjenesten, bør det i ledelsen av prestedtjenesten og i prestedtjenestens rammer være tilstrekkelig rom for at dette kallet til prestedtjeneste som et livsprosjekt kan utfolde seg.

¹⁰³ https://kirken.no/globalassets/kirken.no/om-kirken/slik-styres-kirken/kirkeradet/2020/desemberm%C3%B8tet/kr_84_1_20_hvordan%20skal%20dnk%20bli%20en%20attraktiv%20arbeidsplass.pdf 07.12.20

VI. Konklusjon

Bakgrunnen for dette prosjektet var en forforståelse av at det er annerledes å være folkekirke på urbane tettsteder i dag, enn det har vært å være statskirke i et mer enhetlig og mindre urbanisert samfunn. Denne forforståelsen bygget også på våre erfaringer som prester på urbane tettsteder.

Med denne forforståelse av at kirkens rolle i det norske samfunnet er i endring, begynte vi prosjektet vårt med å ta utgangspunkt i tre forskningsspørsmål: *Hvilken rolle spiller kirken på urbane tettsteder? Hvilke muligheter er det for samhandling mellom kirke og nærmiljø på slike steder? Og: Hva er prestens rolle i denne samhandlingen?*

Etter anbefaling fra biskopene valgte vi ut to menigheter som var antatt å samhandle godt med lokalmiljøet. Vi foretok et feltarbeid hvor vi besøkte menighetene og intervjuet både prestene og deres samhandlingspartnere i lokalmiljøet. Etter å ha kodet og kategorisert intervjumaterialet, satt vi igjen med fem hovedfunn som vi ønsket å se nærmere på. Deretter søkte vi ulike teoriperspektiver som kunne hjelpe oss åpne å funnene.

Noe av det som overrasket oss i intervjuene var hvor viktig *stedets identitet* syntes å være for de ulike aktørene. Det var nesten som om *stedet* fremstod som en tredjepart i samhandlingen, og det syntes som om det å *tune seg inn* på stedets identitet bidro til å skape *felles grunn*, en slags plattform som samhandlingen kunne bygges på. Denne prosessen kan være avhengig av flere faktorer, men felles *møteplasser* syntes å være særdeles viktig.

Et annet overraskende funn var hvor viktig rolle *kirkebygget* spilte i samhandlingen. Om det var utlån av rom eller om det var opplevelsen av tilhørighet som bygget skapte, så var det tydelig at kirkebygget var en viktig faktor i samhandlingen mellom kirke og lokalmiljø. Tilsvarende viste det seg i vårt materiale at *gudstjenesten* fungerte som en samhandlingsarena på begge de to stedene vi besøkte. Det var særlig interessant å se at der hvor vi hadde en forventning om at samhandling mellom kirke og lokalmiljø i større grad

handlet om at kirken beveget seg *ut* i lokalmiljøet, syntes det å være minst like viktig at kirken ble åpnet slik at lokalmiljøet kunne komme *inn*.

De to siste funnene handlet om kirken som samhandlingspartner og prestens rolle i samhandlingen mellom kirke og lokalmiljø. Et tydelig funn hos oss var at kirken fortsatt er en *ønsket* samarbeidspartner i lokalmiljøet. Dette ble særlig tydelig i intervjuene vi gjorde med to barneskolerektorer. Det kom også tydelig frem at kirken spiller en viktig rolle i lokalsamfunnet begge de to stedene vi besøkte, både gjennom å styrke og fremme stedets identitet, men også i forhold til å delta i byggingen av sosial kapital på stedet. Når det gjelder prestens rolle i samhandlingen, kom det frem i våre intervjuer at prester på mange måter har et godt utgangspunkt for å delta i samhandlingen lokalt. Prester har en både tydelig rolle og ofte et stort nettverk i lokalmiljøet. Blant de lokale aktørene vi intervjuet var det mange som vektla prestens *folkelighet* som noe positivt for samhandlingen, samtidig kom det også tydelig frem i vårt materiale at den personlige relasjonen ikke står alene, men bygger på tradisjon og kirkens *standing* i lokalmiljøet. Begge prestene vi intervjuet gav uttrykk for at de hadde et pragmatisk forhold til presterollens endrede rammer. Det var tydelig for begge de to prestene at verken ordnet arbeidstid eller oppheving av boplikt var avgjørende for hvordan de forstår og utfører tjenesten, og at opplevelsen av tjenesten som *kall* var viktig. Begge de to prestene så på prestatjenesten som et *livsprosjekt*.

Det var flere ting i vårt materiale det kunne vært spennende å se nærmere på, men som vi ikke hadde mulighet til innenfor dette prosjektets rammer. Blant annet synes det å være en spenning knyttet til skillet mellom det hellige og det alminnelige. Denne spenningen synes også å påvirke samhandlingen i lokalmiljøet og forståelsen av prestens rolle. Presten synes å fungere som en slags «garantist», en slags *ekspert* på det hellige i lokalmiljøet. Det er presten som sørger for å beholde kirkerommet som et annerledes rom. Samtidig kommer det tydelig frem at prestens folkelighet også er viktig, kanskje ikke minst for å gjøre ham/henne tilgjengelig.

VII. Fem utfordringer

I denne rapporten har vi valgt å fokusere på fem funn som kom frem i datamaterialet. Slik vi ser det, så følges de fem funnene av fem særskilte utfordringer for Den norske kirke.

Kirken er lokal

Et av funnene som overrasket oss mest var hvilken rolle *stedet* og *stedets identitet* spilte for å få til samhandling lokalt. Det var som om stedsidentiteten stod frem som en slags tredjepart i samhandlingen og gav *felles grunn* for aktører som i utgangspunktet hadde ulik begrunnelse for samhandlingen. Det ligger i kirkens natur at den hører til på et *sted*, og kirkens *stedegenhet* fremstår i vårt materiale som et av kirkens fremste fortrinn for å bidra til og delta i samhandling lokalt. Derfor tror vi det er avgjørende at presten er knyttet til et sted også i fremtiden, og at prester i minst mulig grad trekkes ut av den lokale konteksten.

Utfordring: La prester være lokale

Kirkebygget er en ressurs

På vei inn i prosjektet var en av våre forventninger at vi skulle finne prester som var opptatt av å bringe kirken ut i nærmiljøet, ut på torget. Derfor var det interessant å finne at *kirkebygget* viste seg å spille en viktigere rolle i samhandlingen mellom kirke og lokalmiljø enn det vi hadde forventet. Særlig understreket aktørene fra lokalmiljøet at *tilhørigheten* til kirkebygget spilte en sentral rolle i deres samhandling med kirken. At kirkebyggene var fleksible og ble åpnet for andre aktører enn bare den gudstjenestefeirende forsamlingen bidro til å skape bredde i samhandlingen. Kirkebygget er et viktig symbol på tilhørighet, så gi folk anledning til å bruke kirken.

Utfordring: La kirken være åpen for folk

Gudstjenesten er en samhandlingsarena

Intervjumaterialet viste oss at kirkebygget er en ressurs for samhandling, men vi fant også at *gudstjenesten* i flere tilfeller fungerer som samhandlingsarena. Og når gudstjenesten fungerer som samhandlingsarena, kan det oppstå noe nytt. Når presten på Berg tar med seg

vann fra kirken som han blander med vann fra en lokal innsjø til dåpsfeiringen på historielagets gård ute i marka, så oppstår noe nytt, en ny kopling mellom kirke og nærmiljø, et slags *tredjerom (thirdspace)*. I gudstjenester hvor grensen mellom de ulike aktørene ble opphevet, hvor ansatte, gjester, arrangører og deltakere i større grad ble likestilt, oppstod det noe nytt, et nytt fellesskap, en ny form for gudstjeneste. Ansatte i kirken tar en risiko når de åpner seg og inviterer inn til samhandling, men det er når andre får være med å prege gudstjenesten at det skapes noe nytt. En oppfordring blir derfor å la flere få slippe til i gudstjenestearbeidet.

Utfordring: La flere slippe til i gudstjenestearbeidet

Kirken er fortsatt ønsket

Noe av det mest spennende med prosjektet var muligheten til å etterspørre hvordan *lokale aktører* tenker om samhandlingen med kirken. Et tydelig funn i den forbindelse var at selv om kirkens rolle i samfunnet er endret, så er kirken fortsatt en ønsket samhandlingspartner lokalt. «Uten kirken er det noe som mangler», sa rektor på Dal, og oppsummerer det flere av de andre aktørene pekte på. Kirken er en viktig bidragsyter når det gjelder å delta i bygging og styrking av sosial kapital i et lokalmiljø. Lokal samhandling kan motvirke utenforskap, skape tilhørighet, bygge ned sosiale forskjeller og forsterke stedsidentitet. Selv om kirkens rolle i samfunnet er endret, er kirken fortsatt ønsket som samhandlingspartner og kan derfor med frimodighet ta del i samhandlingen lokalt.

Utfordring: Møt opp og vær tilstede

Presten har en sentral rolle

Parallelt med at kirkens rolle i samfunnet er endret, har også presterollen og prestetjenestens rammer endret seg. De to prestene vi intervjuet gav uttrykk for at de hadde et pragmatisk og fleksibelt syn på de endrede rammene. Det som synes å være nerve og drivkraft i tjenesten var forståelsen av prestetjenesten som *kall*, som et *livsprosjekt*. I en slik forståelse av prestetjenesten spiller *prestens person* en stor rolle. At presten er *folkelig* og at hun formidler på en forståelig måte synes å være viktig for å få samhandlingen til å fungere.

Samtidig ble det også i vårt materiale tydelig at den personlige relasjonen ikke står alene, men bygger på tradisjon og kirkens *standing* i lokalmiljøet. Dersom opplevelsen av *kall* er en viktig motivasjonsfaktor for prester, vil det være avgjørende med gode rammer som gir rom for at prestedtjenesten kan utfolde seg som et livsprosjekt .

Utfordring: Gi rom for at prestedtjenesten kan utfolde seg

Litteraturliste:

- Bryman, Alan (2012) *Social Research Methods*, Oxford University Press.
- Byfuglien, Helga Haugland (2015) "Etterord" i Dietrich, Stephanie (red.) *Folkekirke nå*. Oslo. Verbum akademisk.
- Bø, Tove (13.01.2016) Presterollen har endret seg betydelig. *Vårt Land* (avisartikkel)
- Cameron, H. et al (2010) *Talking About God in Practice: Theological Action Research and Practical Theology*, SCM Press.
- Claridge, Tristan (2018) "What is the difference between bonding and bridging social capital?" Artikkel i Social Capital. <https://www.socialcapitalresearch.com/difference-bonding-bridging-social-capital/>
- Engen, Nils Arne og Nyronning, Sverre M. (1999) *Godfoten: Samhandling – veien til suksess*. Aschehoug. Oslo.
- Habermas, Jürgen (2008) *Notes on a post-secular society*. Signandsight.com
<http://www.signandsight.com/features/1714.html>
- Hegstad, Harald (2009) *Den virkelige kirke. Bidrag til ekklesiologien*, Tapir akademisk forlag
- Hegstad, Harald (2015) *Kirken som fellesskap*, trykket i «National kristendom til debat», red. Jeppe Bach Nikolajsen, s.254.
- Holmberg, Andreas (2019), *Kyrka i nytt landskap: en studie av levd ekklesiologi i Svenska kyrkan*, Skellefteå: Artos Academic
- Ideström, J. og Linde, S. (2017), *Det här är någonting vi måste göra*, Svenska kyrkans forskningsenhet, Uppsala
- Jacobsen, Dag Ingvar (2018) *Hvordan gjennomføre undersøkelser? Innføring i samfunnsvitenskapelig metode*, 3. utgave, Cappellen Damm Akademisk
- Kaufman, Tone S. (2016), *Verken «24/7» eller «Ni-til-fire»: Presterollen mellom arbeid og fritid hos norske menighetsprester*. Tidsskrift for praktiske teologi 2/16, Luther Forlag, Oslo
- Kaufman, Tone S. og Felter, Kirsten D. og Gaarden, Marianne, *Person og tjeneste. Persondimensjonens betydning for prestens profesjonsutøvelse*, Tidsskrift for praktisk teologi 2/16, Luther Forlag, Oslo
- Kierkegaard, Søren (1964) Synspunktet for min forfatter-virksomhed: En ligefrem meddelelse, rapport til historien. Oslo. Gyldendal.

Kjellin, Kristina H. (2016) *En bra plats att vara på. En antropologisk studie av mångfoldsarbete och identitetsskapande inom Svenska kyrkan*. Skellefteå. Artos Academic

Lied, I. M. og Wyller, T. (red.) (2017), *Rom og etikk: Fortellinger om abivalens*, Cappelen Damm Akademisk

Norris, Pippa og Ingelhardt, Ronald (2004) *Religious Organizations and Social Capital*. Artikkel i ICNL, International Center for not-for-profit.law
<https://eee.incl.or/resources/research/ijnl/religious-organizations-and-social-capital>

Peng, J.; Strijker D. og Wu, Q (2020) *Place identity: How Far Have We Come in Exploring Its Meanings?* *Frontiers in Psychology*
<https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2020.00294/full>

Plan for diakoni (2020) Kirkerådet. Den norske kirke.

Proshansky, Harold (1978) *The City and Self-Identity*. Sage Journals.
<https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0013916578102002>

Putnam, Robert (2000) *Bowling alone: The Collapse and Revival of American Community*. Simon&Schuster Ltd. USA

Putnam, Robert (2010) *American Grace*. Simon&Schuster Ltd. USA.

Raadik-Cottrell, Jana (2010) *Cultural Memory and Place Identity: Creating place experience*.
https://mountainscholar.org/bitstream/handle/10217/39047/RaadikCottrell_colostate_0053A_10030.pdf?sequence=1

Relph, Edward (1976) *Place and placelessness*. London. Pion.

Rugland, Åse (2020) Masteravhandling: «*Fra fri til bundet?*» – *Presters opplevelser ved innføring av fast arbeidstid*, <https://prest.no/artikkel/masteravhandling-fra-fri-til-bundet-presters-opplevelser-ved-innforing-av-fast-arbeidstid/> 12.10.20

Saxegaard, Fredrik (2009) *Presten som symboliserende, strategisk og samhandlende leder: en modell for sokneprestens lederskap i folkekirken*. Halvårsskrift for praktisk teologi, 26(2), s.17-28

Soja, Edward W. (2000): *Thirdspace: Expanding the scope of geographical imagination*; kapittel i *Architecturally speaking: practices of art, architecture, and the everyday*, Red, A., Routledge, London

Staurheim, Ingrid G. (2020) *Kirkebygg og identitet. En religionssosiologisk undersøkelse av folks forhold til kirkebygget belyst gjennom reaksjoner på (to) kirkebranner*. PhD-avhandling ved Teologisk fakultet.

Staurheim, Ingrid G. (06.11.2020) Kirkebranner forteller oss noe viktig. *Vårt Land*

Stålsett, Sturla J. (2015), *Folkekirken i et livssynsåpent samfunn: kirke for alle? Økende tros- og livssynsmangfolk som utfordring til Den norske kirkes selvforståelse* Folkekirke nå. Oslo. Verbum akademisk.

Swinton, J. og Mowat, H (2006) *Practical Theology and Qualitative Research*, SCM Press

Taylor, Charles. (2007) *A Secular Age*. The Belknap press of Harvard University Press.

Timmann-Mjaaland, Angela (2019), *Kall og autoritet. En studie av soknepresters autoritet i endringsprosesser*. Tidsskrift for praktisk teologi 1/2019.

Tjora, Aksel. (2017) *SDI: Stegvis-deduktiv induksjon og koding av kvalitative data*.

<https://www.youtube.com/watch?v=V7kHfYV8H4> 01.10.20

Torgersen, Glenn-Egil og Steiro, Trygve J.(2009) *Ledelse, samhandling og opplæring i fleksible organisasjoner*. Læringsforlaget.

Torgersen, Glenn-Egil og Steiro, Trygve J. (28.02.2020) Når krisen inntreffer. Samhandling for å møte det uforutsette. Debattinnlegg i *Nidaros*.

Torgersen, Glenn-Egil Et al(2017) *Prospekt: Forsknings- og bokprosjektet Ny samhandlingsteori samhandling under risiko*. Cappelen Damm Akademiske.

Torgersen, Glenn-Egil et al. (2018) *Interaction: «Samhandling» Under Risk: A Step Ahead of the Unforeseen*. Cappelen Damm.

Tvinnereim, A.B. (12.11.2015) Putnam, den amerikanske drømmen og den norske folkesjela. *Dagsavisen*.

Vestby, Gundersen og Skogheim (2014), *Ildsjeler og lokalt utviklingsarbeid. Gløden, rollen og rammevilkårene*. NIBIR-rapport 2014:2.

Vie, Hanne Kathrin (2014) *Stedsidentitet i forstaden: et casestudie av Indre Arna*.

Masteroppgave ved Norges miljø- og biovitenskaplige Universitet.

Wollebæk, Dag (2013) *Religion og sosial kapital. Hva viser internasjonale spørreundersøkelser?*

https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kud/samfunn_og_frivillighet/rapporter/rapport-2013-4-religion-og-sosial-kapital.pdf

Wyller, Trygve (2016), *Heterotopisk ekklesiologi. Når kirkenes rom blir mindre og de papirløses rom blir større.*, Den kommunikativa kyrkan. Festskrift til Bernice Sundkvist på 60-årsdagen, red. Birgitta Sarelin og Mikael Lindfelt, Artos, s.181-196

VEDLEGG

Vedlegg 1: NSDs godkjenning

NSD sin vurdering

Skriv ut

Prosjekttittel

Kirken på urbane tettsteder. Presters erfaringer med - og muligheter for - samhandling med lokalmiljøet.

Referansenummer

944591

Registrert

10.02.2020 av Silje Merete Kivle Andreassen - Silje.M.K.Andreassen@stud.mf.no

Behandlingsansvarlig institusjon

MF vitenskapelig høyskole for teologi, religion og samfunn

Prosjektansvarlig (vitenskapelig ansatt/veileder eller stipendiat)

Knut Tveitereid, knut.tveitereid@mf.no, tlf: 92606091

Type prosjekt

Forskerprosjekt

Prosjektperiode

27.04.2020 - 28.02.2022

Status

22.04.2020 - Vurdert

Vurdering (1)

22.04.2020 - Vurdert

Det er vår vurdering at behandlingen av personopplysninger i prosjektet vil være i samsvar med personvernlovgivningen så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet den 22.04.2020 med vedlegg, samt i meldingsdialogen mellom innmelder og NSD. Behandlingen kan starte.

MELD VESENTLIGE ENDRINGER Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til NSD ved å oppdatere meldeskjemaet. Før du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese

om hvilke type endringer det er nødvendig å melde:

https://nsd.no/personvernombud/meld_prosjekt/meld_endringer.html Du må vente på svar fra NSD før endringen gjennomføres.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET Prosjektet vil behandle særlige kategorier av personopplysninger om religion og alminnelige kategorier av personopplysninger frem til 28.02.2022.

LOVLIG GRUNNLAG Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 nr. 11 og art. 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse, som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake. Lovlig grunnlag for behandlingen vil dermed være den registrertes uttrykkelige samtykke, jf. Personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a, jf. Art. 9 nr. 2 bokstav a, jf. Personopplysningsloven § 10, jf. § 9 (2).

PERSONVERNPRINSIPPER NSD vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen om: - lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen - formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke viderebehandles til nye uforenlige formål - dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet - lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet DE

REGISTRERTES RETTIGHETER Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: åpenhet (art. 12), informasjon (art. 13), innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18), underretning (art. 19), dataportabilitet (art. 20). NSD vurderer at informasjonen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13. Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32). For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må dere følge interne retningslinjer og eventuelt rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET NSD vil følge opp underveis (hvert annet år) og ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet/pågår i tråd med den behandlingen som er dokumentert.

Lykke til med prosjektet!

Kontaktperson hos NSD: Karin Lillevold Tlf. Personverntjenester: 55 58 21 17 (tast 1)

Vedlegg 2: Intervjuguide for intervju med prestene

Egen erfaring

Syn på prestedtjenesten/presterollen

Rammer for samhandling

1. På hvilken måte samhandler menighet og lokalsamfunn i det aktuelle soknet?
2. Finnes det eksempler på tilfeller hvor samhandlingen fungerer godt eller mindre godt?
3. Hva tenker presten om sin rolle i samhandling mellom kirke og lokalsamfunn?
4. Hva tenker presten om egen rolle kontra menighetsrådets rolle eller andre ansattes rolle?
5. Finnes det en fastlagt ansvarsfordeling i menigheten når det gjelder kontakt med lokalmiljøet?
6. Er det spenninger og uenigheter i stabsfellesskapet eller i menighetsrådet knyttet til kirkens engasjement i lokalsamfunnet?
7. Finnes det etablerte strukturer som fremmer relasjon og samhandling mellom presten og aktører/institusjoner i lokalsamfunnet?
8. Finnes det strukturer eller tradisjoner som hindrer samhandling? Hvordan forholder presten seg til disse?
9. Hvilke gevinster, for menigheten og for presterollen, kommer ut av samhandlingen mellom kirke og lokalsamfunn? Hvilke kostnader har samhandlingen, for menigheten og for presterollen?
10. Hvilke personer i menigheten og hvilke personer (og institusjoner) i lokalsamfunnet er viktige samhandlingspartnere for presten?

Rammer for prestedtjenesten

1. Bidrar eller hindrer prestens livssituasjon til å bygge relasjon og skape samhandling?
2. Hvordan er prestens bosituasjon, og virker denne inn?
3. Er det noe i prestens arbeidsavtale eller rammer for prestens arbeid som virker inn?
4. På hvilken måte synliggjør presten den rollen som hun/han har i samhandlingen mellom kirke og lokalsamfunn; som gudstjenesteleder, som predikant, i trosopplæringsarbeidet og i diakoni, i menighetsrådets strategiske arbeid, som åndelig leder av menigheten?

Språk

1. Hva tenker presten om det sosiokulturelle språket hun/han bruker i samhandling med lokalsamfunnet sammenliknet med språket som brukes innad i kirken; i staben, i menighetsrådet, i forkynnelsen? Bruker presten ulike språk?

Teologiske motiv

1. Hvilke motiv har presten for å bidra til samhandling mellom menighet og lokalsamfunn?

Vedlegg 3: Intervjuguide for intervju med lokale aktører

Informanter som er nøkkelpersoner i lokalsamfunnet: forventninger til samhandling mellom kirke og lokalmiljø, og hvordan prestens rolle oppfattes i denne sammenhengen:

1. Hva slags type samhandling skjer mellom kirke og lokalsamfunn?
2. Hva er prestens rolle i denne samhandlingen?
3. Hva slags forestillinger har du om hva kirken er, hvem presten er, og hvordan prest og kirke kan bidra i lokalsamfunnet?
4. Hva slags forventninger har du til presten og kirken?
5. Hvordan ser du forholdet mellom kirken og presten?
6. Hva er gevinstene med samhandling mellom kirke og lokalsamfunn?
7. Er det noen ulemper med å ha en tydelig engasjert prest (og kirke)?
8. Kan du beskrive språket som presten bruker? Er det et forståelig språk?

Dersom nøkkelpersonen er aktiv i menigheten ønsker vi også å få belyst hvordan han/hun ser på samhandlingen fra et menighetsmedlems perspektiv:

1. Hva betyr det for menigheten at det er en tydelig samhandling med lokalsamfunnet?
2. Hvordan er menighetens tidligere historie, har menigheten f.eks. en lang tradisjon med å engasjere seg i lokalsamfunnet eller er dette noe nytt?
3. Er det noen ulemper ved at menigheten er engasjert i lokalsamfunnet?
4. Hva er gevinstene for menigheten?
5. Finnes det et tydelig teologisk motiv for samfunnsengasjement som lever i menighetens bevissthet?
6. Er nøkkelpersoner i menigheten opptatt av en tydelig kristen profil utad eller ønsker man å dempe det spesifikt kristne ved seg i møte med lokalsamfunnet?

Vedlegg 4: Informasjonsskriv og samtykkeerklæring

Vil du delta i forskningsprosjektet

”Kirken på urbane tettsteder. Presters erfaringer med – og muligheter for – samhandling med lokalmiljøet.”?

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å undersøke på hvilken måte kirken samhandler med lokalsamfunnet på to urbane tettsteder, og i den forbindelse ha et særlig fokus på prestens rolle i en slik samhandling. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Vi har mottatt Olavsstipendet for 2020 og skal forske på kirkens samhandling med lokalsamfunnet og prestens rolle i den samhandlingen. Prosjektet går over et drøyt halvt år. Vi ønsker i forlengelse av dette å utforme en metodikk for presters deltakelse i samhandlingen med lokalsamfunnet, og vi ønsker å offentliggjøre eventuelle funn både skriftlig og muntlig (for eksempel gjennom artikler og/eller foredrag).

Forskningsspørsmålene er gruppert i 2 kategorier; forventninger til samhandling mellom kirke og lokalmiljø og prestens rolle i denne samhandlingen.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Vi er to sokneprester som har fått støtte til å drifte prosjektet. Knut Tveitereid ved MF Vitenskapelig Høyskole er ansvarlig veileder og prosjektet er støttet av Bispemøtet for Den norske Kirke.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Etter at biskopene i Den norske kirke hadde kommet med 32 forslag på menigheter som kunne være aktuelle for vårt prosjekt, valgte vi ut to på bakgrunn av følgende utvalgsriterier: geografi, demografi, kjønnsbalanse, ansettelsesforhold og profil. I intervju med den lokale prestene fikk vi tips om sentrale samarbeidspartnere i lokalmiljøet, og den forbindelse ble også du nevnt. På bakgrunn av dette ønsker vi å utfordre deg til å svare på noen spørsmål om samhandlingen mellom kirke og lokalmiljø.

Hva innebærer det for deg å delta?

Vi kommer til å stille deg noen spørsmål som gjelder dine forventninger til samhandling mellom kirke og lokalmiljø, og hvordan du ser prestens rolle i denne samhandlingen.

Intervjuformen er semistrukturert, det vil si at vi tar utgangspunkt i en kort intervjuguide med relativt åpne spørsmål og lar det være utgangspunkt for samtalen. Intervjuet vil foregå muntlig og det vil bli gjort lydopptak. Vi er to som intervjuer, og vi kommer også til å gjøre notater underveis.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykke tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle opplysninger om deg vil da bli anonymisert. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

- Informasjonen vil primært være tilgjengelig for Silje Kivle Andreassen og Kjersti Gautestad Norheim, men vår veileder Knut Tveitereid kan også komme til å ha tilgang til materialet.
- Navn og kontaktopplysninger vil vi erstatte med en kode som lagres adskilt fra øvrige data. Vi kommer ellers til å lagre datamaterialet som passordbeskyttet fil på privat lap-top og/eller innelåst.

Vi vil fra vår side gjøre vårt ytterste til at personer ikke vil kunne identifiseres i publikasjoner, heller ikke gjennom indirekte identifiserbare opplysninger.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Prosjektet skal etter planen avsluttes innen februar 2022. Etter at prosjektet er avsluttet slettes alle lydfiler og notater.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- få slettet personopplysninger om deg,
- få utlevert en kopi av dine personopplysninger (dataportabilitet), og
- å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Disse punktene kan iverksettes ved å kontakte oss via telefon og/eller e-post.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra MF Vitenskapelig Høyskole har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Silje Kivle Andreassen. E-post: sa524@kirken.no. Telefon: 958 98 456
- Kjersti Gautestad Norheim. E-post: kn223@kirken.no. Telefon: 94 24 87 08

- Vår veileder: Knut Tveitereid ved MF Vitenskapelig Høyskole. E-post: knut.tveitereid@mf.no. Telefon: 92 60 60 91
- MFs personvernombud: Berit Widerøe Hillestad. E-post: berit.w.hillestad@mf.no. Telefon: 22 59 05 95
- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS, på epost (personverntjenester@nsd.no) eller telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Forskere: Silje Merete Kivle Andreassen og Kjersti Gautestad Norheim
Prosjektansvarlig veileder: Knut Tveitereid

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet *Kirken på urbane tettsteder. Presters erfaringer med – og muligheter for – samhandling med lokalmiljøet*, og har fått anledning til å stille spørsmål.

Jeg samtykker til:

- å delta i intervju
- å delta i deltakende observasjon

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet, ca. februar 2022.

(Signert av prosjektdeltaker, dato)